

Äiti minä en halua vielä kuolla
- Vainon haavoittavuus lapsen elämässä

Niina Olkinuora

Jaana Suokas

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityön koulutusohjelma

Lapin yliopisto

Syksy 2020

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	NÄKÖKULMIA VAINOON SOSIAALISENA ONGELMANA.....	8
2.1	Vaino ilmiönä.....	8
2.1.1	Eron jälkeinen vaino	10
2.1.2	Vainoilmiön rakenteelliset haasteet ja uhrien avun saanti.....	12
2.2	Lapsuus yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kohteena.....	14
2.2.1	Lapsi lähisuhdeväkivallan keskellä	16
2.2.2	Lapsi vainon kohteena	19
3	TUTKIMUSTEOREETTINEN YMMÄRRYS	22
3.1	Haavoittuvuus teoreettisena viitekehysenä	22
3.2	Vainon haavoittavuuden moniulotteisuus	25
3.3	Ekologinen systeemiteoria	30
4	METODOLOGIA JA TIETOTEOREETTINEN VIITEKEHYS – SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI.....	34
4.1	Tutkimuksen tehtävä ja tavoite	34
4.2	Sosiaalinen konstruktionismi	34
4.3	CAPS-hanke ja tutkimusaineiston valikoituminen	36
4.4	Kvalitatiivinen lähestymistapa ja sisällönanalyysi.....	37
4.5	Aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheet tutkimuksessa	39
4.6	Tutkimusetiikka ja tutkijapositio.....	43
5	VAINON HAAVOITTAVAT MUODOT LAPSEN ELÄMÄSSÄ KÄRÄJÄOIKEUDEN PÄÄTÖSTEN KUVAAMANA	47
5.1	41 käräjäoikeuden päätöstä tutkimusaineistona	47
5.2	Vainon rakenteellinen haavoittavuus	49

5.3	Lapsi vainon kohteena.....	53
5.3.1	Vainon psyykinen ja emotionaalinen haavoittavuus	55
5.3.2	Vainon sosiaalinen haavoittavuus	57
5.3.3	Vainon fyysinen haavoittavuus	60
5.3.4	Vainon kasvuympäristön haavoittavuus.....	62
5.4	Vanhemman kautta lapseen kohdistunut vaino	63
5.4.1	Vainon psyykinen ja emotionaalinen haavoittavuus	65
5.4.2	Vainon sosiaalinen haavoittavuus	68
5.4.3	Vainon fyysinen haavoittavuus	73
5.4.4	Vainon kasvuympäristön haavoittavuus.....	76
6	TUTKIMUKSEN KESKEISET JOHTOPÄÄTELMÄT	82
6.1	Vaino haavoittaa lasta	82
6.2	Vainon haavoittavuus lapsuuteen ekologisen systeemitteorian kautta tulkittuna	89
6.3	Pohdinta.....	92
	LÄHTEET.....	99

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: *Äiti minä en halua vielä kuolla* –Vainon haavoittavuus lapsen elämässä

Tekijät: Niina Olkinuora ja Jaana Suokas

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu- työ_X_Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 103

Vuosi: 2020

Tiivistelmä

Pro gradu -tutkimuksessa tutkimustehtävänä on tunnistaa vainon erilaisia haavoittavuuden muotoja lapselle kärkeäoikeuden vainotuomioiden kautta. Tutkimusaineisto koostuu 41 Suomen kärkeäoikeuden vainotuomiosta, jotka on kerätty vuosina 2014–2017 osana CAPS-hanketta. Tutkimus on kvalitatiivinen ja aineiston analyysi perustuu aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu haavoittavuuden käsitteen ympärille. Lisäksi tutkimuksessa pohditaan vainoa ekologisen systeemiteorian kautta. Lapsiin kohdistunutta vainotutkimusta on tehty Suomessa ja kansainvälisesti suhteellisen vähän. Vainotutkimus on painottunut lasten vanhempien eron jälkeiseen vainoon ja etenkin naisten kokemuksiin siitä. Tutkimuksen avulla on mahdollista paremmin ymmärtää ja tunnistaa vainoa ja sen haavoittavuutta lapsen näkökulmasta.

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin kautta muodostui viisi eri vainon haavoittavuuden muotoa. Näitä olivat rakenteellinen, psyykkinen ja emotionaalinen, sosiaalinen, fyysinen sekä kasvuympäristön haavoittavuus. Lapsi voi olla vainon kohteena suoraan tai välillisesti oman vanhemman kautta. Vainon rakenteellisessa haavoittavuudessa korostui se, että vaino on moniulotteinen ilmiö, jota on haastava tunnistaa ja saada loppumaan. Psyykkinen ja emotionaalinen haavoittavuus havainnollistui lapsen ja hänen vanhempansa pelon ja jatkuvan varuillaan olon kautta. Vainon sosiaalisessa haavoittavuudessa korostui lapsen elinpiirin ja sosiaalisten suhteiden kaventuminen. Vainon fyysisessä haavoittavuudessa oli nähtävissä niin fyysinen pahoinpitely vainon uhria kohtaan, omaisuuden rikkominen kuin digitaalinen väkivaltakin. Kasvuympäristön haavoittavuus kietoi sisälleen elementtejä kaikista näistä haavoittavuuden muodoista, mutta erityisesti siinä korostui vainon vaikutus vanhemmuuteen ja lapsen rooli vainon väliseen. Lisäksi esiin nousi vainon vaikutus lapsen ja vanhemman väliseen turvalliseen suhteeseen.

Tutkimus piirtää kuvan vainoilmiön moniulotteisuudesta yhteiskunnassa ja sen haavoittavista vaikutuksista lapsuuteen. Tutkimus tukee aiempaa vainotutkimusta vahvistaen lapsen haavoittavuuden esiintuomista vainoilmiötä tarkastellessa. Lisäksi se lisää ymmärrystä vainoilmiöstä sosiaalisena ongelmana. Tutkimuksella on annettavaa niin sosiaalityön kuin laajemmin sosiaalipoliittisesta näkökulmasta, sillä vainon tunnistaminen ja vainouhrien auttaminen koskettavat laajasti monia eri sosiaalialan toimijoiden lisäksi muita eri sektoreilla toimivia ammattilaisia.

Avainsanat: Vaino, lapsi, lapsuus, haavoittavuus, haavoittuvuus, ekologinen systeemiteoria

Muita tietoja: Suostumme tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi Suostumme tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi (vain Lappia koskevat).

1 JOHDANTO

Asunnossa ollut nuorin lapsi on ollut runsaan kolmen kuukauden ikäinen. Äiti on kertonut, että asunnossa olleet vanhemmat lapset olivat itkeneet hyvin runsaasti ja hän oli peloissaan joutunut kertomaan lapsille pakosuunnitelman parvekkeen kautta, mikäli vainoaja tulisi oven läpi. Tilanne on ollut niin stressaava, että myös pieni lapsi on joutunut kokemaan tilanteessa vallinneen pelon ilmapiirin.

Sitaatti on eräästä käräjäoikeuden päätöksestä, jossa perheen äiti kertoo perheeseen kohdistuneesta vainosta. Kuvauksessa on kyse paljon muustakin kuin pakosuunnitelmasta. Siinä ilmenee vainon aiheuttama haavoittavuus niin psyykkisesti ja emotionaalisesti kuin fyysisestikin. Vaino luo pelon ilmapiirin, jossa lapset elävät lapsuuttaan iästä riippumatta. Pro gradu -tutkimuksemme tavoitteena on tuoda esiin vainon haavoittavuutta lapsille.

Sekä yhteiskunnallisesta että sosiaalityön näkökulmasta vaino on ilmiönä merkittävä sosiaalinen ongelma. Suomessa vaino kriminalisoitiin 1.1.2014, jonka jälkeen vainoamisesta tuli virallisen syytteen alainen rikos. Rikoslakiin lisättiin vuoden 2014 alusta vainoamisen kieltävä rangaistussäännös. Säännöksen mukaan ”vainoamiseen syyllistyy henkilö, joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta” (RL 1889/39, 7a§).

Vaino voi ilmentyä kontrollointina tai vallan käyttönä sisältäen niin taloudellisia, sosiaalisia, psykologisia kuin fyysisiäkin tekoja (Brewster 2003, 210–212; Lökkegaard ym. 2019, 8). Eron jälkeisestä vainosta puhutaan, kun vainoaja kohdistaa tekonsa entiseen tai nykyiseen kumppaniinsa. Vaino lähisuhdeväkivallan muotona sisältää samoja piirteitä kuin parisuhdeväkivalta. (Kumpuniemi, Valtonen & Säävälä 2017, 212; Nikupeteri & Laitinen 2017a, 28.)

Tutkimusstrategiamme on kvalitatiivinen. Aineistona on CAPS-hankkeen keräämä valmis aineisto Suomen käräjäoikeuksien langettamista vainotuomioista. CAPS on lyhennys hankkeen virallisesta nimestä, joka on Lasten tietävä toimijuus yksityisissä, moniammatillisissa ja yhteiskunnallisissa prosesseissa – Tapauksena vanhempien eron jälkeinen

vaino (Children's Knowing Agency in the Private, Multi-Professional and Societal Settings – the Case of Parental Stalking). Tutkimusaineistomme koostuu yhteensä 41 käräjäoikeuden päätöksestä, jotka on käsitelty Suomessa vuosina 2014–2017. Kaikissa päätöksissä lapsi on jollakin tasolla mainittu. Käräjäoikeuden päätökset kontekstoituvat tiettyyn aikaan ja paikkaan sekä tiettyjen henkilöiden elämään. Tarkastelemme vainoa käräjäoikeuden päätösten kuvaamana. Tarkastelemme vainoa sosiaalisen konstruktionismin tietoteoreettisessa viitekehyksessä. Vainoilmiö kytkee yksittäisissä käräjäoikeuden päätöksissä lisäksi väistämättä sisälleen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen tason.

Pro gradu -tutkimuksemme keskiössä on lapsi. Tähän ikäryhmään tutkimuksessamme viitataan perustuen lastensuojelulakiin (417/2007 6§), jossa lapseksi määritellään alle 18-vuotias. Lisäksi YK:n lapsen oikeuksien sopimus (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1991) koskee alle 18-vuotiaita. Tutkimuksessamme haemme vastauksia kysymykseen, mitä vainon aiheuttamia eri haavoittavuuden ulottuvuuksia lapselle voidaan käräjäoikeuden päätöksistä löytää. Lisäksi kiinnitämme huomiota siihen, miten vaino haavoittaa lasten vanhempia ja vaikuttaa sitä kautta lapsiin. Selvitämme millaista haavoittavuutta vaino tuo lapsuuteen.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissämme jäsenämme vainon haavoittavuutta rakenteellisen, sosiaalisen, psyykkisen ja emotionaalisen, fyysisen sekä kasvuympäristön haavoittavuuden kautta. Tarkastelemme näiden haavoittavuuden välisiä vaikutuksia toisiinsa niiden lasten elämässä, joita vaino koskettaa. Tässä jaossa mukailemme Anna Nikupeterin (2016) tekemää vainon haavoittavuuden jakoa väitöskirjassaan *Vainottuna: Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen*. Teoreettisen analyysin apuna käytössämme on myös Elina Virokannaksen, Suvi Liuskin ja Marjo Kurosen (2018) kehoitusta tunnistaa ajallisia, paikallisia, relationaalisia ja rakenteellisia haavoittavuuden käsitteen käyttöön liittyviä ulottuvuuksia.

Tutkimuksemme tavoitteena on tunnistaa ja tarkastella vainoa ennemmin haavoittavana elämäntilanteena lapsuudessa kuin haavoittuva lapsen näkökulmasta. Analyysissämme nostamme kuitenkin esiin vainon vaikutuksia lasta ja lapsuutta haavoittaviin tekijöihin,

ja otamme huomioon lapsen erityisen haavoittavuuden. Vainon haavoittavuuden teoreettisen viitekehyksen lisäksi pohdimme tutkimuksessamme myös vainon ulottuvuutta Urie Bronfenbrennerin (1979) ekologisen systeemitheorian eri kehien tasoille.

Lasten kokemuksia vainosta on tutkittu suhteellisen vähän (Nikupeteri & Laitinen 2015, 830; Løkkegaard ym. 2019, 2; Stark & Hester 2018, 97). Vainon tutkiminen on tärkeää vainoilmiön esiintuomisen ja tunnistettavuuden vuoksi. Uhrien auttaminen edellyttää viranomaisilta ja muilta toimijoilta osaamista tunnistaa vainoon liittyviä tunnusmerkkejä. Vainon uhreihin liittyvä tutkimus on pääsääntöisesti kohdistunut naisiin, mutta myös lasten on tunnistettu joutuvan vainon uhreiksi joko välillisesti tai suoraan. Pidämme lapsen näkökulman esiintuomista tutkimuksissa tärkeänä, jotta on mahdollista lisätä tietoisuutta myös lapsen uhriasemasta vainossa.

Tutkimuksemme alussa käsittelemme vainoa sosiaalisena ongelmana ja esittelemme vainoa ilmiönä. Tarkennamme vainon ulottuvuuksia eron jälkeiseen vainoon ja lasten kokemaan vainoon aiempien tutkimusten kautta. Käsittelemme myös lapsuuden elämänvaihetta ja lapsen elämää lähisuhdeväkivallan keskellä. Tämän jälkeen paneudumme vainon uhrien haavoittavuuteen ja vainon haavoittavuuteen, jotka muodostavat tutkimuksemme teoreettisen tarkastelukehyksen. Haavoittavuutta käsittelevä luku sisältää erottelun vainon haavoittavuudesta. Lisäksi nostamme esiin lapsuutta haavoittavia tekijöitä. Tämän jälkeen esittelemme tutkimusmetodologian. Aineiston kuvauksen jälkeen siirrymme analyysi-osuudessa tarkastelemaan vainon haavoittavuuden eri muotoja lapsuudessa, jossa olemme jaotelleet eri alaluvut molemmille aineiston kategorioille. Lopuksi kokoamme yhteen tutkimuksemme keskeisimmät johtopäätökset ja pohdimme niiden merkitystä yleisemmällä tasolla.

2 NÄKÖKULMIA VAINOON SOSIAALISENA ONGELMANA

2.1 Vaino ilmiönä

Vainoaminen on yleinen ja pitkään tunnettu ilmiö, joka on kuitenkin noussut vasta viimeisen vuosikymmenen aikana oikeuspsykologisen tutkimuksen keskiöön. Ensimmäisen kerran vaino kriminalisoitiin Kalifornian osavaltiossa vuonna 1990. (Häkkänen 2008, 751, 755.) Länsi-Euroopassa vaino kriminalisoitiin ensimmäisenä Saksassa ja Italiassa. Useat Euroopan maat seurasivat Saksan ja Italian esimerkkiä, kun Euroopan neuvosto hyväksyi vuoden 2011 jälkeen Istanbulin 1. yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Kriminalisoinnista huolimatta ei vielä ole löydetty täysin tyydyttävää lainsäädäntökaavaa vainoamisen tunnistamiseen. (Villacampa & Pujols 2019, 1–2.)

Helinä Häkkänen-Nyholmin ja Verna Salon (2019, 296) mukaan vainoamisrikkoksen tunnusmerkistön täytyessä tulee toiminnan sisältää vainoamisen tekotapoja kuvaavia tunnusmerkkejä. Lisäksi toiminnan tulee sisältää myös oikeudettomuutta ja abstraktia vaaraa. Vainoamisen kriminalisointi tarkoittaa sitä, että jos vainoajalle on määrätty lähestymiskielto, tulisi hänen ymmärtää, ettei vainon kohdetta saa ilman erillistä kieltoa perusteettomasti seurata tai ottaa häneen yhteyttä (Silvennoinen & Tolvanen 2014, 757). Nikupeterin (2016, 28) mukaan vainon kriminalisoiminen tarkoittaa, että teot ja toiminta nähdään ei-toivottavana tai haitallisena. On tärkeää, että tekoihin puututaan ammatillisin, oikeudellisin ja yhteiskunnallisin keinoin. Myös Carolina Villacampa ja Alejandra Pujols (2019, 1) tuovat esille, että vainoamisen kriminalisoiminen viime vuosina useassa Euroopan maassa on osoittanut vainoamisen olevan monimutkainen ilmiö sen hajanaisen luonteen vuoksi. Tutkimuksilla voidaan löytää vastauksia vainoilmiön tunnistamiseen ja käsitteellistämiseen.

Vainoaminen voidaan määritellä juridisesti sekä yleisemmin vainoamisen havaitsemisen näkökulmasta, mutta joskus raja vainoamisen ja niin sanotun normaalin käytöksen välillä on häilyvä (Häkkänen 2008, 752; Häkkänen-Nyholm & Salo 2019, 298). Katja Björklund (2010, 13) toteaa, että hyväksyttävän ja haittaa aiheuttavan toiminnan määrittelyyn vaikuttavat kulttuuriset ja sosiaaliset normit. Jenny Korkodeilou (2017, 17) on havainnut,

että vainoaminen on ollut jo pidemmän aikaa vähätelty ilmiö, joka on jätetty huomioimatta tai mielletty julkisuuden henkilöiden ongelmaksi. Vainoaminen on kuitenkin yleisempi sosiaalinen ongelma kuin on tunnistettu ja sen seuraukset voivat olla vakavia ja kauaskantoisia. Myös Logan ja Walker (2019, 13) ovat huomioineet, ettei vaino ole saanut paljon huomiota tutkimuksissa.

Suomessa vainoa tutkittiin jo ennen kuin vaino kriminalisoitiin 1.1.2014 (esim. Kumpuniemi 2012, Häkkänen 2008), mutta vainoamisesta ja sen oikeuskäytännöistä Suomessa on edelleen vähän tietoa (Häkkänen-Nyholm & Salo 2019, 298). Vainon tunnistaminen ja käsitteellistäminen sosiaalisena ongelmana on rajautunut pitkälti englanninkielisiin maihin, joihin myös vainotutkimuksen teko on painottunut (Björklund 2010, 20). Kun vainoa tarkastellaan yksilön vapauksia rajoittavana toimintana ja vainon aiheuttamien sosiaalisten, psykologisten, taloudellisten ja oikeudellisten seurauksien näkökulmasta, on kyetty paremmin ymmärtämään myös vainon kielteisten vaikutusten laajuus uhrin ja hänen läheistensä elämässä. (Nikupeteri 2016, 31.)

Häkkänen-Nyholmin ja Salon (2019, 297) mukaan Suomessa tyypillisiä vainoamisen muotoja ovat toistuvat puhelinsoitot ja sähköpostit, seuraaminen, oleilu vainotun tai hänen olinpaikkojensa lähellä sekä yhteydenotot vainotun läheisiin. Vaino on moniulotteinen ongelma, jonka taustalla voi olla eri syyt, esimerkiksi psyykkinen sairaus tai vuorovaikutusongelmat (Kumpuniemi ym. 2017, 212). Vainossa voivat yhdistyä väkivaltaiset ja väkivallattomat teot. Vainon näkymättömyys ja sen aiheuttamat haasteet tunnistaa vaino fyysiseen väkivaltaan verrattuna aiheuttavat uhreille ylimääräistä ahdistusta. (Nikupeteri & Laitinen 2017a, 21.)

Vainon uhrin elävät jatkuvassa valmiustilassa peläten, mitä tapahtuu seuraavaksi. Välittömässä vaarassa oleminen johtaa pitkäaikaiseen henkiseen voimattomuuteen. Uurit kokevat olevansa toivottomia ja voimattomia, koska he eivät pysty lopettamaan vainoamista. Tunne siitä, ettei pysty kontrolloimaan vainoamista, johtaa siihen, että uurit menettävät hallinnan tunteen elämästään. Uurit voivat kokea myös, että vainoaminen heikentää merkittävästi heidän itsemääräämisoikeuttaan ja elämänlaatuaan. Lisäksi vainon uhrin voivat kokea joutuvansa luopumaan perusvapauksistaan ja ihmisoikeuksistaan, kun he joutuvat rajoittamaan omaa liikkumistaan vainoamisen vuoksi. Korkodeiloun (2017, 27.)

Vainon hahmottamisessa ilmiönä tulee ymmärtää, ettei vainoaminen ole yksittäinen tapahtuma, vaan pidempi erilaisten tapahtumien prosessi, jossa toimintatapa on toistuvaa ja oikeudetonta. Prosessissa on usein vahvasti näkyvissä orientaatio tulevaisuuden tapahtumiin. (Häkkinen-Nyholm & Salo 2019, 296; Nikupeteri 2016, 59.) TK Logan ja Robert Walker (2019, 14) nostavat esiin, että vainoamista tulisikin tarkastella omana ilmiönään uhrien elämässä eikä yhdistää sitä esimerkiksi fyysiseen perheväkivaltaan.

2.1.1 Eron jälkeinen vaino

Eron jälkeistä naiseen kohdistuvaa väkivaltaa sekä vainoa ja sen laajuutta on tutkittu suhteellisen vähän (Løkkegaard, Hansen, Wolf & Elklit 2019, 2; Brownridge 2006, 529). Eron jälkeisessä vainossa vainoaja voi olla mies tai nainen, mutta usein heteroseksuaalisissa suhteissa naiset ovat useammin vainon uhreja ja miehet vainoajia (Nikupeteri ym. 2017, 104; Nikupeteri ja Laitinen 2017a, 28). Saatavilla olevat tutkimukset osoittavat johdonmukaisesti, että naisilla on vaara joutua väkivallan kohteeksi eron jälkeisten erimielisyyksien jälkeen. Monien riskitekijöiden on tunnistettu liittyvän mahdollisesti tähän ilmiöön. Toistaiseksi eron jälkeistä väkivallan uhkaa ei ole tunnistettu ja yhdistetty yhdeksi kokonaisuudeksi, joka auttaisi ymmärtämään eron jälkeisen väkivallan monimuotoisuutta. (Brownridge 2006, 529.)

Minna Kumpuniemi, Ulla Valtonen ja Hannu Säävälä (2017, 212) tuovat esille, että vainoaminen voi alkaa jo parisuhteen aikana, minkä vuoksi vainoamiskäyttäytyminen saataan yhdistää osaksi parisuhdeväkivaltaa. Nikupeterin ja Laitisen (2017a 19–20, 28–29) mukaan vaino lähisuhdeväkivallan muotona sisältää samoja piirteitä kuin parisuhdeväkivalta. Lähisuhdeväkivallan ymmärrykseen ja tulkintaan vaino tuo ulottuvuuden äärimmäisestä väkivallasta. Vaino voi äärimmäisissä tapauksissa edetä uhrin sekä hänen läheisten tai muiden tilanteessa olevien ulkopuolisten ihmisten hengen riistämiseen. Koska vaino sisältää riskin edetä henkirikokseen, sitä voidaan pitää yhtenä vaarallisimmista lähisuhdeväkivallan muodoista. Vaino ei välttämättä jätä näkyviä jälkiä ihmiseen. Yhteiskunnassamme eron jälkeinen vaino on niin sosiaalisesti, eettisesti, moraalisesti kuin juridisesti tuomittavaa.

Vaino voi ilmentyä kontrollointina tai vallan käyttönä entisiä puolisoita kohtaan ja se voi sisältää taloudellisia, sosiaalisia, psykologisia ja fyysisiä tekoja. Vainoaja voi rajoittaa vainotun sosiaalisia suhteita soittamalla joka päivä ja ilta varmistuen, että entinen puoliso on kotona. Lisäksi vainoaja voi seurata uhriaan esimerkiksi ystävien ja sukulaisten luokse tai varmistaa, ettei vainottu ole tavannut ketään muita ihmisiä. Vaino voi tapahtua myös häiritsemällä uhrin läheisiä tai vahingoittamalla uhrin omaisuutta. Vaino voi olla myös taloudellista siten, ettei vainoaja maksa yhteisissä nimissä olevia lainalyhennyksiä tai lapsen elatusmaksuja. Eron jälkeisessä vainossa vaino voi jatkua lasten tapaamisten kautta (Nikupeteri 2016, 128–129). Yhteiset lapset luovat tilan jatkuvalle uhan tunteelle (Løkkegaard ym. 2019, 16).

Yksi yleisimmistä kontrolloivista käyttäytymistavoista on naisen psykologinen manipulointi. Syyllisyyden, häpeän ja pelon käyttö manipuloinnissa vainon kohteen toimintaan, ajatuksiin tai uskomuksiin liittyen ovat yleisiä. (Brewster 2003, 210–212; Løkkegaard ym. 2019, 8.) Douglas A. Brownridge (2006, 529) toteaa, että naisten tulisi olla tietoisia eron jälkeisen väkivallan riskeistä, ja heille olisi tarjottava asianmukaista tukea eroamisen jälkeisen väkivallan ennaltaehkäisyyn. Jonna Brandt (2017, 39) tuo esille, että digitaalisen vainon taustalla oleva aiempi parisuhde voi olla vainotulle erityisen haavoittavaa. Parisuhteessa olleet puoliset tietävät toistensa henkilökohtaisia tietoja kuten henkilötunnukset sekä intiimejä asioita toisistaan. Pelkoa aiheuttaa jo ajatus siitä, mihin vainoaja tulee tietoja mahdollisesti käyttämään.

Helinä Häkkänen (2008, 752) toteaa, että entisiä parisuhdekumppaneita vainotaan useammin pidempään kuin ihmisiä, jotka eivät ole ennestään tuttuja vainoajalle. Myös Villacampa ja Pujols (2019, 3, 11–13, 17–18) tuovat esille uhrin ja rikoksentehtäjän välisen aiemman suhteen merkityksen. Tekoja pidetään yleisesti yhteiskunnassa vakavimpina ja katsotaan aiheuttavan uhrille enemmän pelkoa, jos vainoaja on uhrille tuntematon henkilö. Uhritutkimusten mukaan uhrin oma vastuu vainoamisesta nähdään huomattavasti suurempana, jos vainoaja on vainotun entinen puoliso. Tällöin yleinen asenne on, että ex-puolisoiden välistä vainoamista ei pidetä rikosoikeudellisen rangaistuksen piirissä olevana asiana. Adrian J. Scott, Nikki Rajakaruna, Lorraine Sheridan ja Emma Sleath (2014, 220) tuovat esille, että yleisesti vainon koetaan olevan erityisen vastuutonta toimintaa, jos vainoaja on tuntematon vainotulle.

2.1.2 Vainoilmiön rakenteelliset haasteet ja uhrien avun saanti

Uhrien, tekijöiden, lasten ja uhrien läheisten auttaminen sekä vainoon puuttuminen ovat julkinen, poliittinen ja ihmisoikeudellinen kysymys. Vainoon tulee puuttua sekä yksilötasolla että yhteiskunnan tasolla. Vainoon puuttuminen edellyttää ammattilaisilta monialaista työskentelyä, jonka merkitys korostuu erityisesti eron jälkeisen vainon kohtaamisessa sekä riskien tunnistamisessa, uhrien suojaamisessa sekä epävarman tiedon käsitteilyssä. Keskeistä vainoon puuttumisessa on riskin arviointi siitä, tuleeko vaino jatkumaan, teot toistumaan ja mahdollisesti eskaloitumaan sekä vainosta aiheutuvista haittatekijöistä uhreille ja heidän läheisilleen. (Nikupeteri & Laitinen 2017a, 21–22, 30–31, 35.)

Aiemmat tutkimukset osoittavat, että ammattilaiset eivät usein tiedä vainoamisesta riittävästi eivätkä viranomaiset tunnista uhreja vainon kohteiksi. Usein vainon uhrin jäävät yksin ongelmiansa kanssa. Sosiaali- ja oikeusviranomaisten tiedon ja ymmärryksen puute sekä byrokraattiset esteet lisäävät uhrien taakkaa ja rajoittavat heidän pääsyään asianmukaisen avun piiriin. Usein viranomaiset eivät pysty auttamaan vainon uhria fyysisten todisteiden puuttuessa. Uhrit voivat myös kokea välinpitämättömyyttä, tunnistamattomuutta tai tietämättömyyttä vainon vakavuudesta. Uhrien kertomukset saatetaan nähdä vain konflikteina kahden eronneen vanhemman välillä, joilla on kiistaa lapsista. Sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisten, lainvalvontaviranomaisten ja rikosoikeuden tulisi nähdä myös lapset uhreina ja rakentaa sosiaalista tukea äitien lisäksi myös lapsille, jotka kohtaavat uhkaavia tilanteita. (Lökkegaard ym. 2019, 1–2, 11–16; Nikupeteri & Laitinen 2015, 830, 841.)

Koska vainoaminen on monimutkainen ilmiö, tarvitaan systemaattisempaa tutkimusta sen monipuolisten ja kauaskantoisten vaikutusten ymmärtämiseksi. Uhrien tukemista ja auttamista koskevia aloitteita sekä psykososiaalisia interventioita olisi kehitettävä rikosoikeusjärjestelmän ja yhteiskunnan eri tasoilla ja asteikolla. Näin voidaan varmistaa, että kaikille vainon uhreiksi joutuneille on saatavilla riittävästi apua ja tukea. Vaikka kaikki vainon uhrien tukemiseksi ja suojelemiseksi toteutetut toimenpiteet ovat tehokkaita, ovat ne riippuvaisia ihmisten vainoon liittyvästä tietoisuudesta ja tutkimustietoisesta ymmärryksestä. Vainoon liittyvät tutkimukset ovat osoittaneet, että vainoamisen vaikutusten vakavuutta vieläkin ymmärretään vähän. Tämä ymmärtämättömyys estää usein uhreja tulemasta

esiin ja ilmoittamasta vainosta sekä saamasta riittävää ja asianmukaista tukea esimerkiksi rikosoikeusjärjestelmän ammattilaisilta. On ajateltava sekä kriminologeina että yhteiskuntana eri tavalla siitä, mikä on vakavaa haittaa sekä harkitsemaan uudelleen rajoja hyväksyttävän, haitallisen ja rikollisen käyttäytymisen välillä. (Korkodeilou 2017, 29; Van der Aa & Groenen 2010, 32–34.)

Nelli Purovarsi, Viivi Ruotanen ja Juha Holma (2018, 1, 12–13) tuovat esiin, että viranomaisilla on vaikeuksia vainon ja sen aiheuttavien negatiivisten vaikutusten kohtaamisessa ja uhrien tunnistamisessa. Usein miespuoliset vainoajat ovat ystävällisiä viranomaisia kohtaan, jotta viranomaiset uskoisivat vainoajaa enemmän kuin naispuolista uhria. Vainoaja saattaa kertoa myös valheita entisestä kumppanistaan, mikä johtaa siihen, että viranomaiset alkavat kyseenalaistaa naispuolisen uhrin psyykkistä terveyttä ja kykyä toimia äitinä lapselleen. Vaikka vainoaminen tunnistettaisiin, ei uhri välttämättä saa tarvitsemaansa tukea ja lohdutusta viranomaisilta. Kokemus siitä, ettei saa apua niiltä ihmisiltä, joiden luokse ajattelee kääntyvänsä ja voivansa luottaa, voi olla jopa traumaattisempaa kuin itse vainoamisen kokeminen. Jos viranomaiset eivät puutu vainoamiseen, vainoaminen jatkuu ja uhri jää kärsimään. Tällä tavoin kohdellut uhrit eivät todennäköisesti enää tulevaisuudessa käänny viranomaisten puoleen, vaikka he tarvitsivat kipeästi apua.

Purovarsi ym. (2018, 8–9) on havainnut epäkohtia suomalaisesta oikeusjärjestelmästä vainouhrien kohtaamisessa, jossa uhrit ovat kokeneet, että tutkinta ei ole edennyt niin kuin olisi pitänyt, ja oikeusjärjestelmä suojelee enemmän tekijää kuin uhria. Vainon uhrit joutuvat keräämään paljon todisteita osoittaakseen vainoamisen todella tapahtuneen. Korkodeiloun (2017, 28) mukaan vainoamisen tutkiminen psykososiaalisen ja ihmisoikeuslinssin kautta auttaa parantamaan nykyistä rajallista kriminologista tietoa ja ymmärrystä vainon uhreista. Tiedon lisääminen auttaa ymmärtämään ja tunnistamaan vainoamisen ei vain julkisuuden henkilöihin liitettyä ongelmana, vaan laajempaan merkittävänä sosiaalisena ongelmana yhteiskunnassa.

2.2 Lapsuus yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kohteena

Käsiteltäessä vainon vaikutusta lapsuuteen, ymmärrys yhteiskunnallisesta lapsuustutkimuksesta vainoilmiön rinnalla on tärkeää. Jamesin & Jamesin (2004 1–2, 15–18) mukaan lapsuus voidaan yksinkertaisesti määritellä kaikkien ihmisten varhaiseksi elämänvaiheeksi. Lapsuutta voidaan tarkastella myös iän tai lapsen ”kypsyiden” perusteella. Lapsen ikätasoinen kehitys eli kypsyys rakentuu sosiaalisessa ympäristössä kulttuurisine vaikutuksineen. Lapsuudessa tapahtuvat biologiset ja psykologiset muutokset ovat yhteisiä kaikille lapsille riippumatta kulttuurista tai yhteiskunnasta. Lapsuutta voidaan tarkastella myös siitä näkökulmasta, että ei ole olemassa yleispätevää lapsuuden määritelmää, vaan lapsuus on sidoksissa aikaan ja paikkaan. Lapsuuden biologisen perustan aineellisuus on kulttuurinen universaali. Kaikilla on lapsuuden elämänvaihe, jota yhdistää nopea ja yleinen fysiologinen ja psykologinen kehitys. Lapsuuden kypsyimisprosessi tulee tunnistaa ja tunnustaa lapsuuden kulttuuripolitiikassa.

Allison Jamesin ja Alan Proutin (2015, 6–7) mukaan lapsuutta tutkiessa ytimessä on se, että lapsuus käsitetään sosiaalisena konstruktiona, joka tarjoaa tulkitsevan kehyksen ihmisten elämän varhaiseen vaiheeseen. Tämä on tärkeää myös, kun pyritään ymmärtämään sitä, miten eri yhteiskuntien esityksissä ja keskusteluissa olevat ideat lapsista ja lapsuudesta vaikuttavat lasten arkeen ja kokemuksiin lapsuudesta (James & James 2008, 116).

Leena Alanen (2009, 9–19) toteaa, että modernin lapsuuden institutionaalisen käsityksen mukaan lapsuus on saanut uuden yhteiskunnallisen merkityksen. Lapsuutta pidetään elämän alkuvaiheena, jossa lapset siirtyvät tarpeitaan vastaavan suojelun, hoidon, kasvatuksen ja ohjauksen myötä vähitellen eteenpäin kohti aikuisuutta ja sen oikeuksia, vastuita ja velvollisuuksia. Lapsuus ymmärretään yksilön kasvun ja kehityksen vaiheeksi. Modernin lapsuusnäkemys mukaan lapsuutta rakennetaan jatkuvasti ja yhden lapsuuden sijaan puhutaan monista erilaisista lapsuuksista. Käsitetään myös, että lapsuutta konstruoidaan jatkuvasti eli sitä muovataan ja muutetaan, puretaan aiempia käsityksiä tai palauteaan vanhoja takaisin käytäntöön. Jamesin ja Proutin (2015, 6–7) mukaan lapset voidaan nähdä aktiivisina oman elämänsä ja ympäröivän todellisuuden rakentajina ja määrittäjinä. Kulttuuriset tiedot tekevät lapsuudesta sosiaalisen instituution. Siksi voidaan puhua lap-

suuden sosiaalisesta rakentumisesta. Lapset liitetään osaksi yhteiskuntaa ja heidän konstruktionsa ympäröivästä maailmasta ja sosiaalisesta todellisuudesta nähdään merkittävinä.

Allison James ja Adrian L. James (2004, 6–7) tuovat esiin, että lapsen yhteiskunnallista asemaa määrittelevät sosiaaliset tekijät, kuten perhe- ja koulurakenne, joissa ilmenevät käsitykset kasvatuksesta, lapsen terveydestä ja hyvinvoinnista. Tässä yhteydessä on merkitystä myös uskonnollisilla ja poliittisilla keskusteluilla siitä, mitä lapset ovat tai heidän pitäisi olla sekä taloudellisilla keskusteluilla, jotka sulkevat lapset pois aikuisten työn maailmasta ja rajoittavat lapsen velvollisuudet oppivelvollisuuteen. Kaikki nämä keskustelut vaikuttavat ja vaihtelevat lapsuuden kulttuuripolitiikan aiheessa. Alanen (2009, 14) nostaa esiin, että lapsuus ymmärretään yksilön kasvun ja kehityksen vaiheeksi. Lapsi on aloittelijan roolissa yhteiskuntaelämässä, joka oikeuttaa lapsen olemaan aikuisten ja yhteiskunnan suojelun, kasvatuksen ja valvonnan kohteina. Näin ollen aikuisilla ja yhteiskunnalla on velvollisuus valvoa, suojella ja kasvattaa lapsia.

Leena Alanen ja Marjatta Bardy (1990, 14–16) painottavat, että lapsuus konstruoituu modernin yhteiskuntarakenteen, työnjaon, valtion ja perheen yhteydessä, ei niistä irrallisena. Perhe konstruoi lapsuutta voimakkaimmin. Perhe käsitetään lasten luonnollisena kasvuympäristönä, jonka rakenteeseen ja tyyppiin yhteiskunnallisilla muutoksilla on vaikutusta. Moderni lapsuus on institutionalisoitu ja normitettu elämänvaiheeksi osoittamalla lapsille heidän paikkansa yhteiskunnassa. Lapsuuden sosiaaliset maailmat ja lasten elämäntavat niissä ovat muuttuva kokemusmaailma, joihin ammatillisten ja tieteellisten teorioiden kehittäminen tukeutuu ja jota nämä taas ohjaavat.

James ja James (2004, 14–17) määrittelevät lapsuuden rakenteellisena paikkana, jota lapset käyttävät kollektiivisesti. Tässä kollektiivisessa ja instituutionaalisessa lapsuuden tilassa lapsi on yksilöllinen jäsen. Siksi kirjallisuudessa käsite *lapsi* on usein harhaanjohtava, koska usein sillä tarkoitetaan kokonaista lapsia käsittävää ihmisryhmää, jolloin lapsen yksilöllisyys monesti jätetään huomioimatta. Lapsuutta voidaan siis tarkastella siitä näkökulmasta, että ei ole olemassa yleispätevää lapsuuden määritelmää, vaan lapsuus on sidoksissa aikaan ja paikkaan. Lapset voivat omilla toimillaan muuttaa käsityksiämme lapsuudesta, siitä mitä lapset ovat ja millainen lapsuus on. Tässä tunnistamisessa ollaan

jatkuvassa dialektisessa vuorovaikutuksessa erilaisten käsitysten välillä lapsuudesta, lapsesta ja lapsista.

Tänä päivänä suomalaisten lasten asemalla ja osallisuudella on vahva lainsäädännöllinen pohja. Osallistumisoikeuksia koskevia säännöksiä on sisällytetty useisiin lakeihin, esimerkiksi lastensuojelulakiin (417/2007), Suomen perustuslakiin (731/1999) ja kuntalakiin (410/2015). Lakien mukaan lapsia on kohdeltava tasavertaisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Kaisa-Elina Hotari, Mikko Oranen ja Tarja Pösö (2013, 149) tuovat esille, että kansainvälisellä tasolla YK:n lapsen oikeuksien sopimus on määritellyt lapsen oikeuden osallisuuteen.

Lapsen oikeuksien sopimuksen (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991) 12 artiklan mukaan lapsella on oikeus tuoda ikä- ja kehitystason mukaisesti omat näkemyksensä esille häntä koskevissa asioissa. Lapselle tulee antaa mahdollisuus tulla kuulluksi oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa, jotka koskevat häntä. Lasta voidaan kuulla suoraan, edustajan tai asianosaisen toimitelimen välityksellä. Kuulemista ohjaa kansallinen lainsäädäntö. Sopimuksen 13. artiklan mukaan lapsella on oikeus mielipiteiden ilmaisemiseen vapaasti. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.) YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991) ratifioinnilla valtio sitoutuu siihen, että maan lainsäädäntö ja toiminta ovat sopimuksia vastaavia.

2.2.1 Lapsi lähisuhdeväkivallan keskellä

Yhteiskunnassamme lapsiin kohdistuva väkivalta on niin eettisesti, sosiaalisesti, moraalisesti kuin juridisesti tuomittavaa. Haasteena on lapsen kokeman väkivallan seurausten näkymättömyys sekä näiden mittaaminen ja yksilölliset vaikutukset. Tarkasteltaessa väkivaltaa yksittäisinä konkreettisina tilanteina tai tekoina, jotka ilmenevät yksittäisen lapsen arjessa ja kokemuksissa, voi asia määrittyä hyvinkin pieneksi. (Laitinen, Nikupeteri & Hurtig 2018, 27–28.)

Lähisuhdeväkivalta on tunnistettu eri tavoin eri aikakausina. Sillä, miten lähisuhdeväkivalta ymmärretään ja tunnustetaan, on vaikutusta siihen, miten siitä puhutaan ja millaisina

avuntarvitsijoina lapset siinä nähdään. Usein lähisuhdeväkivaltaa selvitellessä lapset ja aikuiset on eroteltu väkivallan osallisina ja kokijoina. (Nikupeteri & Laitinen 2017b, 7.)

Lasten kokema perheväkivalta on vähäisesti näkyvä ilmiö. Lasten omat kertomukset väkivallasta voivat jäädä ohuiksi. Lapsi voi vältellä väkivallasta puhumista, jos ei ole valmis siitä puhumaan. (Huovinen 2017, 75, 138.) Lapsen väkivaltakokemukset ovat aina yksilöllisiä. Lapsen näkökulmaa on haastava tavoittaa, mikäli häntä itseään ei kuunnella. (Eskonen 2005, 64.) Vaikka lapset kohdataan yksilöinä, tulee lapsi nähdä laajemmassa kontekstissa, johon kuuluu olennaisesti lapsen perhe (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 7). Vanhempien tärkeyttä lapselle ja hänen rakkauttaan vanhempaa kohtaan ei tule sivuuttaa, vaikka perheen sisällä olisi väkivaltaa (Huovinen 2017, 141).

Ruth Elliffen ja Stephanie Holtin (2019, 587–589) mukaan lasten rooli perheissä, joissa on väkivaltaa, on viime vuosien aikana muuttunut passiivisesta sivustakatsojasta aktiiviseksi osalliseksi ja uhriksi. Kuitenkin pelkkään rikosoikeudelliseen näkökulmaan keskittyvä valvonta tekee perheväkivaltaa kokeneen lapsen kokemuksesta näkymättömän. Kun pyritään tunnistamaan lapsen asema uhrina, on fyysisiin vammoihin keskittyminen riittämätöntä, koska perheväkivaltatilanteissa lapselle tulee harvoin fyysisiä näkyviä vammoja. Tämän vuoksi on usein vaikeaa tunnistaa ja tunnustaa myös lapsi perheväkivallan uhriksi. Siksi olisi tärkeää puhua suoraan lapsen kanssa, eikä etsiä pelkästään fyysisiä todisteita tapahtuneesta. Carolina Øverlien (2013, 159, 162) mukaan lapsella on luontainen tarve antaa looginen selitys esimerkiksi isän väkivaltaisuudelle. Selitys voi olla esimerkiksi isän omakohtaiset kokemukset väkivaltaisesta lapsuudesta. Lapset voivat myös pelätä, että heidän tarinansa kyseenalaistetaan tai heitä ei uskota aiempien kokemusten perusteella. Lapset testaavat kuuntelijaansa siitä, ovatko heidän huolensa ja pelkonsa sallittuja.

Øverlien (2013, 156) on havainnut, että usein lasten kertoessa perheväkivallasta on isän asema vaarallinen hyökkääjä ja äidin puolestaan uhri. Lapset asettavat itsensä valta-asemaan, jossa he voivat vaikuttaa väkivallan loppumiseen ja äidin suojelemiseen. Tämä kyseenalaistaa perinteisenä pidettyä lapsen roolia voimattomana sivullisena sekä korostaa perheväkivallan keskellä elävien perheiden dynamiikan monimutkaisuutta. Lapsen kohdistuva väkivalta voi rajoittaa tai määrittää lapsen toimijuutta (Laitinen ym. 2018, 28).

Lapset voivat kokea, että heidän läsnäolonsa saattaa estää väkivaltaisen käytöksen. Lapset voivat reagoida väkivaltaan toimimalla aktiivisessa roolissa väkivallan estämiseksi. Väkivaltakokemukset voivat johtaa koulupoissaoloihin tai heijastua muutoin lapsen koulunkäyntiin. Lapset haluavat pysyä kotona, koska tietävät heidän läsnäolonsa vähentävän väkivallan riskiä, kun he voivat olla hakemassa apua poliisilta tai naapurista. Lapsen rooli voi näyttäytyä myös lohduttajana, jolloin lapset voivat lohduttaa äitiä ja hakea äidille apua. Lapset tuntevat haastattelujen mukaan perheväkivallan vuoksi pelkoa, huolta tai vihaa. Kun lapsilta kysyy, mitä he ovat tilanteissa tehneet, he luultavasti lapset kuvaavat toimintaansa väkivallan aikana. Väkivaltatilanteissa lapset voivat olla aktiivisia tai vetäytyviä. Lapsi voi esittää nukkuvaa tai hän voi yrittää omalla toiminnallaan estää väkivaltaisuutta. Lasten kokema pelko ei estä lapsia toimimasta. Lapset saattavat jopa kokea vaikeampana sen, että nukkuessaan he eivät voi toimia estääkseen väkivaltaa. (Överlien 2017, 684–686; Huovinen 2017, 70, 86–87; Øverlien 2013, 159–162.)

Nikupeterin (2016, 134, 137) mukaan niin oikeudellisissa kuin lastensuojelullisissa käytänteissä vähemmälle huomiolle jää lasten ja väkivallan kohteena olevan vanhemman turvallisuus, koska periaate lapsen ja molempien vanhempien välisestä yhteydenpidosta on usein niin vahva. Kun isä vainoo äitiä tai lasta, murentaa se samalla ideaalin vanhemmuuden käsitteen. Ideaali vanhemmuuden käsite rakentuu sosiaaliselle ja moraalille järjestykselle. Nikupeterin ja Laitisen (2015, 843) mukaan sosiaali- ja terveystoimen palveluiden sekä oikeuslaitoksen ammattilaisten tulisi kiinnittää enemmän huomiota lasten asemaan. Erityisesti tulee huomioida äidin ja lapsen suhteen monimutkaisuus, mikä voi rajoittaa lasten suhdetta mahdollisuutena ilmaista näkemyksensä. Esimerkiksi lapsi ei välttämättä pysty ilmaisemaan pelkoaan perheenjäsenten välisen uhkaavan tilanteen vuoksi. Lapsen voi olla myös haastava erottaa omat tunteensa ja tarpeensa äitinsä tunteista.

Lasten väkivaltakokemukset voivat aiheuttaa vihan, kiukun, uhman, pettymyksen ja myötälämisen tunteita (Huovinen 2017, 72). Lasten kokemukset – etenkin heidän pelkonsa ja turvattomuutensa – jäävät huomioimatta heidän päivittäisessä ympäristössään, sosiaali- ja terveystoimen palveluissa sekä oikeusjärjestelmässä (Nikupeteri & Laitinen 2015, 843). Lasten kokemukset ovat myös vähäisesti edustettuina akateemisessa perheväkivaltaa ja hyväksikäyttöä koskevassa kirjallisuudessa ja ammattikäytännöissä.

Lasten huomiotta jättäminen perheväkivaltaa koskevissa tutkimuksissa ja palvelujärjestelmissä tulisi kyseenalaistaa. Kun lapset kuvataan todistajina tai kohteina, ei täysin tunnusteta lapsen oikeuksia olla arvostettu yksilö, joka elää ja kokee väkivaltaa yhtä paljon kuin aikuiset uhrit. (Callaghan, Alexander, Sixmith & Fellin 2015, 1, 21.) Väkivalta voi olla piilossa perheen ulkopuolisilta ihmisiltä. Vaino on usein erityisen näkymätöntä. (Laitinen ym. 2018, 27–28.)

2.2.2 Lapsi vainon kohteena

Aiemmista tutkimuksista ilmenee, että vaino kohdistuu lapsiin eri tavoin. Vainoaja voi esimerkiksi seurata lapsia, saada lapset suostuteltua puolelleen, uhata lapsia tai käyttää lapsia äidin uhkaamiseen. Vaino voi kohdistua lapseen välittömästi tai välillisesti. Naisiin kohdistuva eron jälkeinen vaino heikentää myös lasten hyvinvointia ja turvallisuutta. Vaikka vaino ei kohdistuisi suoraan lapseen, on lapsi myös yhtä haavoittuvassa asemassa kuin vainon kohteena oleva äiti. (Lökkegaard ym. 2019, 13; Nikupeteri & Laitinen 2015, 830, 841; Stark & Hester 2018, 97.)

Vaino kyseenalaistaa perheen ja vanhemmuuden sosiaalisen ja moraalisen järjestyksen sekä sen, millaista on hyväksyttävä ja odotusten mukainen vanhemmuus ja perhe-elämä vanhempien eron jälkeen. Perinteinen käsitys perheestä suojaa ja turvaa antavina jäseninä muuttuu, kun toinen vanhemmista tai vanhemman puoliso ei mahdollista tätä turvallisuuden tunnetta. Perhesuhteiden rikkoutuessa vanhemmuus säilyy. Lasta voidaan käyttää kanavana olla toiseen vanhempaan yhteydessä tai kontrollin välineenä. (Nikupeteri 2016, 134.) Vaino saattaa monimutkaistaa lapsen ja äidin välistä suhdetta. Lapset voivat aistia äidin pelkoa ja epävarmuutta. Lisäksi he voivat olla todistamassa isän vainoa, joka taas voi vahvistaa lapsen pelkoa ja käsitystä isän väkivaltaisesta käyttäytymisestä. (Nikupeteri & Laitinen 2015, 840, 843.) Äitiys on myös haavoittumisen kohde. Vaino voi rajoittaa äitiyttä ja tähän liittyvää huolenpitoa. Se, miten lapset altistuvat eron jälkeiselle vainolle ja mitä vaikutuksia tällä on lapseen, vaikuttaa merkittävästi naisen elämään ja toimintaan. (Nikupeteri 2016, 126, 128–129, 133.)

Vainon aiheuttamaa post-traumaattista stressireaktiota tutkineet Ask Elkit, Lene Annie Vangsgaard, Gregers Olsen, Anne Shophie Witt ja Ali Al Sara (2019, 8) selvittivät, voivatko lapset saada post-traumaattisia stressireaktioita äitiinsä kohdistuneesta vainosta. Tutkimukseen osallistuneiden lasten oireista vastasi post-traumaattisen stressihäiriön kriteereihin 0–6-vuotiaiden osalta 22 prosenttia, 7–11-vuotiaiden osalta 85 prosenttia ja 12–19-vuotiaiden osalta 58 prosenttia. Lasten oireita olivat muun muassa unihäiriöt, ärtymys ja keskittymishäiriöt. Carolina Överlien (2017, 682) on havainnut, että perheväkivaltaa kokeneilla lapsilla oirehdinta ilmenee usein unen puutteena tai unihäiriönä. Se voi johtaa siihen, että väsymys tulkitaan esimerkiksi koulussa laiskuutena, kun todellisuudessa väsymys johtuu siitä, että lapsi kokee päivystävänsä vuorokauden ympäri, ettei äitiin kohdentuvaa väkivaltaa tapahtuisi.

Vainon seuraukset voivat olla hyvin samanlaisia kuin muut lasten kokemukset perhe- ja tai lähisuhdeväkivallasta. Toistuvat vainoajan teot saavat merkityksensä uhrin kokemuksissa. Lapsen kohdistuva vaino kiinnittyy usein perhe- ja sukulaissuhteisiin ja kodin lisäksi vainoamista voi olla koulussa, päivittäisillä kulkureiteillä sekä puhelimen tai netin kautta. (Laitinen ym. 2018, 25.) Eron jälkeisessä väkivallan ja vanhemmuuden puheessa sekä laajemmin institutionaalisissa käytänteissä lapset voivat kadota (Nikupeteri 2016, 136). Lähisuhdeväkivaltaa ja vainoa kokeneita lapsia voidaan auttaa vain, jos heidän kokemuksensa sanoitetaan ja tunnustetaan. Jotta lapset voivat saada apua, on palvelujärjestelmän pystyttävä vastaamaan äidin tuen tarpeisiin. Lapset kokevat tapahtumat yksilöllisesti. Henkilökohtaisten kokemusten tunnustamisen tärkeys korostaa sitä, että ammattilaisten on tärkeää tunnustaa lasten erilaiset kokemukset, jotta he osaavat tarjota oikeanlaista tukea. (Nikupeteri & Laitinen 2017b, 19; Nikupeteri ja Laitinen 2015, 844.)

Merja Laitisen, Anna Nikupeterin ja Johanna Hurtigin (2018, 29, 48–49) mukaan edellytyksenä vainosta selviämiseen ja siihen vaikuttamiseen on lapsen toimijuuden ulottuvuuksien ja erilaisen tiedon selvittäminen sekä käyttäminen. Lasta ei tule nähdä vain selviytyjänä, suojelun kohteena tai todistajana, vaan lapset ovat uhreina oikeutettuja apuun. Lapset ovat riippuvaisia aikuisista, mutta samalla itsenäisiä toimijoita, jotka vaikuttavat omalta osaltaan tapahtumiin. Lapsen passiiviselta vaikuttava toimijuus voi sisältää laaja-alaista tietämistä ja toimintaa. Jotta lapsi nähtäisiin aktiivisena tiedon tuottajana, vastaanottajana ja käyttäjänä, vaatii tämä niin tutkimuksessa kuin käytännössä asian erityistä

huomioimista. Lapsen toimijuus voi näyttäytyä eri tavoin ja se rakentuu yksilöllisesti ja tilannesidonnaisesti. Lasten vainotieto kiinnittyy tunteisiin ja se on mentaalista, sosiaalista ja ruumiillista. Myös Överlien (2017, 686) nostaa esiin, että ei automaattisesti tulisi olettaa lasten olevan passiivisia ja irrationaalisia perheväkivallasta puhuttaessa tai oleteta valmiiksi, mitä tietyn ikäisten lasten pitäisi tehdä tai voisivat tehdä.

Vaino voi vaikuttaa lasten turvallisuudentunteeseen heikentämällä heidän luottamustaan aikuisiin. Lasten turvallisuudentunteen kokemuksiin tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Tämä edellyttää moniammatillista työskentelyä, jossa pohditaan myös fyysisiä, sosiaalisia ja emotionaalisia kysymyksiä lapsen suhteista äitiin ja sisaruksiin. Merkittävä rooli lasten turvallisuuden edistämässä on sosiaali- ja terveystoimialan sosiaalityöntekijöillä, poliiseilla, oikeuslaitoksella, päivähoidolla ja kouluilla. (Nikupeteri, Tervonen & Laitinen 2015, 294–295.)

3 TUTKIMUSTEOREETTINEN YMMÄRRYS

3.1 Haavoittuvuus teoreettisena viitekehysenä

Haavoittuvuuden käsitteen määrittelyssä on vaihtelevuutta. Käsitteen määrittelemisen ei ole yksiselitteistä, vaikka käsite yleisesti ymmärretäänkin. (Hurst 2008, 191; Grabovschi, Loignon & Fortin 2013, 1.) Haavoittuvuuden määritelmän ymmärtäminen ja sen soveltaminen on tilannekohtaista. Tässä tutkimuksessa käytämme haavoittuvuuskäsitteen lisäksi käsitettä haavoittavuus. Haavoittuvuus käsitteellä viittamme vainon uhrien haavoittuvuuteen, kun taas haavoittavuus käsitettä tarkastelemme vainon haavoittavuuden eri muotojen kautta.

Haavoittuvuus on tänä päivänä paljon käytetty käsite ei vain sosiaalityön tutkimuksessa, vaan myös muilla tieteenaloilla (Virokannas ym. 2018, 344; Brown 2011, 313). Virokannas ym. (2018, 327–335) rohkaisevat sosiaalityön tutkijoita käyttämään haavoittuvuuden käsitettä enemmän teoreettisena ja analyttisena elämäntilanteita ja rakenteita tarkastelevana käsitteenä kuin tiettyä ihmisryhmää koskevana käsitteenä. Sosiaalityön tutkijoiden tulee kuitenkin olla teoreettisesti ja eettisesti varovaisia haavoittavuus-termin käytössä, ettei sillä ole leimaavaa vaikutusta tiettyihin ihmisryhmiin.

Haavoittuvuus tulee ymmärtää muuttuvana käsitteenä, jolle ihmiset voivat altistua milloin tahansa riippumatta siitä, millaisia yksilöllisiä ominaisuuksia ja tarpeita ihmisellä on. Jotkut yksilöt tai ihmisryhmät voidaan luokitella kuitenkin haavoittuvaisiksi ryhmiksi, jotka tarvitsevat tukea sosiaalisissa, terveydellisissä tai taloudellisissa ongelmissa. Luokittelun kautta pyritään tunnistamaan ja löytämään keinoja lievittää ja ehkäistä kyseisen ryhmän haavoittavuutta, erityisesti sosiaali- ja terveystoimen palveluissa. Määritelmät siitä, ketä pidetään haavoittuvana ja mistä syistä vaihtelevat valtavasti. (Aldridge 2015, 12; Virokannas yms. 2018, 327–335.)

Usein haavoittuvuuskäsitettä käytetään sosiaalityössä koskemaan syrjäytyneitä tai heikossa yhteiskunnallisessa asemassa olevia ihmisiä. Tutkimuksissa haavoittuvuutta on usein tarkasteltu tiettyjen ihmisryhmien kautta, kuten lapsien, vanhusten, vankien, maahanmuuttajien tai päihteiden käyttäjien kautta. Sukupuoleen ja haavoittuvuuteen liittyvä

tematiikka korostaa sosiaalisia ja taloudellisia olosuhteita aiheuttavaa haavoittuvaisuutta, jossa nämä vaikuttavat miehiin ja naisiin eri tavoin. (Virokannas ym. 2018, 334–335; Chakraborti & Garland 2012, 506; Fineman 2010, 166.)

Haavoittuvuuden käsitteellä on voitu vahvistaa ihmisten mielikuvaa kyvyttömyydestä, rajoituneesta tai puutteellisesta ihmisestä. Haavoittuvuus-käsitteen kautta on annettu myös lupa niin sanottuun paremmin tietämiseen ja interventioihin. Haavoittuvuuden käsitteellä voi olla myös yhteys vastuuseen, syyllisyyteen ja legitimizeettiin. Vaikka tämä ei ole ainoa tapa käsittää haavoittuvuus, tulee tämä näkökulma kuitenkin tunnustaa. Tämän vuoksi olisi tärkeää päivittää haavoittuvuuden käsitteen käyttämistä yhteiskunnallisissa tutkimuksissa. Haavoittuvuuden käsitteen tietoisuuden lisäämiseksi olisi tärkeää tietää, mitä ihmiset itse sosiaalityön palveluiden käyttäjinä pitävät haavoittavana. (Brown 2011, 318–319.)

Jo Aldridgen (2015, 13) mukaan haavoittuvuuden käsitettä tulee tarkastella eri näkökulmista sekä huomioida, miten käsite rakentuu sosiaalisesti yhteiskunnassa. Virokannas ym. (2018, 336) mukaan haavoittavuuden analysoinnissa tulisi kiinnittää erityisesti huomiota haavoittuviin elämäntilanteisiin, sosiaalisiin prosesseihin, yhteiskuntaan ja sen instituutioihin, johon kuuluu sosiaalityö ja koko hyvinvointijärjestelmä. Tärkeää on tunnistaa haavoittavuuden ajallinen, relationaalinen ja rakenteellinen luonne.

Kate Brown (2011, 313–314) tuo esille, että haavoittuvuuden käsitettä voidaan tarkastella toisaalta ongelmallisena, holhoavana ja sortavana. Toisaalta taas käsite pystyy toimimaan teoreettisena perustana tasa-arvon, autonomian ja vapauden saavuttamiselle yhteiskunnassa. Haavoittuvuus tarkoittaa eri asioita eri ihmisille ja se, miten se ymmärretään, on merkityksellistä. Haavoittuvuuden käsitteen avulla ihmisiä luokitellaan yhteiskunnassa ja sen perusteella resursseja jaetaan yhteiskunnassa ja valtio puuttuu kansalaisten elämään. Haavoittuvuuden käsitteellä on merkittäviä vaikutuksia eettisesti. Lisäksi sillä on vaikutusta sosiaaliseen hyvinvointiin ja viime kädessä ihmisten arkeen sekä sosiaalityön käytäntöihin.

Martha Fineman (2010, 161, 166–167) määrittelee yleisen, inhimillisen ja jatkuvan haavoittuvuuden, joka sisältää välittömän tai jatkuvan mahdollisuuden vahingosta, vammosta tai epäonnesta. On kuitenkin olemassa samanaikaisesti jotkut tietyt yksilöt tai ryhmät, jotka ovat haavoittuvampia kuin toiset. Haavoittuvuus on näin sekä yleinen että erityinen. Haavoittuvuus on monimutkainen ilmiö, joka käsittää suhteet yksilöiden välillä, mutta myös erityisesti suhteet yksilön ja yhteiskunnan välillä. Haavoittuvuusanalyysissä on otettava huomioon sekä henkilökohtainen asema että institutionaaliset suhteet. Neil Chakraborti ja Jon Garland (2012, 499, 501) nostavat esiin, että haavoittuvuuden kehyksen kautta tarkasteltuna esimerkiksi viharikoksen uhreiksi joutuneet uhrin, jotka aiemmin ovat pysyneet piilossa, saataisiin paremmin esiin ja heidän käyttöönsä laajempi valikoima tukipalveluita. Yleisesti uhreihin on kiinnitetty huomiota erityisten haavoittuvaisten ryhmien kautta sen sijaan, että korostettaisiin uhreihin kohdistuneen rikoksen luonnetta. Haavoittuvuuden käsitteestä tarkasteltuna viharikoksen uhrin saisivat laajemman kehyksen asian tarkasteluun, jonka avulla väkivallan uhrin tulisivat enemmän tunnistetuiksi ja tunnustetuiksi.

Rikoksen haavoittavuuteen kietoutuu laaja joukko tekijöitä, mutta rikoksen uhriksi joutumista leimaa oletus rikosten kohdistumisesta vain tiettyihin ryhmiin. Haavoittavuuteen perustuva lähestymistapa kuitenkin tunnustaa tiettyjen ryhmien korkeamman riskitason, joka voi syntyä monien tekijöiden – kuten vihan tai ennakkoluulojen – vaikutuksesta. Kun uhreja analysoidaan haavoittuvuuden käsitteen kautta, ei tule ajatella, että uhrin ovat näkymättömiä tai passiivisia. Eikä tule myöskään ajatella, että jokin ihmisen tietty osa tekee hänestä haavoittuvan. Ennemminkin tulee huomioida, miten tilanteet ja konteksti vaikuttavat siihen, että uhreista tulee haavoittuvia tekijän silmissä. (Chakraborti & Garland 2012, 504–507.) Haavoittuvuuden nostaminen teoreettiseen keskiöön laadullisissa tutkimuksissa ohjaa huomiomme yhteiskunnallisiin instituutioihin, jotka on luotu vastauksena yksilön haavoittavuuteen. Haavoittuvuusanalyysissä vaaditaan valtiota varmistamaan, että sen hallinnassa olevat instituutiot ja rakenteet eivät hyödytä tai haittaa yhteiskunnan jäseniä. Haavoittuvuusanalyysillä viitataan yhteiskunnan rakenteiden puutteisiin ja pyritään saamaan tasa-arvoinen kohtelu kaikille ihmisryhmille. (Fineman 2010, 169, 174.)

3.2 Vainon haavoittavuuden moniulotteisuus

Tutkimuksessamme selvitämme vainon haavoittavuuden eri ulottuvuuksia ja tarkastelemme vainon haavoittavuutta lapsen näkökulmasta. Päädyimme käsittelemään vainon haavoittavuutta rakenteellisen, sosiaalisen, psyykkisen ja emotionaalisen, fyysisen sekä kasvuympäristön haavoittavuuden ulottuvuuksien kautta. Nämä muodostuivat aineistolähtöisen sisällönanalyysin kautta mukailien Nikupeterin (2016, 52) näkökulmaa naisten eron jälkeisen vainon haavoittavuuden muodoista. Tutkimuksessa osa-alueiksi muodostuivat sosiaalinen, psykologinen ja emotionaalinen ja fyysinen haavoittavuus. Lisäksi osa-alueina olivat ontologisen, ajallisen ja moraalisen haavoittavuuden muodot.

Tutkimuksessa keskitymme vainon haavoittavuuden eri muotoihin lapsuudessa ja vainon haavoittavuuden osa-alueiden välisiä vaikutuksia toisiinsa. Siten emme niinkään keskity tarkastelemaan lapsia haavoittavana ihmisryhmänä, vaan siihen miten vaino voi haavoittaa lapsuutta. Vaikka tutkimuksemme keskiössä eivät ole lapset haavoittavana ihmisryhmänä, sivuamme tutkimuksessamme myös sitä näkökulmaa, ja pyrimme myös tunnistamaan lasten erityistä haavoittuvuutta. Pirjo Nikanderin ja Minna Zechnerin (2006, 516–517) mukaan lasten haavoittuvuus pohjautuu heidän fyysiseen heikkouteensa, kokemusten puuttumiseen ja käsitteellisen kehityksen tasoon. Tämän vuoksi lapsuus elämänvaiheena on erityisessä suojeluksessa. Usein lapset tuodaankin esiin, kun puhutaan haavoittuvista väestöryhmistä (Fineman 2010, 166).

Vainon haavoittavuuden ymmärtämisessä on tärkeää hahmottaa haavoittavuuden muodot, tekijän käyttäytyminen, erilaiset yksittäiset teot ja niiden väliset suhteet sekä sidokset toisiinsa. Vainon erilaiset haavoittavuuden muodot vaikuttavat kokonaisvaltaisesti uhrin hyvinvointiin ja aiheuttavat ongelmia elämän eri osa-alueilla. Vaino vaikuttaa uhrin itsemääräämisoikeuden toteuttamisen mahdollisuuksiin niin sosiaalisella, fyysisellä kuin henkisellä tasolla. Vaino rajoittaa myös uhrin perheoikeuksien, vapauksien ja ihmisoi-keuksien toteuttamisen mahdollisuuksia. (Nikupeteri 2016, 51.)

Korkodeilou (2017, 17, 21–25) erottelee vainon vaikutukset uhreille kolmeen eri osa-alueeseen: rajoituksiin, häiriöihin jokapäiväisessä elämässä ja pakotettuihin elämänmuu-

toksiin sekä vainon negatiiviset vaikutukset sosiaaliseen elämään ja talouteen. Vainoamisella on isoja vaikutuksia uhrien elämään. Sen psykososiaaliset vaikutukset ovat monimutkaisia, pitkäaikaisia ja usein traumaattisia. Vainoaminen voi vaikuttaa myös vanhemmuuteen, kun vainon uhrin pelkää itsensä ja lapsensa puolesta. Vainoaminen on tärkeää tunnistaa ja ymmärtää paremmin rikosoikeudellisesta näkökulmasta, jotta vainon aiheuttamia negatiivisia psykososiaalisia vaikutuksia tunnistetaan paremmin yhteiskunnassa.

Vainon tuoma haavoittavuus ja sen kokemuksellinen ulottuvuus tulevat esiin vainon oikeudellisessa määritelmässä. Kokemuksellisuus määritetään laissa pelon ja turvattomuuden tuottamiseksi, ja siihen kiinnittyvät toistuva uhkaaminen, seuraaminen, tarkkaileminen ja yhteydenotot. (Nikupeteri ym. 2017, 104.) Laitisen ym. (2018, 25) mukaan vaino on tavoitteellista toimintaa, jossa vainoaja kontrolloi uhrin elämää ja rajoittaa samalla hänen sosiaalista tilaansa ja toimintaansa. Vainoamisesta seuraa uhrille pelon ja turvattomuuden tunnetta. Vaino todentuu uhrien kokemuksissa sosiaalisissa suhteissa rakentuvana niin kognitiivisena, emotionaalisenä kuin kehollisenäkin kokemuksena. Vainoaminen saattaa rajoittaa uhrien toimintatilaa ja sosiaalista osallistumista sekä samalla pakottaa uhrin elämään piilossa (Nikupeteri & Laitinen 2017a, 29). Korkodeilou (2017, 22) tuo esille, että vainoamisen vaikutus tulee ymmärtää jatkuvina muutoksina, haittoina ja tappioina, jotka aiheuttavat vainon uhrille monimutkaisia ja tuskallisia tilanteita. Uhrit joutuvat muuttamaan arjen rutiineitaan, kuten kulkemaan työmatkaa eri reittiä, jättämään asioita tekemättä välttääkseen vainoajaa tai pyytämään muita saattamaan häntä kodin ulkopuolella.

Vainon vaikutuksista on sosiaalisesta näkökulmasta tehty suhteellisen vähän tutkimuksia. Aiemmissa tutkimuksissa on tarkasteltu lähinnä uhrin ja rikoksen tekijän välistä suhdetta, uhrin sukupuolta, vainon vakavuutta ja väkivallan käyttöä. (Villacampa & Pujols 2019, 3.) Nikupeteri (2016, 52) on havainnut, että vainon sosiaaliseen haavoittavuuteen kuuluu uhrin arjen, elinpiirin, liikkumatilan ja sosiaalisten suhteiden rajaaminen. Vaino ulottuu uhrin kaikille arjen osa-alueille ja rajoittaa uhrin liikkumista. Korkodeiloun (2017, 23–26) mukaan vainon uhrien elämänlaatu heikkenee vainoamisen myötä. Uhrit voivat joutua vaihtamaan puhelinnumeroa, naamioitua lähtiessään ulos tai elämään pimeässä omassa kodissaan, ettei vainoaja voisi tarkkailla heitä. Uhrit voivat joutua vaihtamaan

kotia jopa useita kertoja tai muuttamaan ystävien ja sukulaisten luokse. Vainon uhrit kohtaavat jatkuvasti haasteita liikkuessaan kodin ulkopuolella. He elävät siis jatkuvassa turvallisuuden ja pelon tunteessa, mikä rajoittaa heidän elämänsä kodin ulkopuolella.

Kun vainon ulottuu vainotun sosiaalisiin suhteisiin, eivät vainoajan teot usein ole kulttuurisesti ymmärrettävissä ja tunnistettavissa sosiaalisesti haavoittamiseksi. Vaino voi vähitellen estää uhrin sosiaalisia suhteita tai uhrista voi tulla sosiaalisesti arka. Vaino saattaa ulottua myös vainotun lähipiiriin, jolloin esimerkiksi lapset voivat joutua osaksi vainoa. (Nikupeteri 2016, 51–54.) Vainon negatiivisia vaikutuksia uhrin sosiaalisiin suhteisiin painottaa myös Korkodeilou (2017, 25–26), joka toteaa, että vainosta seuraavalla stressillä ja pelolla on vaikutusta uhrin sosiaaliseen elämään. Myös Logan ja Walker (2019, 14) kirjoittavat vainon vaikutuksista sosiaalisiin suhteisiin ja taloudellisiin huoliin. Vainoamisen vuoksi uhrit joutuvat muuttamaan käyttäytymistapojaan, tekemään elämänmuutoksia sekä elämään pelon ja vaaran tunteen kanssa.

Vainoajan verkostoituminen voi ulottua myös viranomaisiin. Vainoaja voi saada viranomaiset uskomaan tarinaansa uhrista ja tämän perheestä. Uhrille tämä voi luoda epäuskoa avun saamisen mahdollisuuksiin sekä estää häntä saamasta apua ja pitkittää luottamuksen luomista suhteissa, joista voisi saada apua. (Mullen, Pathé & Purcell 2000, 185–186, 191–192; Nikupeteri 2016, 53.) Vainoaja voi tehdä uhristaan muun muassa perättömiä lastensuojeluilmoituksia tai pitkittää tahallisesti huoltajusriitaa. Vainon sosiaaliseen haavoittavuuteen voi liittyä myös identiteettivarkauksia. Vaino voi vaikuttaa myös luottamukseen, jolloin vainotun voi olla haastava luottaa tuttaviiin tai viranomaisiin. Vainoaja voi hankkia myös tietoa vainotusta hänen läheisiltään, esimerkiksi uuden kodin osoitteen tai puhelinnumeron. Vainoaja voi myös muiden ihmisten tiedostamatta yrittää manipuloida ja käännäyttää vainotun läheisiä toimimaan vainottua vastaan. (Nikupeteri 2016, 53–54.) Martyna Bendlin ja Lorraine Sheridan (2019, 1538–1539) tuovat esiin, että vainoamisen aiheuttaman sosiaalinen eristäminen voi estää myös uhrin avun piiriin pääsyn.

Keskeistä vainon psykologiselle ja emotionaaliselle haavoittavuudelle on se, että se kieoutuu vainoajan käyttäytymiseen, kieleen, kuviin ja merkkeihin, joilla hän välittää informaatiota uhreilleen. Keskeistä tässä toiminnassa on vainoajan välittämät epäsuorat tai suorat uhkaukset. Erilaiset uhan ilmenemisen, toteuttamisen ja kokemisen tavat voivat

haavoittaa uhria niin psykologisesti kuin emotionaalisesti tehden arjesta epävarmaa ja turvatonta. (Nikupeteri 2016, 55–56.) Judith V. Jordanin (2008, 235–239) mukaan pelko osoittaa haavoittuvuutemme, joka määrittelee myös inhimillisyyden. Haavoittuvuuden tulisi olla jotain, joka olisi tunnustettu ja arvostettu, ei piilotettu ja pelätty. Logan ja Walker (2019, 11–14) toteavat, että vainoamisen pelko lisää uhrin turvattomuuden tunnetta. Suuren pelkonsa vuoksi vainoamisen uhri tekee merkittäviä elämänmuutoksia. Vainoaminen aiheuttaa uhrille vaaran tunnetta ja mahdollisesti myös mielenterveydellisiä ongelmia. Korkeampi riski näihin on naisilla kuin miehillä.

Nikupeteri ja Laitinen (2017a, 21) määrittävät vainon tavoitteelliseksi toiminnaksi, jossa vainoajan tavoitteena on kontrolloida uhrin arkea, rajoittaa hänen sosiaalista tilaansa ja toimintaa sekä aiheuttaa hänessä ahdistuksen, pelon ja turvattomuuden tunteita. Lähtökohtana on uhrin subjektiivinen kokemus siitä, kokeeko hän teot epämieluisina, tungettelevina ja ahdistavina. Tiedyt vainoamisen tilanteet ja uhrin ominaispiirteet aiheuttavat uhrille pelkoa ja pelon kokemukset vaihtelevat vainoamisen eri ajanjaksoina (Häkkänen 2008, 753; Logan & Walker 2019, 1; Reyns & Englebrecht 2012, 788). Vainotulle voi kehittyä traumaperäisiä stressihäiriön oireita sekä muun muassa kroonisia univaikeuksia, ruokahaluttomuutta, epäluottamusta, epäluuloja, hermostuneisuutta, neuvottomuutta ja masentuneisuutta. Vainotut saattavat myös monesti syyllistää itseään tarpeettomasti ja kokevat muiden vähättelevän tilanteen vakavuutta. (Häkkänen 2008, 753.)

Vaino voi ilmetä myös fyysisenä haavoittamisena: esimerkiksi pahoinpitelynä, pakottamisena seksuaaliseen kanssakäymiseen, fyysisenä seuraamisena tai paikalle ilmestymisenä. Fyysinen haavoittavuus voi kohdistua niin vainottuun kuin vainotun läheisiin, esimerkiksi lapsiin. Fyysistä haavoittamista on myös vainotun omaisuuden rikkominen tai varastaminen. (Nikupeteri 2016, 58.) Vainon fyysisestä haavoittavuudesta voi seurata uhrille fyysisiä oireita tai pitkäaikaisia vammoja sekä pahimmillaan hengenriisto. Fyysisestä haavoittavuudesta voi seurata myös taloudellista vahinkoa uhrille, esimerkiksi pahoinpitelystä seuranneen pitkän sairasloman takia. Uhrit voivat joutua olemaan pois töistä, vaihtamaan työpaikkaa tai luopumaan työstään ja urastaan vainoamisen vuoksi. (Nikupeteri 2016, 58; Korkodeilou 2017, 25.)

Ontologinen haavoittavuus syntyy vainotekojen toistuvuudesta. Ontologisessa haavoittavuudessa lähtökohtana on se, että vaino muuttaa uhrin käsitystä ja tietoa todellisuudesta ja olemassaolosta sekä niiden saamia merkityksiä. Uhrin joutuvat elämään rinnakkain epänormaalin ja normaalin rajoilla ja todellisuuden ja epätodellisuuden rajamailla. Vainotekojen ennakoimattomuus tuo uhrin arkeen epävarmuutta. Riskien arviointi kuuluu uhrin arkeen. Uhrin tulevaisuus voi olla ennakoimatonta, odottamatonta, turvatonta, pelottavaa ja uhkaavaa. Tulevaisuus voi näyttää myös epätoivoiselta vainon päättymisen suhteen. (Nikupeteri 2016, 59–60.) Bradford W. Reynsin ja Christine M. Englebrechtin (2012, 801–802) mukaan uhrin ja vainoajan suhde vaikuttaa pelon tunteisiin. Tuttu vainoaja lisää pelon kokemusta enemmän kuin uhrille täysin tuntematon. Pelon kokemukseen vaikuttaa vainoamisen eri ajanjaksot, vainoajan ja uhrin välinen suhde sekä se, kuinka usein vainoamista tapahtuu.

Nikupeterin (2016, 59–61) mukaan moraalisisessa haavoittavuudessa vainoaja kyseenalaistaa uhrin hyvänä ihmisenä ja hankaloittaa hyvänä ihmisenä toimimista. Vainoaja voi esimerkiksi kiistää uhrilta vanhemmuuteen liitettyjen oikeuksien ja velvollisuuksien toteuttamisen ja estää toimimasta niiden mukaisesti. Moraalisessa haavoittavuudessa tulee esiin uhrin henkilökohtaisen arvomaailman merkitys sekä ihmisenä olemisen ja toteuttamisen mahdollisuudet, johon vaino luo reunaehdot. Vainon ajallinen haavoittavuus kietoutuu ontologiseen ja moraaliseen haavoittavuuteen. Siinä korostuu mennyt aika, nykyisyys ja tulevaisuus. Vainoteot voivat suuntautua lähitulevaisuuteen tai pidemmälle tulevaisuuteen.

Kun lapsuutta tarkastellaan sosiaalityön näkökulmasta, puhutaan usein lapsen suojaavista tekijöistä ja riskitekijöistä. Tarkastelemme näitä tekijöitä tutkimuksessamme haavoittavuuden näkökulmasta. Lapsuuden suojaavien ja riskitekijöiden arvioinnin avulla voidaan ymmärtää lasten tarpeita haavoittavissa elämänvaiheissa (Berzin 2010, 494). Myös Dawn Anderson-Butcher ja Scottye J. Cash (2010, 676–677) toteavat, että lapsen suojaavien ja riskitekijöiden tunnistamisella voidaan havaita lapsen elämän haavoittuvuuksia. David Wilkins (2015, 403–405) on kuitenkin havainnut, että sosiaalityöntekijöillä on haasteita tunnistaa lapsen yksilöllisiä riskitekijöitä sekä suojaavia tekijöitä. Suojaavien tekijöiden tunnistaminen on haasteellisempaa, ja vaikka nämä suojaavat tekijät tunnistettaisiin, ei välttämättä pystytä osoittamaan sitä, kuinka ne käytännössä toimivat. Lapsen tärkeimpiä

suojaavia tekijöitä ovat tukeva ja kannustava perhe sekä sosiaalinen ympäristö. Yleisesti tunnistettuihin riskitekijöihin kuuluvat muun muassa lapsen ikä ja mahdolliset erilaiset vammat. Lisäksi riskitekijöihin kuuluvat perheen ominaisuudet, kuten huoltajusjärjestelyt, perheen osallisuuden resurssit sekä yksilölliset tekijät, kuten lapsen tai hänen vanhempansa tunnistetut persoonallisuus- tai käyttäytymisominaisuudet.

Anderson-Butcherin ja Cashin (2010, 676–677) mukaan lapsen huono itsetunto liittyy haavoittuvuuteen. Lapsen huono itsetunto ja negatiivinen omakuva asettavat lapsen haavoittuvaan asemaan niin koulussa, sosiaalisissa suhteissa kuin koko yhteiskunnassa. Lapsen positiivista omakuvaa taas voidaan pitää suojaavana tekijänä. Johanna Kiilin (2006, 85–90) mukaan lapsen sosiaaliset suhteet ja lähiyhteisöt voivat kannustaa, edistää ja estää lasten osallistumista. Lapset tarvitsevat arjessaan erilaisia voimavaroja toimiakseen eri ympäristöissä, kuten koulussa, vapaa-ajan harrastuksissa, ostoskeskuksissa ja kirjastoissa sekä muissa palveluissa.

Outi Sirniön (2016, 5–6) mukaan perhetaustalla on suuri vaikutus siihen, millaiset lähtökohdat lapsi saa elämäänsä. Perheen materiaaliset, sosiaaliset ja kulttuuriset toimintamahdollisuudet vaikuttavat lasten koulutukseen ja ammatillisiin uriin. Tarja Orjasniemi ja Anne Kurvinen (2017, 140) korostavat lapsen oikeutta hyvään hoitoon, huolenpitoon ja rakkauteen. Pelon, häpeän, pettymyksen ja väkivallan tai sen uhan kanssa eläminen on etäällä siitä elämästä mikä käsitetään yleisenä hyvänä ja turvallisena kasvuympäristönä lapselle. Kodin merkitys sosiaaliselle hyvinvoinnille on erittäin suuri (Junttila 2015, 125). Vanhemman ja lapsen vuorovaikutus sekä sen laatu ovat vaikuttavat lapsen kasvatukseen, lapsen identiteetin muodostumiseen ja oppimiseen. Jos esimerkiksi taloudellinen ahdinko luo vanhemmille stressiä, voi se vaikuttaa negatiivisesti lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen. (Bardy & Heino 2013, 16, 18.)

3.3 Ekologinen systeemiteoria

Syventääksemme tutkimuksessamme vainon haavoittavuuden moniulotteisuutta, tarkastelimme vainoilmiötä ja sen haavoittavuutta lapsuuteen Urie Bronfenbrennerin (1979) ekologisen systeemiteorian kautta. Ekologisen systeemiteorian kehien avulla voimme tar-

kastella kokonaisvaltaisesti vainon haavoittavuutta lapseen ja lapsuuteen. Bronfenbrennerin (1979, 3) ekologisen systeemiteorian (ecological systems theory) mukaan lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavat biologisten tekijöiden lisäksi ympäristötekijät. Olen-naista teoriassa on käsitys yksilön ja ympäristön keskinäisestä ja kehittyvästä vuorovaikutuksesta.

Ulla Härkösen (2007, 22–23) mukaan ekologinen systeemiteoria korostaa lapsen ympäristön merkitystä ja yhteiskunnan vaikutusta lapsen kehitykseen. Lapsen kehittyessä vuorovaikutus tulee moniosaisemmaksi. Ekologisen systeemiteorian voidaankin sanoa käsittelevän ihmisen kehittymistä yhteiskunnan kokonaisvaltaiseen jäsenyyteen. Pirkko Saarinen, Isto Ruoppila ja Mikko Korkiakangas (1994, 91) ovat jäsenelleet Bronfenbrennerin (1979) ekologista systeemiteoriaa ekologisen sosiaalistumisteorian kautta. Teoriassa on olemassa erilaajuisia ympäristöjä, joiden kanssa yksilö on suoraan tai epäsuoraan vuorovaikutuksessa. Yksilö nähdään teoriassa aktiivisena ympäristöönsä vaikuttajana.

Bronfenbrenner (1979, 3, 7–9, 22–26, 209–211) kuvaa ihmisen kehitystä painottamalla yksilön aktiivisuutta toimijana, ympäristön asettamia odotuksia ja vaatimuksia yksilölle sekä erilaajuisia sisäkkäisiä kehiä, joita hän kuvaa mikro-, meso-, ekso- ja makrosysteemeiksi. Ihminen on vuorovaikutuksessa näiden kehien kanssa, jolloin ihmistä ei voida erottaa ympäristöstään.

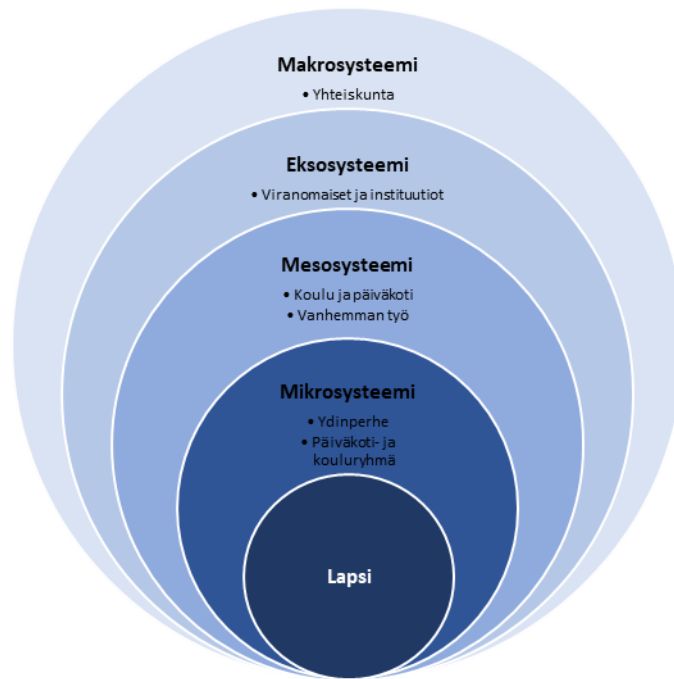
Mikrosysteemi sisältää ihmisen kodin ja läheisimmät ihmissuhteet, joihin vaikuttavat ihmissuhteiden roolit sekä ihmisen aktiivisuus näissä rooleissa. Perheen vaikutus yksilöön on suuri. Saarisen ym. (1994, 88–89) mukaan mikrosysteemissä lapsi tutustuu elinympäristöönsä ja alkaa muodostaa sen toimintojen, roolien ja vuorovaikutuksen kautta kuvaa sen välityksellä minkälaisessa vuorovaikutuksessa hän on lähiympäristönsä kautta. Anna-Maija Puroila ja Kirsti Karila (2001, 208) tuovat esille myös kaverisuhteiden merkityksen lapselle mikrosysteemiä tarkastellessa.

Mesosysteemissä tarkastellaan laajemmin yksilön ja ympäristön välisiä suhteita. Mesosysteemi pitää sisällään esimerkiksi lapsen päiväkodin tai koulun ja kodin välisen vuorovaikutuksen. Tähän kehään katsotaan kuuluvan myös ihmisen vapaa-aika ja harrastukset. Mesosysteemin tapahtumat heijastuvat ihmiseen. (Bronfenbrenner 1979, 209–211.)

Saarisen ym. (1994, 88–89) mukaan mesosysteemi muodostuu niistä suhteista, joita lapsen tai nuoren mikroympäristöillä on keskenään. Puroilan ja Karilan (2001, 208) näemyksen mukaan mesosysteemi koostuu prosesseista, jotka tapahtuvat kahden tai useamman ympäristön välillä, joissa yksilö on aktiivisesti mukana. Mesosysteemi onkin tavallaan mikrosysteemin osa. Lapsen siirtyessä kotihoidosta päiväkotiin mikrosysteemi kohtaa mesosysteemin.

Eksosysteemi laajenee sosiaalisiin rakenteisiin asti. Eksosysteemissä ihmistä ei nähdä aktiivisena vuorovaikutuksen osapuolena, mutta eksosysteemissä tapahtuvat asiat vaikuttavat ihmiseen. Eksosysteemi muodostuu kehien välisten ympäristöjen prosesseista. (Bronfenbrenner 1979, 209–211, 25, 237.) Eksosysteemit ovat niitä ympäristöjä, joiden kanssa lapsi ei ole enää suorassa vuorovaikutuksessa. Kuitenkin ne ovat merkityksellisiä, koska niiden tapahtumat vaikuttavat ympäristöön, jossa lapsi kasvaa ja kehittyy. (Saarinen ym. 1994, 88–89.) Eksosysteemit ovat lähiympäristöjä laajempia kokonaisuuksia, joiden vaikutus yksilöön on välillistä (Puroila & Karila 2001, 208). Vainoilmiön tarkastelussa eksosysteemi kehällä näyttäytyi esimerkiksi lapsen vanhemman työelämän heijastuminen lapsen elämään.

Makrosysteemi on kaikkein laajimman alueen kattava kehä ja tarkoittaa kaikkea yhteiskunnassa tapahtuvaa vuorovaikutusta. Makrosysteemillä tarkoitetaan tietyn kulttuurin sisällä havaittua johdonmukaisuutta sen muodostavien mikro-, meso- ja eksosysteemien muodoista ja sisällöstä. Makrosysteemi pitää sisällään laajasti yhteiskunnalliset ja kulttuuriset arvot ja tavat, jotka vaikuttavat kaikkiin yhteiskunnan jäseniin. Se kulttuuri, jossa ihminen elää, vaikuttaa hänen elämäntapoihinsa, toimiin ja sosiaalisen vuorovaikutuksen muotoihin. (Bronfenbrenner 1979, 258, 268.) Puroila ja Karila (2001, 208) tuovat esiin, että makrosysteemitason tutkimisessa tulee huomioida tutkittavan kohteen sosioekonominen, etninen, uskonnollinen ja kulttuurinen tausta. Esimerkiksi perheiden sosioekonominen asema vaikuttaa lapsen kehitysmahdollisuuksiin. Saarisen ym. (1994, 90) näemyksen mukaan makrosysteemi tarkoittaa yhteiskunnan ideologisia ja aineellisia järjestelmiä, joilla on vaikutusta siihen millaisia kehityksen edellytyksiä lapsille ja nuorille turvataan. Tämä sisältää lapsia, nuoria ja perheitä koskevan lainsäädännön, terveys- ja sosiaalipalvelut sekä päivähoidon ja koululaitoksen.

Kuvio 1. Ekologinen systeemiteoria vainon kohdanneen lapsen elämässä.

Jäsensimme ekologista systeemiteoriaa kehämäisen kuvion kautta (kuvio 1). Tässä jäsenyksessä mikro-, meso-, ekso- ja makrosysteemejä on kuvattu vainoa kohdanneen lapsen elämän eri osa-alueita kuvaavien kehien kautta. Johtopäätösluvussa tulemme pohtimaan ekologisen systeemiteorian ja vainon haavoittavuuden yhteyttä lapsen näkökulmasta katsottuna.

4 METODOLOGIA JA TIETOTEOREETTINEN VIITEKEHYS – SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI

4.1 Tutkimuksen tehtävä ja tavoite

Pro gradu -tutkimuksemme tutkimustehtävänä on tunnistaa vainon erilaisia haavoittavuuden muotoja lapselle kärjäoikeuksien vainotuomioiden kautta. Olemme kiinnostuneita siitä, millaista haavoittavuutta vaino tuo lapsuuteen. Kiinnitämme huomiota myös siihen, miten vaino haavoittaa lasten vanhempia ja vaikuttaa sitä kautta myös lapsiin.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Miten vainon haavoittavuus lapsuuteen ilmenee kärjäoikeuden vainotuomioissa?
2. Vainon kohdistuessa lapsen vanhempaan, miten vainon haavoittavuus vaikuttaa lapsuuteen?

4.2 Sosiaalinen konstruktioismi

Pro gradu -tutkimuksemme tietoteoreettisena viitekehyksenä toimii sosiaalinen konstruktioismi. Allison James ja Adrian L. James (2008, 116) ajattelevat sosiaalisen konstruktioismin olevan tietoteoreettinen näkökulma, joka tutkii tapoja neuvotella todellisuudesta jokapäiväisessä elämässä ihmisten vuorovaikutuksen ja keskustelujen avulla. Se on sosiologinen teoria, joka väittää, että todellisuus on rakennettu sosiaalisesti. Tämän teoreettisen näkökulman merkitys on ollut valtava esimerkiksi lapsuustutkimuksen kehittämiseksi. Malcolm Paynen (2014, 17–27) mukaan sosiaalisessa konstruktioismissa sosiaalinen ymmärrys on ihmisen ymmärryksen tuote ja tieto todellisuudesta jaetaan. Sosiaalityössä sosiaalisen konstruktioismin luonne ymmärretään niin, että sosiaaliset järjestykset eivät ole pysyviä, vaan rakenteet muuttuvat ajan mukana. Sosiaalityötä ei voi määrittellä yhdellä tavalla kaikkina aikoina ja koko maailmassa. Se muuttuu sen mukaan, miten yhteiskunnat, asiakkaat ja ammattilaiset käyttävät sitä. Tällä tavoin jokainen voi vaikuttaa siihen.

Sosiaalista konstruktionismia voidaan painottaa eri tavoin. Siitä voidaan erotella maltillinen tai realistinen ja vahva tai radikaali muoto. Maltillisessa muodossa katsotaan maailman olevan objektiivisesti olemassa (ontologinen realismi), mutta tietoa maailmasta pidetään ihmisen tekona (epistemologinen relativismi). Radikaalissa muodossa maailmaa nähdään kokonaisuudessaan sosiaalisesti konstruoituneena. Konstruktiot heijastavat sitä yhteiskuntaa ja kulttuuria, jossa ne syntyvät. Radikaalisti sosiaalista konstruktionismia seuraten ajaututaan näkemykseen, jonka mukaan yksilöiden kielenkäytön ja merkityksenantoprosessien ulkopuolella ei nähdä olevan lainkaan todellisuutta. Maltillisen sosiaalisen konstruktionismin painotuksesta seuraa se, että todellisuuskäsitys ei pohjaudu täysin kieleen, vaan siinä on myös realistisia ominaisuuksia. (Suoranta 1997, 19; Vehkakoski 2006, 12–17.)

Tässä pro gradu -tutkimuksessamme sosiaalinen todellisuus rakentuu käräjäoikeuden päätösten kautta. Tulee siis ottaa huomioon, että rakennamme tutkimuksessamme sen hetkistä kuvaa vainoilmiöstä. Kuvaan vaikuttavat todellisuuden rakentumisen kulttuurinen ympäristö, yhteiskunta ja ihmiset, joiden kautta päätökset ovat rakentuneet. Vainoilmiö voi siis kuvantua eri tavoin eri yhteiskunnissa, kansalaisten ja ammattilaisten kertomana. Ilmiö voi myös muuttua rakenteellisten muutosten myötä.

Vivienn Burr (2003, 2–5) nostaa esiin neljä merkittävää asiaa sosiaalisesta konstruktionismista. Ensimmäiseksi tulee muistaa olla kriittinen itsestäänselvyyksiä kohtaan. Toiseksi tulee ottaa huomioon historian ja kulttuurin erityisyys, tavat, joilla yleisesti ymmärrämme maailmaa sekä käyttämämme yleiset käsitteet. Kolmanneksi tulee ymmärtää tiedon syntyminen sosiaalisissa prosesseissa. Viimeisenä tulee muistaa, että tieto ja toiminta kulkevat yhdessä. Nämä neuvotellut käsitykset voivat olla erilaisia ja siksi voidaan puhua monista mahdollisista maailman sosiaalisista rakenteista. Maailman rakentamat kuvaukset tai rakenteet tukevat joitakin sosiaalisen toiminnan malleja ja sulkevat toisia pois. Konstruktiot ovat sidoksissa maailman valtasuhteisiin, koska niillä on vaikutusta siihen mikä on sallittua ja mikä ei. Sosiaalisessa konstruktionismissa käsitellään yksilön tiedollisten rakenteiden kehittymistä yhteisöllisistä ehdoista, jolloin tiedon käsitys riippuu yhteisöstä ja yhteisön ominaisesta tavasta käyttää kieltä (Puolimatka 2002, 69, 73).

Liikumme tutkimuksessamme maltillisen sosiaalisen konstruktionismin alueella. Uskomme ihmisten tietyissä kulttuurissa ja tietynä aikana neuvottelevan ja luovan sosiaalista todellisuutta ja moraalista ulottuvuutta. Tämä ulottuvuus sisältää arvot ja normit, jotka sitovat yhteen tietyissä kulttuurissa eläviä ihmisiä. Maltillisessa painotuksessa ei kielletä todellisuutta, joka sijaitsee ajattelun ja kielen ulkopuolella. Maltillisen painotuksen mukaan todellisuus vaikuttaa siihen, mitä voidaan tietää. (ks. Vehkakoski 2006, 15–17.)

4.3 CAPS-hanke ja tutkimusaineiston valikoituminen

Pro gradumme tutkimusaineistona toimii CAPS-hankkeessa kerätyt käräjäoikeuksien päätökset vainotuomioista vuosilta 2014–2017. CAPS on lyhennys hankeen virallisesta nimestä, joka on Lasten tietävä toimijuus yksityisissä, moniammatillisissa ja yhteiskunnallisissa prosesseissa – Tapauksena vanhempien eron jälkeinen vaino (CAPS) (Children's Knowing Agency in the Private, Multi-Professional and Societal Settings – the Case of Parental Stalking (CAPS) -hanke). CAPS-hankkeessa tutkitaan lasten tietävää toimijuutta vanhempien eron jälkeisessä vainossa yksityisissä, moniammatillisissa ja yhteiskunnallisissa prosesseissa. Hankkeessa lähestytään lasten tietävää toimijuutta monitieteisesti sosiaalityön, oikeustieteiden ja kasvatustieteiden näkökulmista. (CAPS 2020.)

CAPS-hankkeen tavoitteena on luoda ajankohtaista, monitieteistä tutkimusta lapsista väkivallan uhreina ja toimivina subjekteina sosiaalityön, oikeustieteiden ja kasvatustieteiden keskusteluissa. Hankkeen tavoitteena on myös tuottaa uutta kokemuspohjaista tietoa lasten ja nuorten kokemuksista vanhempien eron jälkeisestä vainosta vallan, tiedon ja toimijuuden viitekehyksessä. Hankkeessa analysoidaan lasten ja nuorten tiedon, toimijuuden ja oikeuksien yhteiskunnallista asemaa. Tavoitteena on myös kehittää lasten ja nuorten osallisuutta ja toimijuutta mahdollistavia, sensitiivisten ilmiöiden tutkimusmenetelmiä ja tutkimusetiikkaa. (CAPS 2020.)

CAPS-hankkeen oikeudellinen aineisto koostuu yli 400 tapauksesta. Aineistoa on koodattu eri tavoin ja siitä on muodostettu kuusi erilaista kategoriaa. Tutkimusaineistoksemme valikoitui kaksi erilaista kategoriaa CAPS-hankkeen kokonaisaineistosta. Ensimmäisessä kategoriassa lapsi oli käräjäoikeuden päätöksen asianomistajana, jolloin vaino oli kohdistunut suoraan lapseen. Näitä päätöksiä tutkimusaineistossamme on 11. Toisessa

kategoriassa käräjäoikeuden päätöksessä asianomistajana oli aikuinen ja lapsi oli mainittu jollakin tasolla. Näitä päätöksiä on yhteensä 30.

Pro gradu -tutkimuksemme aineistoksi valikoituivat päätökset, joissa lapsi on jollakin tasolla mainittu. Nämä päätökset sisälsivät tapaukset, joissa lapsi on asianomistajana, lasta on kuultu oikeudessa, lapsen kokema pelko on mainittu, lapsen muu kokemus on mainittu, lapsen kokemaa kärsimystä on arvoitu, tai lapsi on saanut korvauksia. Kategorioiden valintakriteerinä oli se, että aineisto vastaa asettamiimme tutkimuskysymyksiin. Tältä pohjalta päätöksiä valikoitui tutkimusaineistoomme 41 kappaletta.

Pidimme nämä kaksi kategoriata jo heti analysointiprosessin alkuvaiheessa erillään, jotta pystyimme analysointivaiheen jälkeen tarkastelemaan, löytyykö kategorioista samankaltaisuuksia vai eroavatko ne merkittävästi toisistaan. Rakenteellista haavoittavuutta analysoidessa analysoimme molemmat kategoriat yhdessä, jolloin muodostui kokonaiskuva vainoilmiön rakenteellisista osista.

4.4 Kvalitatiivinen lähestymistapa ja sisällönanalyysi

Tutkimusstrategiamme on kvalitatiivinen eli laadullinen, jolloin pyrimme ymmärtämään jotakin toimintaa tai kuvaamaan jotakin tapahtumaan tai ilmiötä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 86). Laadullinen aineisto on tekstimuodossa olevaa aineistoa, jota ei voida muuttaa numeromuotoon (Rantala 2010, 111). Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien katsotaan soveltuvan kvantitatiivisia menetelmiä paremmin tutkimuksiin, joissa kohteena on käytäntöjen kokemuksellisia ja vuorovaikutteisia erityispiirteitä. Kvalitatiivisen tutkimuksen avulla voidaan tuoda esille ammatillisissa käytännöissä tuotettua todellisuutta. (Raunio 2004, 109.)

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole tilastollinen yleistettävyyys, vaan ilmiöiden tai tapahtumien kuvaaminen ja ymmärryksen saaminen tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 39). Tässä tutkimuksessa tavoitteenamme on ymmärtää vainoilmiötä käräjäoikeuden päätösten kautta, joten tarkoituksenamme ei ole kuvata vainon vaikutusta yleisellä tasolla, vaan rajattuina tulkintoina siitä, miten vaino ilmenee käräjäoikeuden päätösten kautta kuvattuna.

Tutkimustehtävän hahmottuminen, teorianmuodostus, aineistonkeruu ja aineiston analyysi muodostavat laadullisen tutkimuksen prosessin. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusasetelmaa on välttämätöntä rajata ja tutkijan omat mielenkiinnon kohteet ja tulkinnat vaikuttavat aineiston luonteeseen. Laadullisen aineiston todellisuus välittyy tutkijan tarkastelujen välittämänä. Tutkija tuo tulkintansa ja rajaamisen avulla esiin ydinsanoman, jota haluaa korostaa tutkimuksessaan. (Kiviniemi 2010, 70, 73.) Kvalitatiivisen tutkimuksen muotoa on määriteltävä sen kautta, mitä se ei ole. Tutkimustehtävän hahmottuminen, teorianmuodostus, aineistonkeruu ja aineiston analyysi muodostavat laadullisen tutkimuksen prosessin. Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on prosessiluonne, ja tutkittavaa ilmiötä lähestytään kokonaisvaltaisesti. Tutkimussuunnitelmaa ja -ongelmaa saattaa joutua tarkastamaan uudelleen tutkimuksen edetessä. (Eskola & Suoranta 2008, 16; Kiviniemi 2010, 70.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen aineisto kerätään luonnollisissa ja todellisissa ympäristöissä ja tilanteissa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 86). Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan rooli on olennainen. Tutkijalla ei ole vankkoja ennakko-olettamuksia tutkimuskohteesta tai tutkimustuloksista. Tutkijalla on vapaus joustaa tutkimuksessa sen vaatimalla tavalla ja hänen tulee kirjoittaa tulokset ymmärrettävään muotoon. Tavoitteena ei ole saada tilastollisia yleistettävyyksiä, vaan kuvata ilmiöitä, tapahtumia sekä saada ymmärrys tietyistä toiminnoista ja antaa tulkintoja ilmiöille. (Eskola & Suoranta 2008, 19–20, 61.)

Analyysimenetelmänä käytämme laadullista sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi sopii käytettäväksi erityisesti strukturoimattoman aineiston analyysiin. Sisällönanalyysissa tutkittavaa ilmiötä järjestellään, kuvaillaan ja luokitellaan analysoitavampaan muotoon. Tavoitteena on löytää aineistosta isompia ydinluokkia ja kokonaisuuksia, joihin pienemmät alaluokat lukeutuvat. Tavoitteena on löytää tutkittavia ilmiöitä kuvaavia kategorioita. Sisällönanalyysissä tutkittavaa aineistoa voidaan lähestyä joko aineistolähtöisesti eli induktiivisesti tai aikaisempaan tietoon perustuvan luokittelurungon pohjalta eli deduktiivisesti. Induktiivisessa sisällönanalyysissä aineistoa pelkistetään, ryhmitellään ja käsitteellistetään. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 3–5; Metsämuuronen 2000, 57.)

Sisällönanalyysi tarkastelee kommunikaatiota todellisuuden kuvaajana. Sisällönanalyysillä pyritään saamaan aineistosta tiivistetty kuvaus yleisessä muodossa. Analysoinnin

avulla aineistosta on tarkoitus saada selkeä ja sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysissä aineistoa eritellään, etsitään yhtäläisyyksiä ja eroja sekä tiivistetään aineistoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 47, 103–108.)

4.5 Aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheet tutkimuksessa

Tässä tutkimuksessa aineisto on analysoitu aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Tutkimusaineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja analysoinnin tarkoituksena on luoda tutkimusaineiston pohjalta sanallinen ja selkeä kuvaus tästä ilmiöstä. Analyysin avulla luodaan selkeyttä tutkittavaan aineistoon, jotta tutkittavasta ilmiöstä voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Aineiston analysointi perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan. Aineisto pilkotaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudelleen johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi aloitetaan aineiston redusoimisella eli pelkistämällä, jossa karsitaan tutkimuksen kannalta turha aineisto pois. Tämä voi tapahtua esimerkiksi siten, että aineistosta alleviivataan samalla värillä samaa asiaa kuvaavat asiat ja erotellaan niitä toisenlaisista ilmaisuista eri väreillä. Näin aineistosta etsitään kaikki tutkimustehtävää kuvaavat pelkistetyt ilmaukset. Nämä pelkistetyt ilmaukset listataan allekkain, joiden avulla aineistoa aletaan klusteroida eli ryhmitellä. Ryhmittelyssä aineistosta pyritään etsimään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään eri luokiksi. Näistä muodostuvat aineiston alaluokat. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124–125.)

Luokittelun avulla aineisto tiivistyy ja luokittelun edetessä aineistosta muodostuu yläluokkia, kun alaluokkia yhdistellään. Yläluokkia yhdistelemällä saadaan muodostettua aineiston pääluokat. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineistoa käsitteellistetään eli abstrahoidaan. Siinä valikoidun tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Käsitteitä yhdistelemällä saadaan vastauksia tutkimustehtävään. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn. Abstrahoinnin avulla tutkija rakentaa muodostamiensa käsitteiden avulla kuvauksen tutkittavasta ilmiöstä ja liittää empiirisen aineiston teoreettisiin käsitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 126–129.)

Pro gradu -tutkimuksessamme aloitimme aineistolähtöisen sisällönanalyysin siten, että luimme läpi koko tutkimusaineistomme, jota kokonaismäärällisesti oli 610 Pdf-tiedosto-sivua. Jaoin aineiston puoliksi molempien tutkijoiden kesken. Tämän jälkeen karsimme kaiken tutkimuksemme kannalta epäolennaisen tekstin pois, jolloin jäljelle jäi 126 Word-tiedoston sivua. Kun olimme saaneet aineistomme käsiteltävämpään muotoon, siirryimme seuraavaan analysointivaiheeseen, jossa pelkistimme aineistoa eri värikoodien avulla.

Analysoinnin tässä vaiheessa numeroimme päätökset ja teimme analysointia päätöksittäin. Kävimme kaikki päätökset läpi erotellen sieltä kaiken tekstin, joka liittyy tutkimusaiheeseemme. Värikoodien avulla etsimme aineistosta samankaltaisuuksia ja merkitsimme samankaltaisuudet yhdellä värillä. Pelkistämisvaiheessa väri koodasimme aineistoa neljällä eri värillä. Poimimme päätöksistä myös vainon muodon, vainon keston, vainoajan ja vainotun suhteen muodon ja sukupuolet. Kokosimme kootut aineistot eri Word-tiedostoihin väreittäin. Aineiston sensitiivisen luonteen ja salassapidon turvataksemme teimme aineiston analyysin tietokoneella värikoodeja käyttäen, emmekä tulostaneet aineistoa paperimuotoon lainkaan.

Tämän ensimmäisen analyysivaiheen jälkeen meillä oli käsitys siitä, miten eri tavoin vaino voi näkyä lapsen elämässä sekä miten vainoamista tapahtuu lasta ja hänen vanhempaansa kohtaan. Lisäksi meille muodostui käsitys siitä, mitä vaikutuksia vainolla oli vainottuna olevalle lapselle ja tämän vanhemmalle. Tässä vaiheessa pidimme vielä tekstit päätöksittäin eriteltynä. Tämän jälkeen erottelimme lapsiin kohdistuneen ja aikuiseen kohdistuneen vainon ja sen vaikutukset toisistaan ensimmäisen kategorian 30 päätöksestä. Kävimme yhdessä keskustelua jokaisessa vaiheessa, jotta varmasti analysoimme aineistoa samankaltaisesti. Teimme alkuun yhdessä muutamia esimerkkejä ja kävimme keskustelua siitä, miten tarkasti pelkistämme. Tämän jälkeen aloimme ryhmitellä aineistoa, minkä avulla saimme aineistostamme muodostettua alaluokat (kuvio 2).

<i>Lapsi vainon välineenä-alaluokka</i>
Toista vanhempaa koskevien viestien lähettäminen lapsen puhelimeen
Yhteydenotot vedottiin liittyvän lasta koskevien asioiden hoitoon
Lapsiin kohdistuvat uhkaukset
Perättömät lastensuojeluilmoitukset
Vainoaja tiedustelee lapselta toisen vanhemman tekemisistä

Kuvio 2. Esimerkkikuvaus alaluokkien muodostamisesta

Pidimme aineistossamme kahta kategoriaa erillään ja erottelimme molemmista kategoriasta eronjälkeisen vainon ja muun vainon. Alaluokkia yhdistelemällä muodostimme tutkimuksemme yläluokat ja edelleen pääluokat. Kirjoitimme yläluokkien analysoinnin jälkeen aineiston loogiseen muotoon, jonka jälkeen tarkastelimme tutkimuskysymyksiämme. Pysähdyimme pohtimaan, vastaako aineisto sen hetkisiin tutkimuskysymyksiin. Lisäksi tarkastelimme, nouseeko aineistosta selkeästi esille vainoilmiötä kuvaavia aiheita, joita emme olleet aiemmin osanneet ottaa huomioon.

Kun olimme käyneet yhdessä keskustellen aineiston yläluokkia uudelleen läpi, päädyimme jatkamaan analysointia niin, että yläluokkia yhdistelemällä muodostui viisi eri pääluokkaa (kuvio 3). Tämän jälkeen alkoi abstrahointi eli käsitteellistämisvaihe. Käsitteellistimme aineistoa yhdessä ja tässä vaiheessa päädyimme siihen, että lasta koskevaa vainoilmiötä kuvatessa emme enää erottele eronjälkeistä ja muuta vainoa toisistaan. Päädyimme tähän, koska huomasimme, että vainon haavoittavuuden kannalta ei lapsen elämässä ollut suurta vaihtelua sen suhteen, oliko vaino eronjälkeistä vai muunlaista. Pidimme kuitenkin kaksi eri kategoriaa toisistaan erillään, koska näiden kategorioiden välillä analysoinnin kautta löysimme eroavaisuuksia.

<i>ILMAUS</i>	<i>PELKIS- TETTY IL- MAUS</i>	<i>ALALUOKKA</i>	<i>YLÄLUOKKA</i>	<i>PÄÄ- LUOKKA</i>	<i>KOKOAVA KÄSITE</i>
<i>”Vainotun mu- kaan viestejä oli saapunut kaikkina vuorokauden ai- koina ja uhkaavaa niissä oli ollut se, että vainoaja oli uhannut viesteissä vievänsä kaiken ja tekevänsä kaik- kien elämästä hel- vettä.”</i>	<i>Vainoaja lä- hettää uhkaile- via viestejä eri vuorokauden aikoina</i>	<i>Vainon muotona uhkaavat viestit</i>	<i>Vainon ilmene- minen</i>	<i>Psyykkinen ja emotio- naalinen haavoitta- vuus</i>	<i>Vainon haavoittava muoto</i>

Kuvio 3. Kuvaus analysointivaiheiden muodostamasta kokonaisuudesta.

Analyysiluvussa kirjoitimme aineiston analysoinnin kautta muodostunutta tietoa vainosta ja sen haavoittavuuden muodoista lapsuudessa. Tarkastelemme vainoa yhteiskunnallisen ilmiötasolla, jonka vuoksi nostamme aineistosta esiin samankaltaisuuksia lapsiin kohdistuvasta vainosta sekä vainosta, jossa lapset ovat olleet osallisena vanhempaan kohdistuneessa vainossa. Tuomme esiin vainon aiheuttamia vaikutuksia lasten elämään sekä sitä, miten vaino haavoittaa lasten elämää. Nostamme esiin myös aineistosta nousseita eroavaisuuksia, joissa vaino tulee erityisellä tavalla esiin, jos olemme tulkinneet niiden olevan olennaisia vainoilmiötä tarkasteltaessa. Havainnollistamme tutkimustuloksia käräjäoikeuksien päätösten aineistonäytteillä. Esitämme aineistonäytteet näiden alkuperäisessä muodossa, mutta olemme anonymisoineet otteet siten, ettei niissä ole tunnistettavissa henkilötietoja. Emme ole myöskään yksilöineet aineistonäytteitä, jotta niitä ei voida yhdistää tiettyihin käräjäoikeiden päätöksiin. Tällä halusimme turvata sensitiivisten aineistonäytteiden tunnistamattomuuden.

4.6 Tutkimusetiikka ja tutkijapositio

Vainon haavoittavuus ja sen kohdistuminen lapseen on eettisesti hyvin herkkä aihe. Tutkimusaineistomme erityisen sensitiivisyyden ja salassa pidettävyyden vuoksi eettiset kysymykset koskettivat tutkimuksemme jokaista työvaihetta. Tutkimusta tehdessä ovat eettisiä kysymyksiä muun muassa tutkimusluvut, tutkimusaineiston keruuseen liittyvät eettiset kysymykset ja tutkimuksesta tiedottaminen (Eskola & Suoranta 2008, 52–53).

Koska käytämme valmista aineistoa, kohdistuvat eettiset kysymykset erityisesti siihen, miten tulemme aineistoa käyttämään ja miten sen käyttäminen vastaa parhaiten asettamaamme tutkimustehtävään siten, että pystymme säilyttämään päätöksissä esiintyvien ihmisten tunnistamattomuuden. Käsitelimme aineistoa ja kirjoitimme pro gradu -tutkimustamme kunnioittaen asianosaisten ihmisarvoa ja yksityisyyttä. Pidimme mielessä sen, että vainotuomioissa käsitellään ihmisten hyvinkin arkoja salassa pidettäviä yksityiselämän tietoja. Arja Kuulan (2006, 206) mukaan tutkimuseettiseksi kysymykseksi nouseekin se, millaisen kuvan tutkimus antaa tutkittavistaan. Tähän liittyy tarve kiinnittää erityistä huomiota käsitevalintoihin, sillä niiden kautta tutkija luo tutkimuskohteestaan tietynlaisen mielikuvan. Tutkijan tulee kunnioittaa tutkittavien ihmisarvoa tutkimusraportissaan. Tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää ja selittää tutkittavaa kohdetta kunnioittavasti.

Haavoittuvuus on tänä päivänä paljon käytetty käsite useilla eri tieteenaloilla (Virokannas ym. 2018, 344; Brown 2011, 313). Mietimme haavoittavuuden ja haavoittuvuuden käsitteiden käyttämistä tutkimuksessamme ja erityisesti käsitteiden eettisyyttä. Emme halua tutkimuksellamme leimata vainon uhreja haavoittuviksi tai olettaa, että haavoittuvuus on uhrin ominaisuus, vaan ennen kaikkea tuoda esiin sitä, miten laajasti vaino haavoittaa uhrejaan. Haavoittuvuuden käsitteen historiallinen ulottuvuus nousi keskustelussamme myös esiin. On riski, että nykypäivän trendikäsite muuttuu ajan kuluessa leimaavaksi tai muuten epäammattimaiseksi käsitteeksi. Tämän olemme ymmärtäneet tutkimusta tehdessämme ja käyttäessämme haavoittavuuden käsitettä tarkastellessa vainoilmiötä.

Yhteiskuntatieteellistä tutkimusta tehdessä tutkija voi joutua eettisten kysymysten äärelle jo siitä syystä, että tutkimusaineisto on arkaluontoista (Heikkilä 2002, 165). Analyysivaiheessa jouduimme tekemään tutkimuksellisia valintoja. Mitä asioita nostamme esiin ja

mitä rajaamme pois? Mitkä asiat ovat erityisen merkityksellisiä lapselle? Teemmekö oikein, jos nostamme pelon erityisen tarkastelun kohteeksi? Tai jos emme nosta, mitä merkitystä sillä olisi? Pohdimme myös paljon sitä, mitä käräjäoikeuden päätöksissä olleet asianomistajat ja syytetyt ajattelisivat lukiessamme tutkimustamme. Teimme jatkuvaa eettistä pohdintaa ja eettisiä valintoja, joiden merkitystä myös Matti Heikkilä (2002, 165) painottaa tutkimusprosessin eri vaiheissa. Pyrimme olemaan aineistolle avoimia ja herkkiä sille, mitä aineisto meille kertoo. Intensiivinen ja sensitiivinen lukutapa auttoi meitä pääsemään sisälle aineistoon ja havaitsemaan siitä merkityksellisiä poimintoja analyysivaiheeseemme.

Pyrimme tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa raportoimaan prosessin eri vaiheet mahdollisimman tarkasti, mikä edistää osaltaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 231–233). Olemme pyrkineet tutkimuksessamme tuottamaan luotettavaa informaatiota, joka sisältää ilmiöiden tulkinnan, kuvailemisen ja selittämisen (Pietarinen 2002, 59). Tulosten ja tulkintojen totuudenmukainen esittäminen ovat meille tutkijoina tärkeitä arvoja ja periaatteita, joita haluamme noudattaa hyvin tarkasti. Tätä tukemaan esitämme aineisto-otteita. Haluamme myös avata tekstissämme tekemiämme valintoja tutkijoina sekä selittää, mitä aineistoa on rajattu pois tutkimuksesta. Tieteen etiikka tutkii tutkijan tekemien valintojen perusteena olevia moraalisia arvoja (Rolin 2002, 92).

Työssä käytämme ainoastaan tietoja, jotka ovat tutkimuksemme kannalta olennaisia sekä pyrimme tarkastelemaan aihetta objektiivisesti. Kiviniemen (2010, 70–73) mukaan tutkijan omat mielenkiinnon kohteet ja tulkinnat vaikuttavat aineiston luonteeseen, ja tämän pyrimme pitämään mielessä koko analysointivaiheen ajan. Laadullisen aineiston todellisuus välittyy tutkijan tarkastelujen välittämänä. Tutkija nostaa tulkintansa ja rajaamisen avulla ydinsanoman, jota haluaa korostaa tutkimuksessaan. Hirsjärven ym. (2014, 25–26) mukaan epärehellisyyttä tulee välttää koko tutkimusprosessin ajan. Tuloksia ei tule esittää kriittikittömästi eli tutkija ei saa vääristää tuloksia. Tutkijan tulee myös huolehtia siitä, että raportointi ei ole harhaanjohtavaa tai puutteellista.

Tutkijapositionissa välitämme aineistosta toisten ihmisten kokemaa vainoamista. Tähän heijastuu väistämättä meidän omat tulkintamme ja analyysimme aineistosta. Tutkimusraportin voidaan sanoa olevan tutkijan tulkinnallinen konstruktio, jossa tutkija aineistoa raportoidessaan on tulkintojen tekijä (Kiviniemi 2010, 85). Aineiston lukuprosessin alkuvaiheessa käräjäoikeuden päätökset välittivät meille mielikuvia, jotka jäivät elämään mieleemme, kun illalla suljimme omien kotiemme verhoja ja varmistimme, ettei ikkunan takana ollut ketään. Alkuvaiheessa aineisto heijastui myös uniin ja keskellä yötä todentuntuisesta unesta heräsi pelokkaana. Tämä antoi ymmärrystä siitä pelosta, mitä vainoaminen aiheuttaa. Jos pelkät mielikuvat ja mielikuvitus saavat aikaan todentuntuisen pelon, voi vain tulkita, miten suurta pelkoa vainoaminen todellisessa elämässä tuottaa.

Mielikuvamme käräjäoikeuden päätöksistä tutkimusaineistona oli ennen aineistoon perehtymistä se, että päätökset olisivat vaikeaselkoisia ja osittain yksitoikkoisiakin. Todellisuus kuitenkin kumosi nämä ajatukset ja käräjäoikeuden päätökset tempaisivat meidät mukaansa ja jokainen päätös oli kuin oma tarinansa, joka heräsi eloon sitä lukiessa. Tavoitteenamme on ollut tuoda lapsen ääni esille ja tuottaa tietoa vainoamiseen liittyvistä lapsia haavoittavista tekijöistä. Tässä on kuitenkin pidettävä mielessä se, että me tutkijoina olemme tehneet jatkuvaa tulkintaa ja tutkimus on meidän konstruktioimme vainoamisesta, ja se tuodaan esiin meidän äänellämme.

Tutkimuksessamme olemme kiinnittäneet erityistä huomiota tutkittavien tunnistamattomuuteen, mikä on tärkeä osa tutkimusetiikkaa (Kuula 2006, 87). Aloitimme tutkimusprosessin analysoinnin siten, että ensimmäisenä poistimme kaikki tunnistetiedot aineistosta. Tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa pidimme huolen, ettei kukaan ulkopuolinen pääsyt käsiksi aineistoon esimerkiksi säilytimme tutkimusaineistoa salasana suojatuilla muistitikuilla. Teimme analysoinnin aina sellaisessa paikassa, jossa ei meidän lisäksi ollut muita ihmisiä. Analysoinnin loppuvaiheessa tutkimusraporttia kirjoittaessamme tulivat tunnistetiedot erityisen pohdinnan alle, kun mietimme, mitä aineistonäytteitä voimme tutkimuksessamme käyttää. Muutimme aineistonäytteistä nimet joko vainotuksi, vainotuksi lapseksi tai vainoajaksi. Poistimme myös tarkat päivämäärät ja vuosiluvut sekä paikkakunnat. Jouduimme tekemään valintoja aineistonäytteistä siten, ettei tunnistetiedoista tulisi haasteellisia poistaa.

Koimme pro gradu -tutkimuksen teon parityönä erityisen antoisaksi, ja eettiset keskustelut olivat työparityöskentelyssä hedelmällisiä. Tutkijaparityöskentely on tukenut prosessiamme. Olemme voineet käydä keskustelua aineistosta ja tulkinnoista. Olemme oppineet, että jo sanomalla ääneen omia pohdintoja, avaa tämä uusia näkökulmia ajatella asiaa ja löytää ratkaisuja. Ensimmäisen analyysivaiheen jälkeen teimme kaikki työvaiheet tutkijaparina. Koimme hyvin tärkeäksi, että olemme työstäneet jokaista vaihetta yhdessä ja keskustellen. Tämä työtapa on tukenut sitä, että meillä molemmilla on aineistosta ja teorioista yhteinen näkemys. Koimme myös, että parityönä tehty tutkimus toi tutkimukseen luotettavuutta, koska pystyimme näin saamaan tutkimukseemme monipuolisen lähdemateriaalin ja laajempia näkökulmia analyysivaiheessa. Tätä samaa korostavat myös Jari Eskola ja Juha Suoranta (2008, 69) tuoden esille, että useamman henkilön osallistuminen tutkimuksen tekoon parantaa tutkimuksen luotettavuutta ja tekee tutkimuksesta monipuolisen.

5 VAINON HAAVOITTAVAT MUODOT LAPSEN ELÄMÄSSÄ KÄRÄJÄOIKEUDEN PÄÄTÖSTEN KUVAAMANA

5.1 41 kärjäoikeuden päätöstä tutkimusaineistona

Tutkimusaineistomme koostuu yhteensä 41 kärjäoikeuden vainotuomiosta. Aineistossamme on eritelty kaksi eri kategoriaa. Ensimmäisen kategorian kärjäoikeuden päätöksissä pääasianomistajina olivat lapset eli vaino kohdistui suoraan lapseen. Näitä päätöksiä oli yhteensä 11. Tässä kategoriassa viisi tapausta oli lähes täysi-ikäisen lapsen oman parisuhteen eron jälkeistä vainoa, kahdessa vainoajana toimi lapsen isä ja yhdessä tapauksessa vainotun lapsen isän uusi puoliso. Yhdessä tapauksessa jäi epäselväksi, mitä kautta vainoaja ja vainottu tunsivat toisensa. Kahdessa tapauksessa vainoaja oli täysin tuntematon vainotulle. Tässä kategoriassa vainoajista kymmenen oli miehiä ja yksi nainen.

Toinen kategoria sisälsi 30 kärjäoikeuden päätöstä. Siinä vainon suorana kohteena olivat joko ainoastaan aikuinen, jolla oli lapsia tai vaino kohdistui sekä lapseen että hänen vanhempansa. Kaikissa päätöksissä lapsi oli mainittuna jollakin tasolla. Tässä kategoriassa vainoajana oli mies 28:ssa ja nainen yhdessä tapauksessa. Yhdessä tapauksista vainoajina toimivat sekä nainen että mies. Kategoria sisälsi niin eron jälkeistä vainoa kuin muunlaista vainoa. Tapauksissa, joissa vainoaja ei ollut entinen puoliso, toimi vainoajana perhetuttu, naapuri tai työkaveri. Eronjälkeistä vainoa tässä kategoriassa oli 24:ssä kärjäoikeuden päätöksessä ja muunlaista vainoa kuudessa päätöksessä. Eronjälkeisissä vainoissa vainoajalla ja vainotulla oli 16 tapauksessa yhteisiä lapsia. Kuudessa tapauksessa vainotulla naisella oli omia lapsia ja vainoaja oli naisen entinen puoliso, joka ei ollut lasten isä. Yhdessä päätöksessä jäi epäselväksi, oliko vainoaja lasten isä vai ei.

Molemmissa kategorioissa eron jälkeistä vainoa oli 70,7 prosentissa päätöksistä ja vainoajana oli mies 92,7 prosentissa päätöksistä. Lähestymiskiellon rikkominen oli monessa päätöksessä muuna syytekohtana tuomioissa vainoamisen lisäksi. Muita syytekohtia useassa tapauksessa olivat myös kotirauhan rikkominen, kunnianloukkaus, omaisuuden rikkominen ja pahoinpitely.

Lapsi ainoana asianomistajana -kategoriassa, vastaaja tuomittiin vainosta kahdeksassa tapauksessa 11:stä. Yksi tapaus oli rauennut ja kahdessa muussa tapauksessa vastaaja oli tuomittu muusta kuin vainosta. Vainoamisen kesto vaihteli kahdesta kuukaudesta 13 kuukauteen. Vainon keskimääräinen kesto-aika oli vajaa seitsemän kuukautta. Kaikissa 11 tapauksessa lapsi oli vainon suorana kohteena tarkoituksella.

Tapauksissa, joissa vainoaja on ollut vainotun lapsen vanhempi, vaino on tapahtunut pääsääntöisesti toistuvina yhteydenottoina. Kaikissa 11 tapauksissa vaino tapahtui viestien, kirjeiden ja puheluiden kautta. Yli puolessa tapauksista (54,6 %) tapahtui seuraamista julkisilla paikoilla tai liikenteessä matkoilla. Vainoa tapahtui kodin välittömässä läheisyydessä 18,2 prosentissa tapauksista ja yhdessä tapauksessa siihen sisältyi kotiin sisälle tunkeutuminen tai sen yritys. Tapauksista 18,2 prosentissa vainoamista tapahtui koulussa ja yhdessä tapauksessa harrastuksissa.

Yhdessäkään päätöksessä vastaajaa ei syytetty laittomasta uhkauksesta, mutta kahdeksassa tapauksessa vainoon kuului uhkailua, esimerkiksi uhkaavia viestejä ja sanallista uhkailua. Kahteen vainotapaukseen liittyi väkivaltaisuutta ja yksityisten tietojen (esimerkiksi kuvien) levittämistä. Vainoajan suhde lapseen vaihteli päätöksissä. Kahdessa tapauksessa vainoaja oli lapsen biologinen isä, kahdessa tapauksessa lapselle tuntematon henkilö, neljässä tapauksessa lapsen entinen seurustelukumppani ja yhdessä isän uusi puoliso. Eräässä tapauksessa oli jäänyt epäselväksi vainoajan suhde lapseen. Neljässä tapauksessa lapsen suojaksi oli haettu lähestymiskieltoa.

Toisen kategorian – lapsi vainon välineenä – kaikissa 30 päätöksessä vastaaja oli tuomittu vainosta. Vainon kesto vaihteli alle kuukaudesta 20 kuukauteen. Keskimäärin vainon kesto tässä kategoriassa oli seitsemän kuukautta. Aineistosta nousi kuitenkin esille, että useissa tapauksissa vainoa oli jo tapahtunut ennen vainon vuoden 2014 kriminalisointia. Ennen kriminalisointia tapahtunutta vainoa ei otettu huomioon kärjäoikeuden päätöksissä. Lapsi oli tässä kategoriassa asianomistajana 66,7 prosentissa ja vainon välineenä 33,3 prosentissa tapauksista. Tapauksista 83,3 prosentissa lasta ei ollut kuultu oikeudessa.

Toisessa kategoriassa vaino tapahtui 83,3 prosentissa päätöksistä viestien, kirjeiden ja puheluiden kautta. Vainoamista tapahtui kodin välittömässä läheisyydessä 80 prosentissa

tapauksista. Puolessa tapauksista vainoaminen sisälsi kotiin tunkeutumisen tai sen yrityksen. Päiväkodissa tai päiväkotimatalla vainoamista tapahtui 13,3 prosentissa, myös samoin koulussa tapahtunutta vainoa oli 13,3 prosentissa tapauksista. Seuraamista julkisilla paikoilla tai liikenteessä oli 73,3 prosentissa päätöksistä. Vastaajaa syytettiin 7 prosentissa laittomasta uhkauksesta, mutta vaino ilmeni muuna uhkailuna 66,7 prosentissa päätöksissä. Fyysistä väkivaltaa oli 30 prosentissa päätöksissä. Perättömiä lastensuojeluilmoituksia oli tehty 16,7 prosentissa tapauksissa.

Vainoajan suhde lapseen vaihteli päätöksittäin. Lapsen isä oli vainoaja 14 tapauksessa ja äiti ainoastaan yhdessä tapauksessa. Vainoaja oli äidin entinen kumppani viidessä tapauksessa; muita olivat naapuri, ystävät, lapsen kummisetä tai tuntematon ihminen. Neljässä tapauksessa vainoajan suhdetta lapseen ei pystynyt varmentamaan. Tässä kategoriassa lapsi oli tarkoituksella vainon suorana kohteena 30 prosentissa päätöksissä. Lapsi oli läsnä vainotilanteissa 76,7 prosentissa tapauksissa. Lapsen suojaksi oli määrätty lähestymiskielto 33,3 prosentissa päätöksistä, joista yksi oli kuitenkin määrätty vasta vainon jälkeen.

5.2 Vainon rakenteellinen haavoittavuus

Kaikissa 41 kärjäoikeuden päätöksessä 56,1 prosentissa lapsen kokema pelko oli mainittuna. Päätöksistä 25,1 prosentissa lapsen kokema pelko ilmeni muun henkilön kautta, esimerkiksi vanhemman kertomana. Kuitenkin ensimmäisen kategorian päätöksistä lapsen kokema pelko oli mainittuna 90,9 prosentissa tapauksista. Lapsen muu kokemus oli mainittuna 63,4 prosentissa. Eräässä tapauksessa kärjäoikeuden päätöksessä käsiteltiin pahoinpitelyä sekä vainoa, mutta lapsen kokemaa pelkoa vainoon liittyen ei mainittu lainkaan. Lasta kuultiin ainoastaan todistajana pahoinpitelysyytteessä. Näin lapsen asema itse vainoamisessa ohitettiin.

Tapauksista 65 prosentissa lasta ei ollut kuultu oikeudessa. Yhdessä tapauksessa tästä ei ollut tietoa. Lapsen kokemaa kärsimystä oli kuitenkin arvioitu 56,1 prosentissa. Noin puolessa tapauksissa vainoajalle oli langetettu tuomio maksaa lapselle korvauksia, joiden summa vaihteli 300–3000 euron välillä. Eräässä tapauksessa perheen lapset oli merkitty

asianomistajiksi, mutta heidän olemassaolonsa katosi päätöstä lukiessa eikä heille ollut haettu korvauksia asianomistajastatuksesta huolimatta. Toisessa päätöksessä lasta kohdattiin oli kohdistettu uhkaus, mutta käräjäoikeus ei pitänyt lasta asianomistajana, koska lapsi ei ollut tiennyt häneen kohdistuneesta uhkauksesta.

Joissakin päätöksissä oli otettu huomioon lapsen ikä ja erityinen haavoittuvuus. Näissä päätöksissä lasten nuorella iällä oli perusteltu sitä, ettei lasta ollut kuultu käräjäoikeudessa. Yhdessä tapauksessa lapset olivat hyvin pieniä eikä heitä ollut kuultu käräjäoikeudessa, mutta siitä huolimatta he olivat saaneet korvauksia vainoamisesta. Myös vanhemman erityinen haavoittuvuus oli otettu joissakin käräjäoikeuden päätöksissä huomioon, kun vainotilanteissa oli läsnä lapsia. Yhdessä päätöksessä todettiin, että vaino oli aiheuttanut lapselle mielenhäiriön, mutta tätä ei pystytty osoittamaan. Eräässä tapauksessa äitiin kohdistui vainoa pääsääntöisesti lapsille lähetettyjen halventavien viestien kautta. Käräjäoikeus katsoi, että äidin kärsimystä oli lisännyt se, että viestit lähetettiin lasten kautta, mutta lasten kokemaa kärsimystä ei mainittu päätöksessä lainkaan.

Vainon eri muodot ja kesto vaihtelivat aineistossa. Vainoaminen kesti kuukausista vuosiin. Aineistosta on luettavissa, että vainoajan toimintaa ja menettelyä on ollut toisinaan hyvin haasteellista rajata ja estää, mikä on lisännyt vainotun turvattomuuden tunnetta ja vainon vaikutuksia. Useissa tapauksissa vaino jatkui huolimatta vainoajalle asetetusta lähestymiskiellosta, vainotun reagoimattomuudesta tai vainotun perheen pyynnöistä lopettaa vainoaminen. Useassa päätöksessä korostui vastaajalle annetun lähestymiskiellon rikominen. Lähestymiskielloa oli voitu rikkoa kymmeniä kertoja. Vainomuoto saattoi myös vaihdella ja muuttua ajan myötä. Aineistosta nousi esiin, että vaikka vainon teko-aika ei olisi ollut pitkä, teon vaikutukset vainottuun olivat olleet pitkäkestoiset. Vainon muodoilla oli suurempi vaikutus kuin vainon kestolla siihen, mitä vainosta seurasi vainotulle niin fyysisesti kuin henkisesti.

Viestit loppuivat vasta kun vainoajalle määrättiin lähestymiskielto, jonka jälkeen vainoaja alkoi lähettämään viestejä vainotun äidille ja veljelle.

Erityisen haasteelliseksi vainon estämisessä osoittautui se, ettei vainoaminen ollut ennakoitavissa. Vainon monimuotoisuutta kuvaa myös se, että fyysisen seuraamisen ja yhtey-

denoton lisäksi vainoon saattoi liittyä se, että vainoaja syytteli vainotun lapsen toista vanhempaa ja manipuloi lastaan omalle puolelleen. Lapsen vanhempien eron jälkeisessä vainossa oli tyypillistä, että taustalla oli myös huoltoriita käynnissä. Tapauksista 34,2 prosentissa vastaaja vetosi lapsen asioihin vainoamisen syynä. Aineistosta ilmeni, että lapsiin kohdistuneessa vainossa lapset olivat yrittäneet estää vainoajan toimintaa erilaisin keinoin, esimerkiksi vaihtamalla puhelinnumeroa. Eräässä tapauksessa lapsi oli fyysisesti esimerkiksi puremalla yrittänyt estää vanhempaansa tulemaan sisään kotiin tai estää, ettei vanhempi ota lasta autoon.

Päätöksistä 48,8 prosentissa ilmeni viranomaiskontakti, jolla oli ollut merkitystä käräjäoikeuden harkinnassa. Viranomaiskontakteja olivat muun muassa poliisi ja lastensuojelun viranomaiset. Viranomaisia saatettiin käyttää myös vainon välineenä. Eräässä tapauksessa hätäkeskukseen oli tehty vuoden aikana seitsemän hätäilmoitusta. Käräjäoikeuden päätöksistä oli luettavissa, että vainoaja saattoi toimillaan pyrkiä vahingoittamaan vainotua, esimerkiksi tekemällä turhia lastensuojeluilmoituksia, joihin vainottuna ollut vanhempi joutui vastaamaan. Lastensuojelulla saatettiin myös uhata vainottua tai käyttää sitä kontrollin välineenä. Käräjäoikeuden päätöksissä ilmeni, että vainoajan tekemät lastensuojeluilmoitukset olivat perättömiä eivätkä johtaneet jatkotoimenpiteisiin. Lastensuojeluilmoitusten tekeminen on heijastunut myös lasten arkeen. Lapsi on esimerkiksi ollut mukana selvittämässä sosiaalityöntekijän tai poliisin kanssa lastensuojeluilmoitukseen kirjattua huolenaihetta.

Vainoajan toimien seurauksena vainottu oli joutunut vastailemaan viranomaisten erilaisiin yhteydenottoihin.

Kun vainottu oli hakenut poikaansa kaverin luota, lähetti vainoaja hänelle tekstiviestin: ”Et ole ajokuntoinen. Soitin kytät”.

Lisäksi vainoajan toiminnan vuoksi vainottu oli joutunut olemaan tavallista useammin yhteydessä sosiaalityöntekijöiden kanssa ja vakuuttamaan, että lasten asiat ovat kaikesta huolimatta hyvin.

Vainoaja saanut aikaan aiheettoman lastensuojeluilmoituksen soittamalla hätäkeskukseen ja valehdellut, että vainottu olisi humalassa ja hänen lapsensa pitäisi huostaanottaa.

Vainoaja tahallisesti aikaansaanut massiivisen poliisioperaation vainotun asunon kerrostalossa soittamalla hätäkeskukseen ja valehtelemalla vainotun yhden lapsen isän ampuneen aseella.

Vainoaja kertoi olleensa kevään aikana huolissaan lapsestaan ja vainotun jaksamisesta. Muun muassa tästä syystä vainoaja on tehnyt kyseisen kevään aikana 22 lastensuojeluilmoitusta lastensuojeluun.

Päätöksistä oli luettavissa, että vainoamisen myötä eri palveluiden – esimerkiksi kotiaivun saaminen vainotun jaksamisen tueksi saaminen – oli saattanut vaikeutua vainon takia. Vainoaja oli myös eräässä tapauksessa vaikuttanut vainotun perheen saamaan lastensuojelun palveluun ja yrittänyt mustamaalata vainottua lähettämällä lastensuojelun viranomaisille viestejä. Lastensuojeluilmoituksesta seuranneita toimia ei ollut kirjattu oikeuden päätöksiin, eikä sitä, olivatko viranomaiset tarjonneet tukea vainotilanteeseen. Erään päätöksen mukaan vainotun vanhemman oli ollut tarkoitus hakea lähestymiskieltoa, mutta poliisi oli kertonut, ettei se välttämättä auttaisi tapauksessa, jossa yhteydenpito on osin perusteltua yhteisiin alaikäisiin lapsiin liittyvien asioiden takia. Vainottu ei tästä syystä ollut hakenut lähestymiskieltoa. Ainoastaan yhdessä käräjäoikeuden päätöksessä mainittiin erikseen, että vainottu on kyennyt toimimaan lähes normaalisti työssä ja lasten kasvatuksessa. Tästä on pääteltävissä, että vainon kohteeksi joutuvat ihmiset tarvitsevat läheisten tuen lisäksi myös perheen ulkopuolista tukea. Vainoaminen työllisti viranomaisia, kuten alla olevista aineistonäytteistä on luettavissa.

Vainottu on kertonut, että jokaisesta vainoajan tekemästä lastensuojeluilmoituksesta, joita on tullut kevään jälkeen lisää, sosiaalipäivystys taikka poliisi ottaa häneen yhteyttä mihin vuorokauden aikaan tahansa. Vainottu on kertonut, että lapset ovat olleet yleensä kotona, kun poliisi on soittanut myöhään illalla ovikelloa selvittääkseen lastensuojelun tarpeen vainoajan ilmoituksen johdosta.

Viesteissä vainoaja uhkaa kertoa asioista lastensuojelulle ja lapsenhuolto-oikeudenkäynnissä.

Sen jälkeen vainoaja oli kertonut vainotulle verkostoituneensa sosiaaliviranomaisten ja lastensuojelun kanssa ja sanonut, että vainotulle tulee nyt kovat ajat.

- Vaino ilmenee moniulotteisena ilmiönä, jota on haasteellista saada loppumaan.
- Fyysinen väkivalta on helpompi tunnistaa kuin vainoaminen. Esimerkiksi lapsia on voitu kuulla todistajina pahoinpitelytapauksissa, mutta lapsen kuuleminen jää hyvin vähäiseksi vainotapauksissa.
- Lapsen kärsimystä ja kokemusta ei aina ole huomioitu käräjäoikeuden päätöksissä eikä lasta ole kuultu.
- Tyypillistä oli, että vainoamiseen liittyi myös huoltajuusriidat. Lapsen huoltajan oikeuksien ja velvollisuuksien takia vainoamista on haasteellista tunnistaa ja rajaa.
- Lähestymis- ja turvakiellot ja vainoajan aikaisemmat tuomiot eivät ole olleet esteenä vainoamiselle.
- Viranomaisten kanssa tehtävä työskentely näyttäytyi vainotulle ja hänen perheelleen kuormittavalta, koska vainoajan tekemien perättömien lastensuojeluilmoitusten takia. Tämän vuoksi myös vainon uhrien avun saaminen viranomaisilta jäi vähäiseksi.

Kuvio 4. Vainon rakenteellinen haavoittavuus tutkimusaineiston kautta tulkittuna

Olemme koonneet (kuvio 4) tutkimusaineistosta ilmenneet keskeisimmät vainon rakenteelliset haavoittavuuden muodot. Vainon rakenteellisessa haavoittavuudessa emme erottelleet toisistaan vainon suoraa kohdistumista lapseen tai välillisesti lapsen vanhemman kautta. Vainon rakenteellinen haavoittavuus muodostuu vainoilmiön kokonaistarkastelusta tutkimusaineiston kautta.

5.3 Lapsi vainon kohteena

Tutkimusaineistossa lapsi oli asianomistajana eli suoraan vainon kohteena 11 käräjäoikeuden päätöksessä. Analyysissä nousi esiin vainon haavoittavuus, joka ulottui neljälle osa-alueelle. Näitä osa-alueita olivat vainon psyykkinen ja emotionaalinen, sosiaalinen, fyysinen ja kasvuympäristön haavoittavuus. Osa-alueet muodostavat kokonaisuuden vaikuttaen toinen toisiinsa, eikä näitä voida irrottaa toisistaan tarkastellessa vainoilmiötä.

Kuvio 5. Vainon haavoittavia osa-alueita lapsuudessa.

Tutkimusaineistosta esiin nousseet (kuvio 5) vainon haavoittavuuden eri muodot ja lapsen elämän eri osa-alueet vaikuttavat toinen toisiinsa. Vainon haavoittavuuden eri osa-alueet voivat painottua vainoamisen aikana eri tavoin. Vainon psyykkisellä ja emotionaalilla, sosiaalisella sekä fyysisellä haavoittavuudella on vaikutusta kasvuympäristön haavoittavuuteen.

5.3.1 Vainon psyykkinen ja emotionaalinen haavoittavuus

Tutkimusaineiston kategoriassa, jossa lapset olivat itse asianomistajina ja vaino oli kohdistunut suoraan lapseen, nousi selkeästi esiin lasten kokema pelko. Pelko ja ahdistus ilmenivät niin eron jälkeisissä vainotapauksissa kuin silloin, kun vainoaja oli oma vanhempi tai tuntematon vainotulle. Eräs vainottu lapsi kuvasi käräjäoikeuden päätöksessä elävänsä jatkuvassa varuillaanolon, pelon ja ärtyneisyyden ilmapiirissä sekä stressitilassa. Yksi lapsi oli ollut myös lastensairaalassa kuukauden osastohoidossa voimakkaan oireilyn takia. Eräässä tapauksessa nousi esille, että isän vainoamistyyppinen arvaamaton käyttäytyminen on edistänyt vainotun lapsen psyykkistä huonovointisuutta.

Lapsen reagointi vainoon saattoi ajan myötä muuttua. Näin voidaan tulkita, että lapsen reagointi vainoon oli sidoksissa vainon muotoihin ja keston. Aineisto osoitti, että vaino oli aiheuttanut lapsilla myös muita tunteita kuin pelkoa ja ahdistusta. Vainotut lapset olivat kokeneet myös vihaa, raivoa, surua ja häpeää. Häpeän tunnetta saattoi aiheuttaa esimerkiksi se, että vanhempi ilmaantui lapsen koululle. Vainoaja oli saattanut toimillaan myös halventaa vainottua.

Isän lähestymiskiellon rikkominen oli vainotusta lapsesta raivostuttavaa.

Vainottu oli nähnyt vainoajan ja ollut surullinen.

Vainoajan yhteydenotot (esimerkiksi viestit ja puhelut) aiheuttivat lapsessa erilaisia tunteita: pelkoa, ahdistusta, painostusta ja syyllisyyttä. Tunteet liittyivät erityisesti tilateisiin, joissa viestien ja puheluiden sisältö koettiin uhkaavaksi tai yksityisyyttä loukkaavaksi. Ahdistusta lisäsi usein myös puheluiden toistuvuus ja ennakoimattomuus. Lasten oman parisuhteen eron jälkeisessä vainossa vaino tapahtui pääsääntöisesti viestien välityksellä ja uhkailulla. Viestit olivat usein uhkaavan sävyisiä tai halventavia. Vainoaja saattoi lähettää lukuisia viestejä päivän aikana ja soittaa päivittäin eri vuorokauden aikoihin eri puhelinnumeroista useita kymmeniä puheluita vainotulle. Viestejä lähetettiin niin tekstiviestillä, sähköpostilla, Whatsapp:in kautta kuin Facebookin ja Messengerin välityksellä. Käräjäoikeuden päätöksissä yhteydenottojen määrällä katsottiin olevan selvä vaikutus

lapsen mielialaan. Nikupeteri (2016, 55) tuo esiin, että ominaista psykologiselle ja emotionaaliselle haavoittavuudelle on se, että se kietoutuu vainoajan käyttäytymiseen, kieleen, kuviin ja merkkeihin, joilla hän välittää informaatiota uhreilleen. Keskeistä tässä toiminnassa on vainoajan välittämät epäsuorat tai suorat uhkaukset.

Vainoaja oli soittanut puolen vuoden ajan vainotulle lukuisia puheluita ja päivittäin jopa 50 puhelua.

Vainoaja on vainonnut vainottua vapaa-ajalla, lähettämällä myös yöaikaan viestejä sekä koulupäivän aikana.

Useissa tapauksissa vainoaja käyttäytyi uhkaavasti vainotun lapsen lisäksi myös vainotun läheisiä kohtaan. Uhkaamisen taustalla näyttäytyi olevan motiivi pitää suhdetta yllä vainottuun tai rajoittaa vainotun muita sosiaalisia suhteita. Vainoajan uhkauksiin liittyi myös uhkailua levittää vainotusta tietoa muille ihmisille. Nikupeteri (2016, 56–57) toteaa, että vainon psykologinen ja emotionaalinen haavoittavuus muodostuu siitä, kun vainoajan mieli ei uhrin kokemuksessa kommunikoi tavanomaisten ihmissuhteiden ja sosiaalisen kanssakäymisen periaatteiden mukaan. Vainoajan psykologisella ja emotionaalisella haavoittamisella on moninaisia negatiivisia vaikutuksia uhrin hyvinvoinnille. Väkivallan uhka aiheutti vainotulle myös pelkoa.

Vainottu oli pelästynyt vainoajan uhkausta, koska tiesivät vainoajalla olevan avain heidän kotiinsa.

Vainotun mukaan seurustelusuhteen päättäminen vainoajan kanssa oli vaikeaa, koska vainottu oli aikaisemmin uhannut mm. itsemurhalla, mikäli seurustelusuhde päättyisi.

Vainoaja on sanonut vainotulle puhelimesta ”sä rakastat äitiäsi enemmän kuin mua, vittu mä tapan sen”.

Vainotun äiti kokee, että vainoaja syytti heitä vanhempina suhteen päättymisestä ja sai itsekin vastaajalta erityisesti lähestymiskiellon määräämisen jälkeen viestejä, jota olivat sisällöltään uhkaavia ja ”se joka leikkiin ryhtyy, se leikin kestäköön” -tyylisiä.

Lapsen kohdistuneessa vainossa vainoaminen aiheutti pelkoa myös silloin, kun vainoaja seurasi tai tarkkaili vainottua. Erityisesti pelon tunnetta lisäsi vainoajan ilmestyminen

vainotun kotiovelle. Vaikka käräjäoikeus ei katsonut aina vainoamisen tai jatkuvan seuraamisen täyttävän vainon rikosnimikkeen kriteereitä, ei tämä vähentänyt lapsen kokemaa pelon tunnetta.

Aineisto osoitti, että vainosta seurasi psyykkistä ja emotionaalista haavoittavuutta lapselle. Vaino saattoi olla vainotulle lapselle henkisesti hyvin stressaavaa, mistä seurasi hänelle psyykkisiä ja fyysisiä ongelmia. Näitä oireita olivat muun muassa mielenterveysongelmat, paniikkikohtaukset, päänsärky, univaikeudet ja vapina. Lisäksi lapsi saattoi olla itkuinen. Unettomuutta aiheutti erityisesti se, kun vainoaja lähetti vainotulle viestejä yöaikaan.

Lapsen emotionaalisella ja psyykkisellä haavoittavuudella oli vaikutusta lapsen toimintakykyyn. Esimerkiksi eräässä tapauksessa vainottu lapsi ei mennyt lääkäriin pahoinpitelyn jälkeen, koska pelkäsi vainoajaa. Lapsen kokema ahdistus, stressi, väsymys ja keskittymisvaikeudet heijastuivat lapsen koulunkäyntiin esimerkiksi yksittäisinä poissaoloina tai pidempinä poissaolojaksoina. Etenkin eräässä tapauksessa koulupoissaoloja oli runsaasti, koska vainottu lapsi oli reagoinut voimakkaasti vainoon.

Vainoaja oli ollut tapahtumien aiheuttaman pelon vuoksi koulusta pois kolme viikkoa.

Hänen toimintakykynsä on laskenut merkittävästi ja hänellä on ollut runsaasti koulupoissaoloja.

Vainotun on ollut vaikeuksia nukahtaa ja hän on nähnyt painajaisia.

Vainotulle on häneen kohdistuneiden tekojen takia aiheutunut merkittävää masennus-, ahdistus- ja pelko-oireilua sekä psykosomaattisia oireita.

Äidin mukaan vainottuna ollut lapsi oli reagoinut asiaan niin, ettei ollut pystynyt syömään eikä nukkumaan.

5.3.2 Vainon sosiaalinen haavoittavuus

Aineisto osoitti, että lapsiin kohdistunut vaino vaikuttaa laajasti lapsen arkeen, elinpiiriin ja sosiaalisiin suhteisiin. Vainoa ilmenee niin koulussa, kodissa, harrastuksissa, sosiaali-

sessä mediassa kuin julkisissa paikoissa. Vainolla on seurausta sekä nykyhetkeen että tulevaisuuteen. Melkein kaikissa tapauksissa oli tulkittavissa, että lapsen elämänlaatu oli kärsinyt vainon takia. Nikupeterin (2017, 52) mukaan vainon sosiaaliseen haavoittavuuteen kuuluu uhrin arjen, elinpiirin, liikkumatilan ja sosiaalisten suhteiden rajaaminen. Vaino ulottuu uhrin kaikille arjen osa-alueille ja rajoittaa uhrin liikkumista.

Lasten vainoamisessa korostui erityisesti internetin eri keskustelupalstoilla tai sosiaalisessa mediassa vainoaminen. Erityisesti Facebook ja ASK.fm nousivat esiin useissa päätöksissä. Sosiaalisessa mediassa tapahtuva vaino näyttäytyi erityisesti vainotun yksityisyyttä loukkaavana ja asiattomana toimintana. Internetissä tapahtuva vainoaminen osoitautui hyvin monimuotoiseksi eikä rajoittunut vain yhteen foorumiin. Sosiaalisessa mediassa ja muualla internetissä tapahtuvaa vainoa oli myös erityisen haastava estää. Syynä tähän oli se, että vainoaja otti yhteyttä eri vuorokaudenaikoina, myös yöaikaan. Tyypillistä oli myös se, että vainoaja esiintyi nimettömänä tai eri nimillä. Yhteydenottoja tuli myös joissain tapauksissa vainotun ystäviltä, jotka vainoaja oli saanut toimimaan haluamallaan tavalla.

Vainoaja oli kirjoittanut vainotusta myös Facebookissa, että tämä olisi harrastanut seksiä lukuisten henkilöiden kanssa. Vainoaja on väittänyt vainotun harrastaneen seksiä muun muassa murhaajien, koulun opettajien sekä 40–50-vuotiaiden kanssa.

Vainoajan Facebook-sivulla käy ilmi, että vainotusta otettuja intiimejä kuvia on jaettu aamuyöllä.

Vainoajan ottaessa yhteyttä vainottuun Facebookin kautta, vainottu lapsi on estänyt vainoajan profiilin ottamasta vainottuun lapseen yhteyttä, on vainoaja luonut uusia profiileja, joilla hän on ottanut yhteyttä.

Vainon sosiaalisessa haavoittavuudessa ilmeni myös uhkaavien ja syyllistävien yhteydenottojen (esimerkiksi viestien ja puheluiden) vaikutus vainotun lapsen elämään. Eräessä tapauksessa viestejä oli laitettu salaa vainotun lapsen takin taskuun ja postilaatikkoon. Uhkaamista tapahtui pääsääntöisesti puheluissa ja se kohdistui niin lapseen kuin muihin lasten kanssa toimiviin aikuisiin, esimerkiksi muihin perheenjäseniin, koulun henkilökuntaan tai viranomaisiin. Tyypillistä oli se, ettei puheluille ja viesteille ei ollut asiallista perustetta, ja syynä oli voinut olla esimerkiksi selvittää vainotun olinpaikkaa. Vies-

tejä oli saatettu lähettää myös vainotun vanhemmille ja vainotun ystäville. Yhteydenotoissa oli pyydetty tietoja vainotun liikkeistä, sekä vainotun ja vainoajan suhteesta. Eräässä tapauksessa vainoaja oli ollut valmis myös maksamaan tästä tiedosta. Useissa tapauksissa vainoajalla oli selvä tarve kontrolloida vainottua. Käräjäoikeuden päätöksissä katsottiin yhteydenottojen määrällä olevan selvä vaikutus vainotun päivittäiseen elämään.

Vainottu ei ole jaksanut samalla tavoin tavata ystäviään kuin ennen.

Vainoaja oli laittanut vainotusta epämiellyttäviä kuvia tämän kavereille ja sekä laittanut tulostamiensa kuvia koulussa nähtäville.

Vainolla oli vaikutusta myös vainottujen lasten sosiaalisiin suhteisiin. Erityisesti tämä korostui lasten oman eron jälkeisessä vainossa. Vainoaja pyrki mustamaalaamaan vainotun mainetta esimerkiksi hänen ystävilleen tai kouluyhteisöissä. Mustasukkaisuus näyttyi myös osana vainon motiivina. Vainon seuraukset näkyivät sosiaalisissa suhteissa myös liikkumisen rajoittumisena. Tapauksille tyypillistä oli se, ettei seuraaminen ja tarkkaileminen rajoittunut vain yhteen alueeseen, jossa vainottu liikkui. Vainoajan toiminta ei ollut usein ennakoitavissa, vaan vainoaja saattoi ilmestyä paikalle ennalta odottamattomissa paikoissa. Vainottu lapsi saattoi myös pelätä vainoajan nimittelyä ja haukkumista, millä oli vaikutusta julkisilla paikoilla liikkumiseen sekä normaaliin elämään ja käytökseen. Vaino ilmentyi esimerkiksi nöyryyttämällä, halventamisella ja ystävästä eristämällä, mikä vaikeutti vainotun sosiaalista elämää.

Vainottu ei ole uskaltanut liikkua missään yksin, koska on joutunut olemaan jatkuvasti varuillaan ja pelännyt vastaajan seuraavan häntä.

Kesti 2–3 kuukautta, että vainottu pystyi menemään kavereiden kanssa ulos normaalisti.

Vainoaja seurannut vainottua ympäri paikkakuntaa.

Pelon vuoksi lapsen koulumatkat ja harrastuksissa käyminen olivat haasteellisia. Joissakin tapauksissa harrastuksissa käynti oli loppunut, koska vainottu ei ollut uskaltanut mennä yksin harrastukseen. Vainotut pelkäsivät liikkua yksin ulkona ja saattoivat olla hyvinkin riippuvaisia siitä, että ystävä, vanhemmat tai muut aikuiset saattavat heitä kotiin

koulusta tai harrastuksista. Tapauksissa, joissa vainoaja oli lapsen oma vanhempi, oli tyyppillistä, että vanhempi kävi tarkkailemassa lasta koulun lähettyvillä. Tällainen vaino vaikutti merkittävästi lapsen koulunkäyntiin.

*Vainoaja oli käynyt koululla kerran viikossa.
Lenkkeily oli loppunut, koska vainoaja oli seurannut autolla.*

Vainoaja on seurannut vainottua kuntosalille, tarkkaillut häntä siellä ja odottanut kuntosalin ulkopuolella haluten päästä keskustelemaan vainotun kanssa.

Aineistosta nousi esille, että lapsen vanhempi on vainoajana voinut rajoittaa toiminnal- laan lapsen perusoikeuksia ja liikkumavapautta. Eräässä tapauksessa vainottu joutui vaihtamaan oman puhelinnumeron, koska vainoajan yhteydenottoja oli tullut päivittäin niin paljon. Toisessa tapauksessa vainottu oli laittanut soitonsiirron isänsä puhelimeen, koska vainoaja oli soittanut lukuisia kertoja vainotulle. Joissakin tapauksissa vainotut olivat joutuneet tekemään suurempia muutoksia elämässään, ja nämä vaikuttivat lapsen elämässä moneen asiaan. Eräässä tapauksessa vainottu oli vaihtanut opiskelupaikkakuntaa, jotta pääsisi vainoajasta eroon. Toisessa tapauksessa vainottu oli joutunut muuttamaan hetkeksi pois kotoaan vainon vuoksi.

5.3.3 Vainon fyysinen haavoittavuus

Vaino voi ilmetä myös fyysisenä haavoittamisena, mikä voi sisältää esimerkiksi fyysistä pahoinpitelyä tai fyysistä seuraamista ja paikalle ilmaantumista. Fyysinen haavoittaminen voi näyttäytyä myös uhrin omaisuuden rikkomisena tai uhrin läheisten fyysisenä vahingoittamisena. (Nikupeteri 2017, 58.) Aineistosta nousi esille, että vainoaja oli useissa tapauksissa kohdistanut myös fyysistä väkivaltaa vainottuun lapseen. Joissakin tapauksissa vainotun pahoinpitely oli ollut yksittäinen kerta, mutta toisissa tapauksissa pahoinpitely oli jatkunut jo pidemmän aikaa jo ennen eroa. Pahoinpitelystä aiheutui vainotulle lapselle fyysisiä jälkiä ja kipuja. Eräässä kärjäoikeuden käsittelyssä oli vainon lisäksi esillä monta pahoinpitelytapausta, jotka eivät suoraan liittyneet pelkästään vainoamiseen. Useissa tapauksissa vainon muotoja oli monia, ja vaino saattoi kärjistyä muun muassa vainotun pahoinpitelyyn.

Vainotulle aiheutunut kipua ja mustelmia käsiin ja polviin. Lisäksi kipua ja arkuutta pään ja niskojen alueelle, päänahka oli ollut kipeä useamman viikon ja hiuksia oli lähtenyt myös päästä.

Vainoaja oli repinyt vainotun laukun tämän jalkatilasta pois ja lyönyt avokämmenellä vainottua keskelle oikeaa reittä sekä nipistänyt. Vainoaja oli tiennyt vainotun reidessä olevasta vammasta.

Vainoaja on tehnyt ruumiillista väkivaltaa painamalla palavan tupakan tämän rintaa vasten.

Kaikissa lapsiin kohdistuneissa vainoissa, joissa vainoajana oli lapsen vanhempi tai lapsen entinen seurustelukumppani, oli vainoaja toistuvasti seurannut, tarkkaillut tai ottanut yhteyttä vainottun. Vainoaja seurasi ja tarkkaili vainottua koulun, kodin ja harrastuspaikkojen läheisyydessä sekä muissa julkisissa paikoissa. Yhdessä tapauksessa vainoaja oli yrittänyt mennä väkisin asuntoon, jossa vainottu oli sillä hetkellä ollut.

Viimeksi mainittuna päivänä lapsi oli kertonut tilanteessa isän nousseen autosta ja yrittäneen ottaa lasta. Isä oli vetänyt hupparista ”nyt tulet meille”.

Vainoaja on yrittänyt kerran tunkeutua vainotun ystävän kotiin, jossa vainottu oli ollut.

Aineistosta nousi esiin myös *digitaalinen väkivalta*. Kahdessa tapauksessa, joissa vainoaja oli vainotulle tuntematon, vainoa tapahtui ainoastaan sosiaalisessa mediassa ja internetissä. Vainoajan lähettämät viestit olivat pitkälti seksuaalissävyytteisiä. Eräässä tapauksessa täysi-ikäinen vainoaja oli tiennyt vainotun olevan alaikäinen, mutta jatkanut menettelyään. Tapauksissa, joissa vainoaja oli lapselle tuttu, oli lapsen liikkumisia yritetty todistella valokuvaamisen avulla.

Vainoaja on toistuvasti lähettämällä 16- vaan ei 18-vuotta täyttäneelle vainotulle yhdyntää esittäviä kuvia sekä seksuaalissävyytteisiä viestejä.

Viesteissään vainoaja on mm. puhunut lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta oikeudenkäynnistään ja tuomiostaan, kertonut seksuaalisista mieltymyksistään ja esittänyt näkemyksiään ja seksuaalisia fantasioitaan asianomistajaan liittyen.

Vaikka kuvaajan oma tarkoitus olisi mielestään oikeutettu, kuvaaminen tyyppillisesti aiheuttaa lisästressiä ja ahdistusta muille osapuolille ja lapsille. Pelkona on lisäksi se, mihin kuvattu materiaali päätyy. Näin ollen kuvaamista vaihtotilanteissa ei voida pitää sosiaalisesti hyväksyttynä. Vainoamisen tunnusmerkistö ei edellytä tekijältä nimenomaista vainoamistarkoitusta, vaan riittävää on se, että tekijän täytyy ymmärtää teon tyyppisesti aiheuttavan ahdistusta uhrille. Näillä perusteilla käräjäoikeus katsoo, että valokuvaaminen vaihtotilanteissa täyttää vainoamisen tunnusmerkistön.

5.3.4 Vainon kasvuympäristön haavoittavuus

Vaino vaikutti vainotun lapsen ja vainoajana olevan vanhemman väliseen suhteeseen heikentävästi. Lapsi ei enää halunnut tavata vanhempansa tai suostunut puhumaan vanhempansa kanssa puhelimesta, kun vanhemman äänikin ahdisti lasta. Vanhemman yhteydenotot lapseen saattoivat olla ikäväsävyisiä, painostavia ja syyllistäviä. Eräässä tapauksessa nousi esille vainoajana olleen vanhemman päihteidenkäytön vaikutus vainoamiseen, kun vanhempi otti yhteyttä lapseen päihtyneenä. Vainoaja oli omilla vainoamistoinneilla saattanut hankaloittaa myös lapsen ja lapselle tärkeiden aikuisten, kuten isovanhempien, välisiä suhteita. Vanhempi saattoi myös haukkua lapselle toista vanhempaa ja lasta itseään. Näiden voidaan tulkita haavoittavan lapsen ja vanhemman välistä suhdetta sekä lapsen turvallista kasvuympäristöä.

Isä oli sanonut: ”Sä tuut meille. Sun äiti on hullu ja sä oot hullu! Äitisi on rikollinen, hän on sairastuttanut sinut.

Vainoaja oli huutanut pihalla: ” (Lapsen nimi) on hullu. Mitä ostat isänpäivälahjaksi? Kohta tulee tuomioistuimen päätös. Muutatko isän luokse?

Myös vanhempien keskinäiset erimielisyydet vaikuttivat lapseen. Eräässä tapauksessa lapsi oli vuoden elänyt huoltajuusriidan keskellä eivätkä lapsen vanhemmat puhuneet toisilleen. Lapsi kuitenkin tiesi äitinsä olevan vihainen isälleen, koska äiti koki isän pilanneen lapsen elämän. Isä oli puolestaan esittänyt, että äiti manipuloi lasta. Tätä ei ollut pystytty todistamaan, koska kukaan ei voinut tietää kodin sisäistä tapahtumista. Aineistosta pystyikin tulkitsemaan, miten paljon käräjäoikeuden käsittelyn ulkopuolelle jää asioita, joita ei voida todistaa tai toiminta ei ole vielä täyttänyt vainon tunnusmerkkejä.

Useissa tapauksissa vainoajalla oli yhteistä lasta koskeva tapaamisoikeussopimus, johon vainoaja usein vetosikin ja perusteli yhteydenottojen koskeneen lapsen tapaamista koskevia asioita. Useissa tapauksissa vainoaja vetosi siihen, että hän oli huolissaan lapsen voinnista. Eräässä tapauksessa vainoaja vetosi siihen, että hän oli kantanut huolta lapsen koulupoissaoloista ja kertoi sen vuoksi oleskelleensa lapsen kodin ja koulun läheisyydessä.

Viestit ja yhteydenotot olivat olleet asiallisia, ja ne olivat liittyneet vainotun ja vainoajan yhteiseen lapseen ja tämän huoltoon ja tapaamisiin.

Vainotun tarkoitus on ollut saada tavata yhteistä poikaa.

Yhteydenottojen syynä oli vainoajan halu olla lapsensa lähellä eli mukana lapsen elämässä ja harrastuksissa.

5.4 Vanhemman kautta lapseen kohdistunut vaino

Tutkimuksen aineiston kategoriassa, jossa vaino kohdistui pääsääntöisesti lapsen vanhempaan, lapsen kokemus vainosta oli sekä välillistä että suoraa. Näitä vainoa koskevia käräjäoikeuden päätöksiä oli 30. Analyysissä tulivat esiin samat haavoittavuuden osa-alueet kuin päätöksissä, joissa asianomistajana oli lapsi (kuvio 6).

Kuvio 6. Vainon haavoittavia osa-alueita lapsen lapsen vanhemman kautta.

Vainon haavoittavuus ilmenee samankaltaisena lapsen elämässä, oli lapsi sitten suoraan vainon kohteena tai välillisesti vanhemman kautta (kuvio 6). Myös tässä kategoriassa vainon psyykkisellä ja emotionaalilla, sosiaalisella sekä fyysisellä haavoittavuudella oli

kaikilla vaikutusta lapsen kasvuympäristön haavoittavuuteen. Kasvuympäristön haavoittavuus korostui, kun vaino kohdistui lapsen vanhempaan ja vaikutti sitä kautta vanhemman vanhemmuuteen ja lapsen elämään.

5.4.1 Vainon psyykkinen ja emotionaalinen haavoittavuus

Vaino ilmentyi useimmissa tapauksissa vainon luomana pelon ilmapiirinä. Vainotut vanhemmat pelkäsivät itsensä lisäksi lastensa puolesta. Useissa tapauksissa, joissa vainoaja oli lasten äidin uusi puoliso, vainoaja uhkasi lapsiin kohdistuvilla toimilla. Vainottu saattoi myös pelätä, että vainoaja saattaisi rikkoa mahdollista lähestymiskieltoa esimerkiksi, kun lapset viettivät aikaa yksin kotona ilman vanhempaa. Vainotut vanhemmat pelkäsivät erityisesti sitä, mitä lapselle voisi käydä, kun hän ei itse ole kotona.

Vainottu ei uskaltanut jättää lapsia keskenään kotiin vainoajan pelossa.

Perheen elämä ei ole ollut normaalia, vaan pelko oli vaikuttanut heidän elämänsä.

Vainottu on pelännyt myös pienen tyttärensä puolesta. Vainotun mukaan pelko on ollut läsnä hänen päivittäisessä elämässään.

Lapsen vanhempaan kohdistuneessa vainossa oli nähtävissä samankaltaisia psyykkisiä ja emotionaalisia vaikutuksia lapsiin kuin heidän vanhempaansa. Lapset kokivat usein pelkoa ja ahdistusta vainosta. Kun vainoajana oli lapsen oma vanhempi, lapset kokivat pelkoa niin itsensä kuin oman vanhempansa puolesta. Yhdessä tapauksessa lapset olivat si-
joitettuna vainon kohteena olevassa perheessä, jolloin vainoaminen oli erityisen haitallista ja pelkoa tuottavaa siitä syystä, että sijaislapset tulivat hyvin rikkinäisestä taustasta.

Lapsi oli ollut hyvin peloissaan ja ahdistunut nähtyään isänsä.

Vainoajan (isän) koputtaessa kotioveen lapsi on piiloutunut jonnekin äidin avateissa oven.

Lasta on vähän pelottanut, että isä tekee tilanteissa jotain äidille.

Aineisto osoitti, että lapset olivat usein läsnä kuulemassa vanhempaansa kohdistuneita uhkauksia tai haukkumista. Lisäksi vainoaja saattoi tilanteissa haukkua lapsia. Myös

uhan tunne lisäsi pelkoa. Vainoaja saattoi uhata vainottua vanhempaa tai lasta väkival-
lalla. Uhkaavia viestejä tuli eri vuorokaudenaikoina, erityisesti yöaikaan tulevat yhtey-
denotot vainotut olivat kokeneet pelottavina.

*Vainoaja huusi hänelle, että ”sää kuolet kohta”. Tilanteessa vainoaja istui
omassa autossaan ja hänen kyydissään olivat vainoajan lapsi sekä vainotun ja
vainoajan yhteinen lapsi.*

*Vainoaja on huutanut lasten kuullen samalla solvauksia ja tappouhkauksia
siinä määrin, että naapurit soittanut hätäkeskukseen.*

Vainotun lapsia on solvattu esimerkiksi äpäräksi.

*Vainotun mukaan viestejä oli saapunut kaikkina vuorokauden aikoina ja uh-
kaavaa niissä oli ollut se, että vainoaja oli uhannut viesteissä vievänsä kaiken
ja tekevänsä kaikkien elämästä helvettiä.*

Pelkoa ja ahdistusta aiheutti yhtä lailla niin vainoajana toiminut oma vanhempi kuin äidin
uusi puolisoikin. Kun vainoajana oli oma vanhempi, korostui vanhemman ja lapsen suhde
sekä se, ettei vainosta voi erottaa huoltajien oikeuksia ja velvollisuuksia lasta kohtaan.
Aineisto osoitti myös sen, että lapset olivat hyvin hämmentyneitä ja järkyttyneitä vainon
eri muodoista. Myös muissa kuin eron jälkeisissä vainotapauksissa vaino oli aiheuttanut
lapsissa erilaisia tunteita. Pelko ilmeni lasten elämässä usealla eri tavalla. Myös vanhem-
pien kokema pelko vaikutti lapsiin. Pelko nousi esiin myös tilanteissa, kun lapset olivat
itse havainneet vainoajan seuraamisen ja tarkkailun. Aineistosta on tulkittavissa, että
useissa tapauksissa vainoaja oli muuttunut lapsen silmissä pelottavaksi ihmiseksi ja hei-
dän turvallisuuden tunteensa järkkäytyi turvallista aikuista kohtaan.

*Lapsi oli usein ollut todistamassa vainoajan menettelyä ja voinut havaita vai-
notun pelon ja ahdistuksen.*

*Lapselle tilanne oli hyvin hämmentävä, koska hän oli pitänyt vainoajasta ja ko-
kenut hänet ystäväkseen.*

Lapsi ei uskalla olla yksin kotona.

*Lasten luottamus aikuisiin on järkkynyt, koska vainoaja oli ollut lasten kanssa
paljon tekemisissä ja lapset olivat luottaneet häneen.*

Eräässä tapauksessa lapsi on kertonut olleensa kotona, kun hänen isänsä on tullut koputtamaan oveen. Äidin avatessa oven ja isän yrittäessä tulla sisään oli lapsi piiloutunut jonkin. Lapsen mukaan tällaisia kertoja on ollut suhteellisen paljon, vaikka isällä on ollut lähestymiskielto. Joissakin tilanteissa lapsi itse soitti apua hälytyskeskuksesta.

Lapsi on soittanut monta kertaa poliisille, mutta poliisi ei ole voinut tehdä mitään, kun vainoaja on lähtenyt jo pois.

Lapsi on lähettänyt poliisille tekstiviestin ”minun isä taas häiritsee meitä, ovella soittelee koko ajan, ei poistu.” ”Vainotun (äidin) mukaan lapsi oli lähettänyt viestin hänen pyynnöstään, koska poliisi ei ymmärtänyt äidin kieltä.

Osassa käräjäoikeuden päätöksistä mainittiin vainon aiheuttamaa psyykkistä ja emotionaalista haavoittavuus lapseen hyvinkin ohimennen, pinnallisesti ja yleisellä tasolla. Joissakin yksittäisissä tapauksissa tätä kuitenkin kuvattiin tarkemmin. Esimerkiksi eräässä tapauksessa lapsi oli ollut surullinen, koska joutui vainon takia poistumaan usein koulun tapahtumista. Useassa käräjäoikeuden päätöksessä oli luettavissa, että vaino aiheutti usealle lapselle oireilua, kuten itkuisuutta, vatsakipua, päänsärkyä, uniongelmia tai paniikki-kohtauksia. Vainoajan jatkuva seurailu, vainoaminen ja henkinen väkivalta aiheuttivat ja ylläpitivät lapsien oireilua. Eräässä tapauksessa lapsi oli ollut vainoamisen vuoksi hoidettavana lastenpsykiatrisella osastolla. Toisessa tapauksessa eri toimijat olivat tehneet lapsen kanssa pitkään töitä tapahtumien jälkeen ja lapsi oli käynyt psykiatrin luona vainotapahtumien vuoksi. Yhdessä tapauksessa lapsen terveydentila normalisoitui vasta toiselle paikkakunnalle muuttamisen jälkeen.

Samat oireet esiintyvät, aina kun lapsi näkee vastaajaa tai jos joku edes muistuttaa vastaajaa, tai puhumattakaan kun vastaaja ottaa yhteyttä.

Lapsen leikkien yhteydessä tapahtuma saattaa yhä nousta esiin.

Vainotun teko on aiheuttanut lapselle voimakasta pelkoa ja avuttomuutta, ahdistuneisuutta sekä painajaisunia.

Vainoajan on täytynyt vähintäänkin ottaa huomioon se mahdollisuus, että asianomistajan lisäksi asunnossa saattaa olla myös tämän varsin nuori lapsi, jolle syytteessä kuvattu menettely on omiaan aiheuttamaan vielä suurempia traumoja kuin aikuiselle asianomistajalle.

5.4.2 Vainon sosiaalinen haavoittavuus

Vainoajan ollessa toinen vanhempi vainoja lähestyi osassa tapauksista suoraan lasta, ilman toisen vanhemman suostumusta tai rikkoen lähestymiskieltoa. Vainoajana ollut vanhempi saattoi esimerkiksi järjestää lapsen kanssa tapaamisia ja houkutteli lasta tulemaan luokseen. Yhteydenottoväyliä olivat useimmiten sähköpostit ja viestit puhelimeen. Aineisto osoitti, että vanhemman on ollut usein haasteellista rajata vainoajan toimintaa, koska esimerkiksi vainoajan puhelinnumero vaihtuu ja yhteydenottoja saattaa olla lukuisia päivittäin. Myös vainotut useimmiten joutuivat vaihtamaan puhelinnumeroaan useamman kerran.

Lasta on voitu lähestyä aikana, jolloin yhteydenpito lapseen on ollut kiellettyä. Useissa tapauksissa vainoajan ollut vanhempi oli esimerkiksi lähettänyt lapsen puhelimeen viestejä, esimerkiksi koulupäivän aikana. Vainoajan lapselle lähettämille viesteille ei ole ollut asiallista perustetta.

Lapseen kohdistunut vaino on useissa tapauksissa tapahtunut koulussa ja vapaa-ajalla. Osassa tapauksissa vainolla oli selvä vaikutus lapsen koulunkäyntiin. Lapsi oli saattanut kieltäytyä menemästä kouluun tai oli ilmennyt, että lapsella on paljon koulupoissaoloja. Vainoajana toiminut vanhempi oli saattanut ilmestyä koulun juhliin tai koulun pihalle seuraamaan ja tarkkailemaan lasta esimerkiksi välitunneilla. Vanhempi oli saattanut tulla tarkkailemaan lasta oppitunneille ja ottaa lapsesta valokuvia. Vainojana ollut vanhempi myös kuvasi lasta koulun juhlissa. Vainoaja oli voinut olla myös yhteydessä kouluun, josta vainotulle oli tullut yhteydenottopyyntöjä. Vaikka vainottu oli hakenut itsensä ja lastensa suojaksi lähestymiskieltoa, joka koski myös vainoajan liikkumista lapsen koulun tai päiväkodin lähetyvillä, oli vainoaja saattanut selvittää lapsen koulun osoitteen ja seurata lasta koululle tai lähestyä lasta päiväkodissa.

Vainoaja mennyt lasten päiväkotiin etsimään lapsiaan sisätiloista, mistä syystä tarhassa jouduttiin lisäämään vartiointia.

Koulupoissaoloihin syyksi selvinnyt se, ettei lapsi uskaltanut jättää äitiään yksin.

Vainoaja on jatkuvasti tietoinen siitä, kuka hakee lapsen päiväkodista.

Vainoaja on kaupan pihalla tullut takaapäin 8-vuotiaan lapsen ja tämän sisaren luo lähietäisyydelle, puhunut heille ja seurannut heitä kaupan tuulikaappiin tulemalla perässä. Vainoaja on edelleen tuijottanut tuulikaapissa olleita lasta ja tämän velipuolta ulkoa lasin takaa.

Aineistosta nousi esille, että yleisenä vainon muotona on ollut vainotun vanhemman seuraaminen ja tarkkaileminen kodin, koulun, päiväkodin tai vapaa-ajan paikan lähellä. Seuraaminen ja tarkkailu on kohdistunut monissa tapauksissa sekä vainottuun vanhempaan että lapseen. Aineisto osoitti, että vainoajan seuraaminen ei ollut mitenkään ennakoitavissa. Vainoaja saattoi tulla julkisilla paikoilla vastaan kadulla, tavaratalossa tai julkisessa kulkuvälineessä. Vainoaja saattoi odottaa vainotun kodin lähellä tai ilmestyä vainotun kotiovelle. Vaikka vainotun tarkoitus ei ole välttämättä ollut seurata lasta, on lapsi kuitenkin huomaamatta joutunut myös seurannan kohteeksi liikkeessaan vainotun vanhemman kanssa. Vainoaja saattoi ilmestyä esimerkiksi kauppaan tai leikkipuistoon. Eräissä tapauksissa vainoaja seurasi lasta leikkipuistossa ja odotti vainottuna olevan vanhemman saapumista leikkipuistoon, jotta voisi ottaa häneen kontaktia.

Vainoaja on seurannut vainottua lastentarhan pihalle ja huutanut tälle jälleen autoon siten, että vainottu on joutunut soittamaan hätäkeskukseen.

Vainoaja seurasi heitä, kun he liikkuvat kaupungilla. Kun vainottu oli lapsensa kanssa esimerkiksi leipomossa tai uimahallissa, vainoaja oli ilmestynyt sinne. Tätä alkoi tapahtua heti sen jälkeen, kun vainoaja oli muuttanut takaisin paikkakunnalle. Vainotun mukaan tätä saattoi tapahtua kerran päivässä, kerran kuukaudessa.

Aineistosta nousi esille, että vainoajat olivat hyvin usein tietoisia siitä, missä vainotut vanhemmat liikkivat. Vainoajat selvittivät eri tavoin vainottujen olinpaikan tai liikkumisia. Vainoaja saattoi tarkkailla vainottua vanhempaa työmatkojen lisäksi usein myös kodin läheisyydessä. Aineistosta nousi esille, että vainoaja oli useissa tapauksissa rikkonut hänelle asetettua lähestymiskieltoa sekä vainotun perheen kotirauhaa. Useissa tapauksissa vainoaja oli mennyt vainotun kotiovelle soittamaan ovikelloa tai tarkkaili vainottua kodin lähetyvillä ja ikkunoista sisään katsomalla. Vainoaja saattoi tarkkailla vainotun kotia autostaan käsin ajamalla useasti vainotun asunnon ohi tai parkkeeraamalla kodin läheisyyteen. Vainoaja saattoi myös tarkkailla ja seurata ainoastaan lapsia. Useimmiten vainoaja oli tarkkaillut lapsia koulun läheisyydessä. Vainoaja oli voinut ilmestyä myös lapsen vapaa-ajan leikkipaikkoihin.

Vainoajan auto oli ollut parkkeerattuna eri paikoissa koulun läheisyydessä.

Vainoaja on useita kertoja ilmestynyt leikkipuistoon, kun asianomistajat ovat olleet siellä.

Eräänä yönä vainottu on pelästynyt havaitessaan vastaajan seisovan aamu-yöllä portinpielessä ja katselevan tiiviisti taloon päin.

Usein lapset olivat myös kotona, kun vainoaja pyrki heidän kotiinsa sisään tai tarkkaili lasta tai vainon kohteena ollutta vanhempaa kodin läheisyydessä. Aineistosta nousi esille, että vainoaja yritti pyrkiä useissa tapauksissa vainotun perheen kotiin, jolloin myös lapsi oli ollut todistamassa tätä. Useassa tapauksessa vainoaja on jäänyt myös oleskelemaan vainotun kodin lähelle tai rappukäytävään, mistä myös naapurit olivat tehneet huomioita. Esimerkiksi postiluukun kautta on yritetty saada kontaktia vainottuun. Useissa tapauksissa vainoaja ilmestyi vainotun perheen oven taakse ja hakkasi ja huusi solvauksia oven läpi. Usein vainoajan käyntien aikana myös lapset ovat olleet kotona ja kuulleet vainoajan käynnit. Vainoaja on voinut myös pitää meteliä ja puhua asiattomasti pihalla. Yhdessä tapauksessa nousi esiin, että vainoaja oli oleskellut niin usein porraskäytävässä, että todistajana ollut naapuri ei ollut enää kiinnittänyt tähän mitään huomiota.

Vainoaja seurannut vainottua tämän mennessä lasten kanssa kotiin ja vainoaja jäänyt huutelemaan vainotun kodin postilaatikosta ensin tytärtään nimeltä ja tämän jälkeen haukkunut äitiä huoraksi ja poistunut vasta kun äiti soittanut hätäkeskukseen.

Vainoaja on tullut vainotun oven taakse ja huudellut postiluukusta.

Hän oli myös käynyt asianomistajien kotona tai kotiovella huutamassa raivostasi useita kertoja.

Vainoaja on myös ottanut selvää vainotun asuintalon ovikoodista ja tullut jatkuvasti vainotun asunnolle ja hakannut asunnon ovea ja huutanut ja haukkunut häntä oven läpi.

Aineisto osoittaa, että eri vainon muodoilla on hyvin erilaisia vaikutuksia lasten ja heidän perheidensä arkielämään. Myös vainon muodot ovat hyvin moninaisia. Tapauksille yhteistä on se, että vainolla oli vaikutusta perheiden sosiaaliseen elämään. Useimmissa tapauksissa vainoaja oli toiminnallaan rikkonut lasta kohtaan haettua lähestymiskieltoa ja

yrittänyt lähestyä lasta ilman toisen vanhemman lupaa. Vainotut saattoivat pelätä yksinoloa eivätkä uskaltaneet liikkua ulkona. Vainottuna ollut lapsen vanhempi oli saattanut myös joutua rajoittamaan omaa sekä lastensa näkymistä internetissä tai muissa julkisissa yhteyksissä. Ex-puolisoiden vainoamista tapahtui myös sosiaalisessa mediassa. Useissa tapauksissa vainoaja oli saattanut julkaista Facebookissa viestejä, joissa puhutaan vainotusta ja moititaan häntä. Vainoajan julkaisema tieto on voinut olla myös valheellista. Esimerkiksi eräässä tapauksessa vainoaja oli moittinut vainottua siitä, ettei hän vietä aikaa lastensa kanssa. Toisessa tapauksessa vainoaja oli esittänyt vihjauksen vainotun kyvyttömyydestä vastata lastensa hoidosta ja huollosta senhetkisen kuntonsa perusteella. Vainoaja saattoi myös seurata vainotun toimintaa internetissä. On tulkittavissa, että näiden toimenpiteiden yhteisvaikutus oli negatiivisesti laajempi vainotun elämään kuin mitä yksittäisinä tapauksina.

Perheen sosiaalinen elämä on lakannut.

Vainottu on pelännyt olla tekemisissä muiden ihmisten kanssa. Lisäksi hän on pelännyt myös niiden ihmisten puolesta, joiden kanssa hän on ollut tekemisissä.

Vainoaja oli kieltänyt vainottua ottamasta yhteyttä kavereihin.

Vainotut saattoivat olla pitämättä yhteyttä ystäviinsä sen vuoksi, että pelkäsivät niiden ihmisten puolesta, joiden kanssa he olivat tekemisissä. Vainoaja saattoi myös kieltää vainottua olemasta yhteydessä muihin ihmisiin. Vainolla oli myös useissa tapauksissa haitallisia vaikutuksia vainottujen uusiin parisuhteisiin. Voidaan siis todeta, että vainolla oli rajoittavia vaikutuksia vainottujen sosiaalisiin suhteisiin. Toiseen vanhempaan kohdistuva vaino aiheutti rajoituksia myös lapsen sosiaaliseen elämään. Eräässä tapauksessa lasta ei ollut uskallettu viedä päiväkotiin, koska vainottu ei ollut uskaltanut liikkua julkisilla paikoilla. Eräässä tapauksessa vainotun lapsi pelkäsi käydä koulua ja olla ulkona. Vanhempi oli saattanut rajoittaa myös lapsensa esiintymistä sosiaalisessa mediassa tai muissa julkisissa yhteyksissä.

Vainoamisella oli hyvin erilaisia vaikutuksia vainottujen arkielämään. Vainottu oli saattanut joutua pitämään yhteydenottojen vuoksi puhelintaan suljettuna, mikä oli vaikeuttanut hänen yhteydenpitoansa esimerkiksi ystäviin. Yhteydenottojen runsas määrä ja laatu olivat useissa tapauksissa vaikuttaneet erittäin haitallisesti vainotun elämään ja henkiseen

jaksamiseen. Aineistosta nousi myös selkeästi esiin, että usein vaino oli rajoittanut vainottujen liikkumista julkisilla paikoilla.

Joka päivä pelotti jollain tapaa ja tuli aina miettineensä voiko johonkin tapahtumaan lähteä aiempien kokemusten takia.

Vainottu on kertonut, että hän ei ollut vainoajan menettelyn takia uskaltanut käydä missään eikä tehdä mitään, koska häntä pelotti, että vainoaja odottaa häntä ja tekee hänelle jotain.

Kaikissa tapauksissa vainottu vanhempi oli yrittänyt toiminnallaan saada vainon loppumaan tai välttämään vainon kohteeksi joutumista. Joissakin tapauksissa vainotun perhe oli joutunut tekemään isompia toimia vainon loppumiseksi. Yleisenä isona toimenpiteenä vainon estämiseksi useissa päätöksissä nousi esiin, että vainottu ja lapset olivat joutuneet muuttamaan, hankkimaan lähestymiskiellon ja joissakin tapauksissa myös turvakiellon. Joissakin tapauksissa vainottu oli joutunut useaan kertaan muuttamaan lastensa kanssa ja vaihtamaan asuinpaikkakuntaansa, koska vainoaja on saanut tietoonsa perheen uuden kotiosoitteen ja vainoaminen on jatkunut.

Perhe oli joutunut useita kertoja pakenemaan kodistaan ja muuttamaan pois paikkakunnalta.

Vainottu muuttanut uuteen asuntoon. Vainottu kertoi nähneensä vainoajan istuvan autossaan uuden asunnon viereisen rivitalon pihalla.

Asianomistajalla on turvakielto osoitteensa suhteen, mutta muutama viikko muuton jälkeen vastaaja oli löytänyt asianomistajan ja kierteli heidän talonsa ympärillä autolla.

Muuton jälkeen asuntoonsa kohdistuneen tarkkailun osalta vainottu on kertonut, että hänen naapurinsa oli tullut kertomaan, että hänelle vainotun asuntoon kiikaroivasta miehestä. Kukaan vainotun läheisistä ei ollut kertonut vainotun uutta osoitetta vainoajalle.

Eräissä tapauksissa vainottu oli joutunut muuttamaan lapsensa kanssa turvakotiin ja tämän vuoksi vainotun mahdollisuudet normaaliin elämään oli rajoittunut kuukausien ajaksi. Vainottu ei ollut aina uskaltanut viedä lasta päiväkotiin, koska oli pelännyt itsensä ja lapsensa puolesta. Vaino vaikutti voimakkaasti vainottujen jokapäiväiseen elämään. Kyseisissä tapauksissa turvakotijakso ei kuitenkaan saanut vainoajaa lopettamaan menettelyään.

Koska sä puhut kaiken poliisille, niin nyt muutetaan peliä sillä tavalla, että lapsen tarvii pelätä, sun ei.

Vainoaminen on vaikuttanut voimakkaasti vainotun jokapäiväiseen elämään, hän on joutunut järjestelemään elämänsä siten, ettei hänen tarvitse kohdata vastaajaa missään tilanteissa.

5.4.3 Vainon fyysinen haavoittavuus

Aineistossa ilmeni tapauksia, joissa lapsi oli itse väkivallan kohteena tai hän oli nähnyt omaan vanhempaansa kohdistunutta väkivaltaa. Lapsi on myös voinut olla todistamassa oman vanhemman tai muun henkilön pahoinpitelyä. Lapsi on voinut olla paikalla seuraamassa, kun toinen vanhempi on pahoinpidellyt toista vanhempaa. Vaikka lapset ovat olleet paikalla, vainoajan pahoinpitely vainottua kohtaan on jatkunut, eikä tämä ole ollut vainoajan toimintaa estävä tekijä. Tutkimukset (mm. Orjasniemi & Kurvinen 2017) ovat osoittaneet, että lapsen näkemä väkivalta vaikuttaa lapseen yhtä lailla, vaikka se ei suoraan kohdistu lapseen.

Vielä menettelyn arvioimista perusmuotoiseksi pahoinpitelyksi puoltaa se, että teko on tehty osapuolten yhteisen lapsen läsnä ollessa ja siten, että lapsi on havainnut tapahtuneen ja ihmetellyt sitä.

Vainottuun kohdistunut lyönti oli tapahtunut heidän yhteisessä kodissaan ja vainotun lapsen nähden.

Paikalla on lisäksi ollut asianomistajan alaikäiset lapset seuraamassa äitiinsä kohdistuvaa pitkäkestoista ja vakavaa pahoinpitelyä, johon on liittynyt asianomistajan ihmisarvoa loukkaavia piirteitä.

Aineistosta nousi esiin, että joissakin tapauksissa vainoajana ollut vanhempi oli kohdistanut myös ruumiillista väkivaltaa lapseen. Lapsi on useimmissa tapauksissa ollut vielä puolustuskyvytön ikänsä ja kehitysasteensa perusteella. Lapsen kohdistuneissa väkivaltatapauksissa pahoinpitely oli aiheuttanut lapsille niin henkistä kuin fyysistä kipua ja särkyä.

Vainoaja on tehnyt ruumiillista väkivaltaa lapselle tarttumalla häneen kiinni, kaatamalla lattialle, vääntämällä kädet selän taakse ja painamalla jalalla selkään seurauksin, että lapselle on aiheutunut kipua ja mielenterveyden häiriö.

Todistajien mukaan vainoaja oli ottanut 6-vuotiasta lasta hiuksista kiinni ja työntänyt lusikalla ruokaa lapsen kurkkuun. Lapsi oli ollut järkyttynyt ja itkennyt. Teon moittivuutta lisää se, että väkivalta on kohdistunut puolustuskyvyttömään lapseen ja tekijänä on ollut lapsen oma vanhempi.

Vaino ilmentyi myös uhkaamisena, nimittelynä ja kiristämisenä sekä vainotun perheen omaisuuden rikkomisena. Seuraaminen ja tarkkailu ilmentyivät niin, että vainoaja saapui ennakoimatta fyysisesti paikalle ja seurasi esimerkiksi autolla vainottua vanhempaa ja lapsia. Kahdessa tapauksessa vainoaja oli ilmestynyt kodin lisäksi myös vainottujen kesämökin lähetyville. Vainoaminen on ollut ennakoimatonta. Vainoajalla oli tiedossa, missä vainottu liikkuu, ja hän on ilmestynyt samoihin paikkoihin kuin vainottu. Vainoaja on rikkonut vainotun perheen kotirauhaa ja usein vaino kohdistui koko perheeseen.

Vainoaja on seurannut vainottua siten, että he ovat toistuvasti kohdanneet toisensa liikenteessä.

Vainoaja oli ajanut autolla pitkät päällä aivan heidän takapuskurissansa kiinni.

Vainoaja on myös ilmestynyt vainotun kesämökille ja alkanut valokuvata lapsia.

Vainoaja on mennyt useamman kerran vainotun perheen asunnon pihalle ja kurkinut ikkunasta sisälle.

Sanallinen uhkailu sisälsi monissa tapauksissa viestien lisäksi myös uhkaavaa toimintaa. Aineistossa nousi esille, että vainoaja oli saattanut rikkoa vainotun omaisuutta, mikä kosketti myös samassa taloudessa asuvaa lasta. Aineisto osoitti, että vainon pituus vaihteli useammasta viikosta vuosiin ja vainomuodot vaihtelivat. Vainoaminen kärjistyi joissakin tapauksissa fyysiseksi uhkailuksi ja teoiksi. Eräässä tapauksessa vainoaja oli vainotun tarkkailun jälkeen tehnyt tuhotyön ja yrittänyt sytyttää palamaan vainotun ex-puolison ja lasten uuden kodin. Aineisto myös osoitti, että vainoamistilanteet voivat herkästi kärjistyä ja tätä kautta vaikuttaa lapseen vielä enemmän. Vainoaminen saattoi muuttua tilanteiden edetessä myös aggressiiviseksi.

Koska vainoajalta on suljettu ovi, vainoaja on hakannut perheen ovea vasaralla niin, että oveen on tullut reikä ja iskemäjälkiä.

Vainoaja on vahingoittanut vainotun omaisuutta rikkomalla auton takasivukunan.

Vainoaja on rikkonut vainotun kodin ikkunoita keskellä yötä, vainotun ollessa kotona nukkumassa poikansa kanssa. Vainoaja on varustautunut teon toteuttamista varten henkilöön kohdistuvaan väkivaltaan soveltuvalla välineellä eli puukolla sekä vasaralla.

Vainottuun kohdistunut vainoaminen on kestänyt yli vuoden sisältäen useita satoja viestein tehtyjä yhteydenottoja, seuraamista ja tarkkailua vainotun perheen kodin ympäristössä, pahoinpitelyjä ja uhkauksia väkivallasta ja omaisuuden vahingoittamisesta.

Vainoajan toiminnallaan aiheuttamat todelliset vaaratilanteet, esimerkiksi liikenteessä, aiheuttivat pelkoa. Useissa tapauksissa vainotun vanhemman lapsi oli auton kyydissä, kun vainoaja seurasi autolla. Pro gradu -tutkimuksemme otsikko on lainaus tällaisesta tilanteesta: eräs lapsi totesi äidilleen takaa-ajotilanteessa, ettei hän halua vielä kuolla. Toisessa tapauksessa nousi esille, että vainottu ei uskaltanut ajaa autoa ilman, että ovet olivat aina sisältä päin lukittuna. Useissa tapauksissa nousi esiin, että vainoaja oli ajanut autolla vainottujen perässä ja toiminnallaan laiminlyönyt myös tieliikenneturvallisuutta.

Lisäksi vainoaja aiheuttaa konkreettisia vaaratilanteita ajamalla vainotun auton rinnalla pitkiä matkoja.

Vainoajan lähtiessä ajamaan vainottua takaa, hän oli ajanut takaa-ajon aikana vastaan tulevan liikenteen kaistaa käyttäen vainotun kuljettaman auton vierelle niin lähelle vainotun autoa, että tämä oli joutunut väistämään jalkakäytävän puolelle. Ajon aikana oli ollut 2-3 todellista vaaratilannetta vainottujen mukaan. Autossa oli ollut matkustajana vainotun lisäksi hänen lapsensa.

Vainoaja on seurannut vainottua ja lapsia sekä sumputtanut vainotun auton ajamalla tämän taakse estäen vainotun poistumisen, ja tämän jälkeen tullut kämmenellä lyömään vainotun auton kuljettajan oven ikkunaan huutaen vainotulle lasten kuullen niin, että tämä on paniikissa joutunut soittamaan hätäkeskukseen.

Aineistosta nousi yhtenä vainonmuotona myös digitaalinen väkivalta, mikä ilmeni vainotun kuvaamisena ja videoimisena. Vainottua on voitu kuvata eri tilanteissa niin kotona, työpaikalla, lapsen päiväkodin, koulun tai harrastustoiminnan juhlassa tai vapaa-ajalla.

Usein kuvaaminen on tapahtunut vainotun sitä tietämättä. Kuvaaminen on tapahtunut esimerkiksi tilanteessa, jossa lapset ovat siirtyneet vainottuna olleen vanhemman luokse. Vainoaja on voinut myös suoraan kuvata lasta, esimerkiksi ottamalla lähietäisyydestä valokuvia. Valokuvaamisen motiivina on voinut olla se, että vainoaja saa tietää mahdollisimman paljon vainotun aikuisten ja lasten elämästä, erityisesti jos vainoajana on vanhempi ja toisella vanhemmalla on uusioperhe.

Eräässä tapauksessa vainonmuotona oli ollut salakuuntelu. Vainoaja oli asentanut vainotun perheen kotiin ja vainotun työpaikalle salakuuntelu- ja videointilaitteita, joihin oli tallentunut myös lasten puhetta ja kuvaa. Vainoaja oli myös tunkeutunut ja mennyt vainottujen kotiin salaa teettämillään avaimilla vainottujen ollessa poissa kotoa.

Vainotun mukaan erityisen ahdistavaa oli ollut se, kun vainoaja oli aina tuntunut tietävän heidän menonsa ja liikkeensä etukäteen, joka johtui pitkään jatkuneesta salakuuntelusta.

Vainoaja on asentanut videokamerat vainottujen työpaikan naisten wc:n patteriin sekä kattoon ja näin teknisellä laitteella kuvannut ja tallentanut vainottua ja tämän lapsia.

Vainottujen kotona tallennuslaite oli sijoitettu siten, että käytännössä kaikki asunnossa käydyt keskustelut ja yksityiselämän äänet olivat tallentuneet.

Tällaista kuvaamista on tapahtunut esimerkiksi tilanteissa, joissa vainotun yhteiset lapset ovat siirtyneet vainotulle tai päinvastoin.

Vastaaja oli ottanut lapsesta valokuvia muutaman metrin päästä. Vastaaja oli vain ottanut valokuvia lapsesta, mutta ei ollut puhunut mitään.

5.4.4 Vainon kasvu ympäristön haavoittavuus

Kun lapsi elää lapsuuttaan vainon ympäröimänä, voidaan sen tulkita olevan erittäin haavoittavaa hänen turvalliselle kasvu ympäristölleen. Turvallinen kasvu ympäristö vaarantuu, kun lapsi joutuu elämään jatkuvassa pelossa ja valmiustilassa. Lapsen vanhempaan kohdistuvalla vainolla voidaan tulkita olevan vaikutusta vanhemmuuteen ja vanhemman

jaksamiseen. Aineistossa vainon yhtenä muotona esiintyi se, että vainoaja syyllisti ja arvosteli vainottuna olevan vanhemmuutta.

Vainoaja oli viesteissään jatkuvasti pyrkinyt neuvomaan ja opastamaan vainotua sekä arvostellut tätä lapsen hoidosta isän perheessä ja muun muassa lapsen pukeutumisesta.

Vainottu kertoi, että vainoaja syyllistää häntä viesteissään jatkuvasti siitä, että hän ei vietä aikaansa lasten kanssa.

Mikään, mitä vainottu lapsen kanssa teki, ei ollut riittänyt vainoajalle, vaan tämä oli moittinut vainotun toimintaa kaikissa viesteissään.

Vainoja käytti hyvin useissa tapauksissa yhteisiä lapsia vainon yhtenä välineenä. Useissa tapauksissa vainoaja pyrki jossakin vainon vaiheessa ottamaan yhteyttä vainottuun lasten kautta. Erityisesti yhteydenpito kohdistui lapsiin, jotka olivat kouluikäisiä ja joilla oli oma matkapuhelin. Yleisin tapa käyttää lasta vainon välineenä oli lähettää lapselle viestejä. Viesteissä saatettiin haukkua lapsen toista vanhempaa tai pyrittiin painostamaan vainotua lapsen välityksellä ja tätä kautta vaikuttamaan negatiivisesti vainotun elämään. Vainojana toiminut vanhempi lähetti yhteisille lapsille viestejä myös sen takia, että tiesi lasten kertovan niistä vainotulle vanhemmalleen. Kun vainoaja oli naapuri, joutuivat lapset kuulemaan myös heihin kohdistuneita solvauksia.

Puhelimet olivat vainoajan tapa pitää yhteyttä lapsiin, koska vainotun kautta vainoaja ei ollut saanut yhteyttä lapsiin.

Vainoaja on lähettänyt lapsille runsaasti viestejä matkapuhelimellaan myös myöhään illalla.

Vainoajan viestittelyn määrä sekä viestin sisältö huomioon ottaen, ei kyseessä voida katsoa olevan tavanomainen viestittelystä lapsen ja aikuisen välillä.

Erityisesti vainoaja piti yhteyttä vainotun lapsiin tilanteissa, joissa hän ei saanut tavoitettua vainottua. Aineisto osoitti, että vainoaja on voinut myös tiedustella lapselta vainotun vanhemman liikkumisista tai siitä, keiden kanssa vainottu vanhempi viettää aikaa. Vainoaja on myös pyrkinyt vaikuttamaan vainottuun yhteisten lasten kautta. Vainoaja saattoi myös olla vainottuun vanhempaan yhteydessä lasta koskevissa asioissa, vaikka sille ei ollut perusteltua syytä ja lähestymiskielto oli voimassa.

Vainoaja on seurannut ja tarkkaillut vainottua tämän lapsen välityksellä kohdistanut kyselyjä vainotun liikkumisesta ja hänen seurassaan olevista henkilöistä.

Ilmiselvästi hän pyrkii myös pojalta kyselemällä vainotun elämästä sekä myös käyttämällä hyväkseen vainotun toisen lapsen tuttavuutta saamaan selville mahdollisimman paljon vainotun aikeista.

Vainoaja on vainonnut ja painostanut vainottua lasten välityksellä. Vainoaja on tiennyt, että nämä viestit menevät vainotun tietoon.

Vainoaja on pyrkinyt vaikuttamaan vainotun lasten kautta muun muassa välittämällä heidän kauttaan viestejä.

Lapsille lähetetyissä viesteissä vainoaja on käyttänyt vainotusta halventavia ilmauksia sekä väittänyt tätä valehtelijaksi. Viestit ovat myös olleet osin painostavia.

Lasta käytettiin vainon välineenä myös uhkailujen kautta. Aineisto osoitti, että vainoajan lapsen kohdistamalla uhkauksella oli usein tavoitteena uhata lapsen vanhempaa. Uhkauksesta koskivat usein sekä vainottua ja hänen lapsiaan, että muita läheisiä.

Käräjäoikeus katsoo, että vainotun 4-vuotiaan lapsen uhkauksella vainoaja on tarkoittanut uhata ennen kaikkea vainottua.

Vainoaja oli lisäksi sanonut, että jos vainottu ikinä jättää hänet, hän tappaa vainotun ja tämän lapset.

Vainoaja on syytteen tapahtuma-aikana lähettänyt vainottujen puhelimeen useita tekstiviestejä, joissa on uhattu heitä ja heidän lapsiaan väkivallalla ja/tai tappamisella.

Vainottu on ottanut vainoajan sanoman vakavana uhkauksena ja pelännyt, että tämä voisi toteuttaa uhkauksensa ja tappaa jonkun hänen lapsistaan.

Aineistosta nousi selkeästi esille, että vaino voi aiheuttaa vainon kohteeksi joutuneelle lapsen vanhemmalle mielenterveydellisiä ongelmia. Suurimmassa osassa päätöksistä esiintyi unettomuutta, stressiä, henkistä kuormitusta ja kärsimystä, keskittymisvaikeuksia sekä jännitystä. Aineistosta nousi esiin, että vainotun lapsen vanhempi saattoi kokea häpeää, nöyryytystä, toivottomuutta, kärsimystä, turhautumista ja turvattomuutta. Eräissä päätöksissä vainottu toi esiin, että lapsen vainoamisen tavoitteena oli pitää vainotussa yllä henkistä heikkoutta, jotta tämä ei voisi hoitaa lapsiaan. Osa vainottujen lasten vanhemmista oli joutunut aloittamaan myös mielenterveyslääkityksen tai lääkkityksen vainon

aiheuttamaan fyysiseen oireiluun. Lääkityksen lisäksi osa vainotuista oli joutunut aloittamaan terapian. Tulkitsemme, että vainolla on yhteys vanhemmuuteen ja vanhemman jakamiseen.

Yhteydenotot ovat aiheuttaneet vainotulle vaikea-asteisen masennustilan sekä vaikea-asteisen paniikkihäiriön, mitkä ilmenevät pelkona, ahdistumisena niin, että hänellä on unettomuutta, paniikkikohtauksia sekä hengenahdistustiloja. Edellä kuvatut oireet jatkuvat edelleen ja se on päivittäistä.

Vainoajan toiminta on aiheuttanut vainotussa suurta ahdistusta, kun hänelle on tullut toivottomuuden tunne, ettei vainoaja ikinä lopeta.

Aineistosta oli havaittavissa myös, että vaino vaikutti vanhempien työelämään. Vainoaja saattoi olla yhteydessä vainotun työkaveriin tai esimieheen herjaamistarkoituksessa. Aineiston mukaan vainoaminen oli voinut lisätä vainotun sairaus- ja muita poissaoloja töistä sekä johtaa työkyvyttömyyteen ja työttömyyteen. Kahdessa tapauksessa vainottu oli joutunut lähtemään pois osittain omistamastaan yrityksestä vainon takia. Voidaan siis tulkita, että vainolla on ollut vaikutusta perheen talouteen, erityisesti jos vainottu on yksinhuoltajana kantanut vastuuta perheen taloudesta.

Psykiatri on todennut vainotun selkeästi työkyvyttömäksi, alakuloisen ja uupuneen oloiseksi ja että psykoterapiakuntoutuksesta huolimatta työkyky ei riitä keskittymiskykyä ja tarkkuutta vaativaan teknisen asiantuntijan työstä selviämiseen.

Vainoaminen on aiheuttanut vainotussa mielialaoireita, pitkittyneen hoidon tarpeen ja pitkän työttömyysjakson.

Vainottu menetti työpaikkansa ja työkykynsä. Työhön meneminen ahdistaa edelleen.

Vainolla voidaan tulkita olevan vaikutusta lapsen ja hänen vanhempansa väliseen suhteeseen. Vaino vaikutti niin vainoajana toimivan kuin vainon kohteeksi joutuneen vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen. Aineistosta nousi esille, että lapset ahdistuivat esimerkiksi vanhemman lähettämistä viesteistä eikä lapsi halunnut enää tavata lasta tai toista vanhempaansa vainoavaa vanhempaa. Eräässä tapauksessa lapsi oli kiireellisesti sijoitettu vainoajan tehtyä itsestään lastensuojeluilmoituksen lyötyään lasta.

Kaksi lapsista ei halua tavata isäänsä.

Vainoaja on käynyt illalla asianomistajien jo mentyä nukkumaan asunnon ulko-ovella soittamassa raivokkaasti ovikelloa, mutta asianomistajat eivät olleet uskaltaneet avata ovea. Episodi oli päättynyt siihen, että vainoaja lyötyään lastaan oli tehnyt itsestään lastensuojeluilmoituksen, jonka seurauksena lapsi oli otettu huostaan.

Kahdessa päätöksessä tuotiin erikseen esiin, että vainoajan täytyy olla tietoinen toimintansa olevan erittäin suureksi haitaksi myös omalle lapselleen ja näin ollen siitä, ettei vainoajan toiminta ole lapsen edun mukaista. Aineistosta ilmenee myös, että vainoaja yritti vaikuttaa lapsen ja vainottuna olevan vanhemman välisiin suhteisiin. Vainoaja saattoi herjata vanhemman uutta puolisoa tai kertoa valheellisia asioita lapselle. Vainoaja usein myös väitti, että vainottu vanhempi valehtelee lapselle. Tästä voidaan tulkita, että vainoaja pyrkii horjuttamaan vainottuna olevan ja lapsen välistä luottamussuhdetta ja lapsen turvallisuuden tunnetta toista vanhempaa kohtaan.

Käräjäoikeus pitää hyvin moitittavana sitä, että vainoaja ei ole lakannut jatkamasta vainotun vainoamista, vaikka hän on saanut samankaltaisista teoista jo useita tuomioita ja sen lisäksi hänen täytyy ilmiselvästi olla tietoinen siitä, että hänen toimintansa on erittäin suureksi haitaksi myös hänen omalle lapselleen.

Vainolla oli vaikutusta myös lapsen arkeen ja turvallisuuden tunteeseen kotona. Tämä ilmeni siten, että esimerkiksi turhien lastensuojeluilmoituksen takia lastensuojelun viranomaiset tai poliisi saattoivat ottaa yhteyttä vainottuun vanhempaan mihin vuorokauden aikaan tahansa. Lapset olivat yleensä kotona, kun poliisit tulivat myöhään illalla oven taakse selvittämään tilannetta vainoajan ilmoituksen takia. Joissakin tilanteissa lapsi oli itse soittanut poliisille, kun vainoaja oli ilmestynyt heidän kotiinsa. Poliisi oli kuitenkin sanonut, etteivät he voi tehdä mitään, koska vainoaja on jo lähtenyt pois.

Perheissä, joissa vanhemmilla oli yhteishuoltajuus, vanhemmilla on täysi oikeus saada tietoonsa lapsensa asioista. Aineistosta nousi esiin, että lasta käytettiin usein syynä yhteydenottoihin, vaikkei siihen ollut perusteltua syytä. Aineisto kuitenkin osoitti, että vainoava vanhempi on ollut esimerkiksi päiväkodin sijaan yhteydessä vainon kohteena olleeseen toiseen vanhempaan saadakseen tietoonsa esimerkiksi, mitä tarvikkeita lapsi tarvitsee päiväkodissa. Aineistosta ilmeni, että lapsen koulua tai päiväkotia on voitu käyttää myös tapaamisten perusteluina, esimerkiksi vainoaja on voinut ehdottaa vainotun tapaamista päiväkodin pihalle.

Aineistosta nousi esille, että osa vainoajien yhteydenotoista liittyi lapsen tapaamiseen ja huoltoon liittyvien asioiden sopimiseen. Tämän lisäksi vainoaja lähetti kuitenkin myös perusteettomia, uhkaavia ja syytteleviä viestejä. Viestit liittyivät usein myös eroon. Eräässä tapauksessa vainoaja oli myös uhannut vainottua oikeustoimilla, jos vainottu ei luovuta lasta viikoittaisiin tapaamisiin vainoajan kanssa.

Vainoajan mukaan vainoaja on oven takaa huudellessa halunnut ensin keskustella lasten kanssa tai lasten tapaamisista, mutta huutanut lopuksi uhkauksia vainotulle.

Vainoaja on lähettämässään tekstiviesteissä uhannut vainottua oikeustoimilla, jos hän ei luovuta 7- vuotiasta lasta viikoittaisiin tapaamisiin vainoaja kanssa, vaikka vanhempien välinen yhteydenpito lapsen tapaamisiin liittyen on sovittu hoidettavaksi sosiaaliviranomaisten kautta.

6 TUTKIMUKSEN KESKEISET JOHTOPÄÄTELMÄT

6.1 Vaino haavoittaa lasta

Tämän pro gradu -tutkimuksen tavoitteena on ollut saada lapsia näkyväksi vainoilmiön yhteydessä. Tätä kautta lasten asema vainoilmiössä voi tulla enemmän huomioiduksi ja ymmärretyksi. Tutkimuksessa tärkeää on ollut se, miten vainon eri haavoittavuuden muodot ovat näkyvissä tutkimusaineistossa esiintyvien lasten elämässä. Käräjäoikeuden päätösten avulla on myös piirtynyt kuva siitä, miten lapset nähdään ja miten he asemituvat käräjäoikeuden päätöksissä, kun tarkastellaan lapsen tai hänen vanhempansa kohdistuvaa vainoa.

Tutkimuksemme alussa esitimme tutkimustehtäväksi selvittää vainon erilaisia haavoittavuuden muotoja lapselle käräjäoikeuden vainotuomioiden kuvaamana. Kiinnitimme huomiota myös siihen, miten vaino haavoittaa lasten vanhempia ja vaikuttaa sitä kautta lapsiin ja elettyyn lapsuuteen. Haavoittavuusnäkökulman kautta analyysissä nousi esiin vainon sosiaalinen haavoittavuus, psyykkinen ja emotionaalinen haavoittavuus, fyysinen haavoittavuus sekä kasvuympäristön haavoittavuus. Näiden lisäksi tarkastelimme myös vainon rakenteellista haavoittavuutta. Tutkimuksemme osoitti, että haavoittavuuden muodot kietoutuvat yhteen, jolloin kaikki osa-alueet vaikuttavat toisiinsa. Vainon keskellä olevan lapsen elämää tuleekin tarkastella kokonaisvaltaisesti ja haavoittavuuden eri osa-alueet huomioon ottaen.

Tutkimuksemme aineistona oli kaksi eri kategoriata. Ensimmäisessä kategoriassa lapsi oli vainon suorana kohteena ja asianomistajana oikeusprosessissa. Toisessa kategoriassa lapsen vanhempi oli pääasiallisen vainon kohteena ja pääasianomistajana oikeusprosessissa ja lapsi oli jollakin tavalla mainittu päätöksissä. Erottelimme tulosluvussa näiden kahden kategorian tuloksia. Kategorioissa nousi lapsen haavoittavuuden näkökulmasta sekä yhtäläisyyksiä että eroavaisuuksia. Kategorioiden välisenä merkittävänä erona nousi lapsen mustamaalaaminen kavereiden edessä lapsen oman parisuhteen jälkeen, mitä toisessa kategoriassa ei ollut nähtävissä. Kaverisuhteiden merkitys korostui erityisesti nuorilla, jotka olivat joutuneet vainon uhriksi. Lapsiin suoraan kohdistuneessa vainossa korostuivat koulu-yhteisössä ja sosiaalisessa mediassa tapahtuva vainoaminen.

Tulokset osoittivat, että lapsi altistui vainolle niin suoraan kuin välillisesti. Kun vaino kohdistui pääasiallisesti lapsen vanhempaan, käytettiin lasta vainon välineenä. Tämä korostui erityisesti, kun vainoaja oli lapsen vanhempi sekä lapsen vanhempien eron jälkeisessä vainossa. Tyypillistä oli, että vainon pitkittyessä ja muuttaessa muotoaan se ulottui vanhemman kautta lapseen ja muuttui uhkaavammaksi ja yksityisyyttä loukkaavammaksi. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että vaino haavoitti lasta yhtä lailla molemmissa kategorioissa. Vainoilmiön haavoittavuuden ja tilanteiden yksilöllisyyden näkökulmasta tulkittuna vaino haavoittaa lasta riippumatta siitä, kohdistuuko se lapseen suoraan vai välillisesti. Pohdimme, että erottaisimme aineistosta eron jälkeisen ja muissa tilanteissa tapahtuvan vainon. Vainoilmiötä tarkastellessa päädyimme kuitenkin analyysivaiheessa siihen, että kun tarkastelemme vainon haavoittavuutta lapselle, ei tällä erottelulla ole merkittävää vaikutusta tulosten kannalta.

Lapsen asemoitumisen tarkastelu kiinnittyi tutkimuksessamme enemmän yhteiskunnalliseen ja rakenteelliseen keskusteluun kuin lasten omien kokemusten kuulemiseen. Käräjäoikeuden päätöksissä lapsen ääni oli kuultavissa, joskin suurimmalta osin heiveröisesti. Lapsi saattoi kertoa itse omista kokemuksistaan, mutta suurimmassa osassa päätöksiä aikuinen toimi lapsen kokemuksen kertojana. Aineistosta nousi esille, että lasten nuorella iällä oli perusteltu sitä, ettei lasta ollut voitu kuulla oikeudessa asian selvittämiseksi.

Vaikka lapsi oli pääasianomistajana, yli puolissa tapauksissa lapsen kokemaa kärsimystä oli arvioitu, vaikka lasta ei ollut kuultu suoraan. Vain yksittäisissä tapauksissa oli kuitenkin huomioitu lapsen erityinen haavoittuvuus. Judith Bessant ja Karen Broadley (2014, 712–715) tuovat esille, että lapselle on merkityksellistä olla osallisena ja tulla kuulluksi hänelle tärkeissä asioissa. Lapsi usein ymmärtää hyvin elämässään tapahtuvia asioita eikä hänen omaa kokemustaan ja toivettaan asioihin voida tietää kysymättä tätä häneltä suoraan. Lapset kokevat ja näkevät elämässään tapahtumia, joista aikuiset ja erityisesti ammattilaiset eivät ole tietoisia tai heillä ei ole omakohtaista kokemusta. Tätä samaa myös Överlien (2017, 686) tuo esiin: ei tule olettaa valmiiksi, mitä tietyn ikäisten lasten pitäisi tehdä tai voisivat tehdä eikä sitä, ovatko lapset passiivisia ja irrationaalisia, kun puhutaan perheväkivallasta. Jaana Kinnunen (2016, 69) toteaa, että vaino- ja väkivaltatilanteissa lasta ei kuitenkaan tule asettaa päätöksentekijän asemaan. Lapsen ajatuksia tulee kuulla

ja lapselle pitää tarjota mahdollisuus perheen tilanteesta kertomiseen sekä avun saamiseen.

Pro gradu -tutkimuksemme osoitti, että vainosta seuraa emotionaalista ja psyykkistä haavoittavuutta lapselle. Vainon uhrien erilaiset tunteet nousivat esiin käräjäoikeuden päätöksissä, kun viitataan lapsen kokemuksiin. Useammin tunteita kuitenkin nimesivät aikuiset. Vainon aiheuttamat psyykkiset ja emotionaaliset vaikutukset lapsiin ja heidän vanhempiinsa olivat melko samanlaisia. Lapsi on yhtä haavoittuvassa asemassa kuin vainon kohteena oleva äiti, vaikka vaino ei kohdistuisi suoraan lapseen (Nikupeteri & Laitinen 2015, 830). Erityisesti lapsen vanhempien eron jälkeisessä vainossa tämä oli todettavissa. Överlien (2017, 682), Elkit ym. (2019, 8) ja Häkkänen (2008, 753) tuovat esiin, että perheväkivalta ja vaino aiheuttavat lapsille muun muassa uni- ja keskittymishäiriöitä sekä ärtymystä. Tämä nousi esille myös tutkimustuloksissamme vainon psyykkistä ja emotionaalista haavoittavuutta tarkastellessa.

Vaino aiheuttaa uhrissa usein emotionaalista ja henkistä ahdistusta kuten masennusta (Davis ym. 2002; Logan & Walker 2019). Tutkimustulokset osoittivat, että pelon lisäksi lapsi saattoi tuntea vihaa, raivoa ja häpeää. Häpeän tunne liittyi erityisesti vainotapauksiin, jossa vainoaja oli lapsen oma vanhempi. Lapsen kokemaan pelkoon ei niinkään vaikuttanut se, oliko vainoaja lapselle tuttu vaan enemmänkin vainon muoto ja ajallinen kesto sekä vainon ennakoimattomuus ja arvaamattomuus. Erityisesti oman vanhemman toteuttama vaino aiheutti lapsessa ahdistusta. Ahdistusta seurasi myös vainotun seuraamisesta ja tarkkailemisesta. Ahdistusta lisäsi erityisesti se, jos vainottuna ollut lapsi tai hänen vanhempansa ei ymmärtänyt vainon syytä. Eron jälkeisessä vainossa vainon tarkoitus tai syy oli tulkittavissa selkeämmin, kuin niissä tapauksissa, joissa vainoaja ei ollut entinen puoliso.

Vaino luo perheeseen pelon ilmapiiriä. Erityisesti lapsen vanhempien eron jälkeinen vaino aiheuttaa koko perheelle henkistä kärsimystä ja uupumusta. Useissa tapauksissa oli tulkittavissa, että tilanne oli ollut perheelle kriisi. Tästä voidaan olettaa tilanteesta seuraneiden primaaritunteiden takana olevan myös muita tunteita, jotka eivät välttämättä ole vielä luettavissa käräjäoikeuden päätöksistä. Vainoajan teot näyttäytyivät haitallisina ja pelkoa aiheuttavina lapsille, vaikka he eivät olisi olleet aina läsnä. Monissa tapauksissa

lapsi tunsi pelkoa sekä itsensä että vanhempansa puolesta ja lisäksi lapsi kantoi huolta vanhemmastaan. Tyypillistä oli, että vaino ulottui perheen lisäksi myös perheen lähipiiriin. Tällä voidaan todeta olevan vaikutusta lapsen turvallisuutta luovaan läheisverkostoon ja laajemmin turvallisuuden tunteeseen. Antero Toskala (1997, 60) toteaa, että lapsi tarvitsee turvallisia aikuissuhteita kehittyäkseen. Turvallisuutta tankkaamalla lapsi saa rohkeutta ja voimavaroja kohdata elämässä vastaantulevia asioita. Myös Logan ja Walker (2019, 2, 11–14) tuovat esille, että lapsen kokema pelko vaikuttaa uhrin elämään ja turvallisuuden tunteeseen. Lapsena koettu pelko voi vaikuttaa kauaskantoisesti aikuisuuteen asti, kuten esimerkiksi mielenterveyteen tai henkilökohtaiseen turvallisuuden tunteeseen.

Vainon vaikutukset lapseen vaihtelivat ja ääritapauksissa lapsi tarvitsi psykiatrista sairaalahoitojaksoa. Lapsen emotionaalisella ja psyykkisellä haavoittuvuudella oli selvä vaikutus lapsen toimintakykyyn, mikä tuli esiin lapsen päivittäisissä toimissa. Vainoava vanhempi on voinut toiminnallaan rajoittaa lapsen perusoikeuksia ja liikkumavapautta sekä altistaa lapsen jatkuvan kontrollin alle. Nikupeteri (2016, 55) tuo esille, että henkisen väkivallan on todettu olevan tuhoavampaa kuin fyysisen. Psykologisessa ja emotionaalisessa haavoittamisessa keskeistä ovat uhkaukset, jotka voivat kohdistua vaaran tuottamiseen tai harmin aiheuttamiseen.

Vainon sosiaalinen haavoittavuus korostui tutkimustuloksissa. Myös Nikupeterin (2016), Korkodeiloun (2017) sekä Loganin ja Walkerin (2019) tutkimuksissa korostuivat vainon haavoittavuus uhrin sosiaalisiin suhteisiin. Tutkimuksemme tulokset osoittivat, että vainolla oli seurausta niin lapsen ja hänen vanhempansa nykyhetkeen kuin tulevaisuuteenkin. Nuorten kohdalla sosiaalinen haavoittavuus näyttäytyi erityisesti internetissä ja sosiaalisessa mediassa tapahtuvassa vainossa, esimerkiksi lapsesta levitettävien seksuaalisten kuvien muodossa. Internetissä ja sosiaalisessa mediassa tapahtuva vaino oli luonteeltaan hyvin monimuotoista ja haasteellista rajata, ja tässä korostui lapsen erityinen haavoittavuus. Bendlin ja Sheridan (2019, 1538) tuovat esiin, että vainoaminen aiheuttaa usein eristäytymistä sosiaalisista tukiverkostoista. Vainon uhreja uhataan usein tappamisella ja uhrin elävät pelon ilmapiirissä. Tämä voi johtaa siihen, että vainon uhrin eivät uskalla myöskään ilmiantaa vainoajaa, koska pelkäävät ilmiannon tuhoisia seurauksia.

Vaino vaikuttaa laajasti ja useissa tapauksissa myös pitkävaikutteisesti lapsen arkeen, elinpiiriin ja sosiaalisiin suhteisiin. Melkein kaikissa tapauksissa oli tulkittavissa, että lapsen elämänlaatu oli kärsinyt vainon takia. Erityisesti kuukausia jatkunut vainoaminen ulottui selvästi lapsen koko elinpiiriin, mikä näyttäytyi muun muassa haasteina koulussa tai harrastustoiminnan lopettamisena. Joissakin tapauksissa lapsi joutui muuttamaan vanhempansa kanssa toiselle paikkakunnalle tai turvakotiin tai elämään asetettujen turvakieltojen kanssa. Tämä korostui niissä etenkin niissä käräjäoikeuden päätöksissä, joissa vaino kohdistui pääasiallisesti vanhempaan. Niissä käräjäoikeuden päätöksissä, joissa lapsi oli asianomistajana, pysyviä muuttoa ei ollut. Aiemmat tutkimukset (mm. Korkodeilou 2017, Logan & Walker 2019) osoittavat vainon uhrin joutuvan tekemään isoja elämänmuutoksia, kuten esimerkiksi muuttamaan toiselle paikkakunnalle. Muuton myötä lapsella on vaihtunut mahdollisesti koulu, harrastukset ja ystäväpiiri. Niin isommat kuin pienimmätkin elämänmuutokset vaikuttavat lapsen elämään merkittävästi. Vainon uhrina ollut vanhempi joutui vainoamisen takia rajoittamaan hyvinkin paljon lapsen arkea. Erityisesti vainon ennakoimattomuuden voidaan tulkita kaventavan lapsen elinpiiriä. Vainon vaikutus lapsen sosiaalisiin suhteisiin korostui erityisesti lapsen oman parisuhteen eron jälkeisessä vainossa.

Vainon fyysinen haavoittavuus nousi esille vainoa koskevista käräjäoikeuden päätöksistä. Aikuisiin kohdistunut vaino oli aineiston perusteella aggressiivisempaa ja siihen sisältyi enemmän vainon fyysistä haavoittavuutta kuin lapsiin kohdistuneessa vainossa. Vainoaja oli saattanut kohdistaa niin fyysistä kuin henkistä väkivaltaa lasta kohtaan. Pahoinpitelyt saattoivat olla yksittäisiä tilanteita tai pidemmän aikaa jatkuneita tapahtumia. Erityisesti kategoriassa, jossa vainon pääasiallisena kohteena oli lapsen vanhempi, oli lapsi ollut läsnä vanhemman pahoinpitelyn aikana. Orjasniemen ja Kurvisen (2017, 139–140) mukaan väkivallan näkeminen aiheuttaa lapselle pelkoa, vaikka häntä itseään ei uhattaisi. Fyysiseen haavoittavuuteen liittyy myös perheen omaisuuden rikkominen, äärimmillään kodin tuhopolttoyritys. Lapselle sekä hänen vanhemmalleen on syntynyt myös vaaratilanteita, esimerkiksi kun vainoaja on seurannut autolla perhettä liikenteessä.

Vainoamisen seuraukset lapseen ovat yksilöllisiä, ja lapsen keinot selviytyä vainotilanteista sekä käsitellä vainoon liittyviä tunteita ovat sidoksissa lapsen ikään, kehitystasoon

ja perhetaustoihin. Nikanderin ja Zechnerin (2006, 516–517) mukaan lasten haavoittuvuus pohjautuu heidän fyysiseen heikkouteensa, kokemusten puuttumiseen ja käsitteellisen kehityksen tasoon. Tämän vuoksi lapsuus on elämänvaiheena erityisessä suojeluksessa. Fineman (2010, 166) toteaa, että usein lapset tuodaan esille, kun puhutaan haavoittuvista väestöryhmistä.

Digitaalinen väkivalta nousi aineistosta esiin erityisesti nuorten kohdalla sekä eron jälkeisessä vainossa. Tämä ilmeni usein valokuvaamisen ja videoinnin kautta sekä sosiaalisessa mediassa tapahtuvana vainona. Digitaalisesta vainoamisesta tuomitut olivat tyypillisesti lapselle ennestään tuntemattomia. Valokuvaamista ja videointia esimerkiksi koulun juhlassa tai lapsen hoitoon liittyvissä vaihtotilanteissa pidettiin myös vainoavan vanhemman oikeutena, vaikka tulkittavissa oli vainon piirteitä ja tavoitteita. Brandt (2017, 39) toteaa, että sosiaalisen median kautta tapahtuvassa vainossa vainoaja voi hyvin hiljaisella ja näkymättömällä kommunikaatiolla pitää vainotun pelkoa yllä.

Kun vainoaja oli lapsen vanhempi, oli vainoamisella erityisesti vaikutusta lapsen kasvu-ympäristön haavoittavuuteen. Tapauksissa, joissa vainoajalla oli vainotun kanssa yhteisiä lapsia, pyrki vainoaja usein ottamaan yhteyttä vainottuun lasten kautta. Lasta pidettiin vainon ja kontrollin välineenä. Tapauksissa, joissa vainoaja on ollut vainotun lapsen vanhempi, on vaino tapahtunut pääsääntöisesti toistuvina yhteydenottoina. Erityisesti yhteydenpito kohdistui lapsiin, jotka olivat kouluikäisiä ja heillä oli oma matkapuhelin.

Lapsen kasvu-ympäristön haavoittavuuden kannalta on tulkittavissa, että vaino vaikuttaa vahvasti vanhemmuuteen pakottaen vanhempaa toimimaan tavalla, jolla vainoa pyritään estämään eikä toiminta välttämättä ole vanhemman henkilökohtaisten arvojen mukaista. Tutkimustulostemme mukaan vainolla voidaan tulkita olevan vaikutusta lapsen ja hänen vanhempansa väliseen suhteeseen oli vanhempi sitten vainoajana tai vainottuna. Tätä samaa painottaa myös Korkodeilou (2017, 27) tuodessaan esille, ettei lapsen vanhemman kokema huoli lapsen turvallisuudesta ole perusteeton, sillä usein vanhemman lisäksi heidän lapsiaan uhkaillaan ja pelotellaan. Lapsen vanhemman kokema ahdistuneisuus ja pelko heijastuvat vanhemmuuteen. Toskala (1997, 61) nostaa esiin, että lapsi kokee turvattomuutta, jos hän ei saa tarvitsemaansa turvaa aikuiselta. Lapsen turvattomuus voi vahvistaa myös aikuisen turvattomuuden tunnetta.

Kun vanhempi oli vainoaja, piirtyi vanhemmasta ääritapauksissa lapsen silmissä ahdistava, syyllistävä tai päihdeongelmainen ihminen, johon lapsi ei halunnut enää olla yhteydessä. Vaino vaikutti vainotun vanhemman vanhemmuuteen ja jaksamiseen, koska vainottu vanhempi toimi vanhempana välttääkseen ja estääkseen vainon sekä suojellakseen lastaan. Vainoaja saattoi myös mustamaalata toista vanhempaa lapselle ja väittää esimerkiksi, että vainottu vanhempi valehtelee lapselle. Tästä voidaan tulkita, että vainoaja pyrkii horjuttamaan vainottuna olevan ja lapsen välistä luottamussuhdetta ja lapsen turvallisuuden tunnetta toista vanhempaa kohtaan. Lapsen tärkeimpiä suojaavia tekijöitä ovat tukeva ja kannustava perhe (Wilkins 2015, 404–405). Lapsella on oikeus hoitoon, huolenpitoon ja rakkauteen. Pelon, häpeän, pettymyksen ja väkivallan kanssa eläminen on kaukana siitä elämästä, jota pidetään yleisenä hyvänä ja turvallisena kasvuympäristönä lapselle. (Orjasniemi & Kurvinen 2017, 140.)

Vainon muodot ja kesto vaihtelevat, mutta tyypillistä vainoilmiölle on se, että sen rajaaminen on haastavaa niin lapselle, aikuiselle kuin viranomaisellekin. Vainon keskellä elävä lapsi saattaa yrittää omalla toiminnallaan estää häneen tai vanhempaan kohdistuvaa vainoamista, mutta usein vainoaminen on jo kärjistynyt niin pitkälle, että tarvitaan perheen ulkopuolista apua. Vainon rajaamisessa erityisen haastavaa on se, että vaino ei ole ennakoitavissa. Useimmissa tapauksissa vainoaja oli toiminnallaan rikkonut lasta kohtaan haettua lähestymiskieltoa. Viranomaisten toimintakaan ei saanut usein vainoa loppumaan ja useissa tapauksissa lastensuojelun viranomaiset olivat mukana tilanteessa. Lähestymiskiellolla ei voitu siis estää vainoajan toimintaa.

Tärkeää on myös vainon haavoittavuuden relationaalisuuden havaitseminen. Vainolle joko suoraan tai välillisesti altistuva lapsi on hyvin haavoittuvassa tilanteessa, jossa moni tekijä vaikuttaa lapsen kasvuympäristön haavoittavuuteen. Esimerkiksi seuraamisella on vaikutusta niin fyysisiin, psyykkisiin kuin sosiaalisiin haavoittavuuden osa-alueisiin. Tulokset osoittavat, ettei yksittäistä vainotekoa voida irrottaa ja teolla harvoin on yksittäistä ja selkeää seurausta. Myös Virokannas ym. (2018, 336) muistuttavat, että on tärkeää tunnistaa haavoittavuuden ajallinen, relationaalinen ja rakenteellinen luonne. Tutkimuksemme osoittikin sen, että lapsi ja hänen perheensä tarvitsevat moniammatillista apua ja tukea selviytyäkseen vainosta.

6.2 Vainon haavoittavuus lapsuuteen ekologisen systeemiteorian kautta tulkittuna

Bronfenbrennerin (1979) ekologisen systeemiteorian avulla on mahdollista tarkastella vainon haavoittavuutta lapselle systeemiteorian eri kehillä. Teorian avulla voidaan tunnistaa eri systeemeihin ulottuvaa vainoa, sen aiheuttamia jännitteitä ja systeemien välistä vuorovaikutusta. Lapsen kehityksen kannalta tärkeimmät ympäristöt lapselle ovat mikrokehällä. Lapsen mikrosysteemiin kuuluvat koti, samassa taloudessa asuvat perheenjäsenet sekä lapsen arjessa olevat välittömät vuorovaikutussuhteet, esimerkiksi päiväkotitai kouluryhmässä. Mikrosysteemi on siis lapsen välitön elinympäristö, johon muut ekologisen systeemiteorian kehät ovat vuorovaikutuksessa tai koskettavat välillisesti lapsen elämää. Vainoa kokeneen lapsen mesosysteemiin kuuluvat laajemmin päiväkotitai koulu ja vanhempien työ sekä näiden väliset vuorovaikutukset mikrosuhteiden kanssa. Välillisesti lapseen vaikuttavat myös vuorovaikutussuhteet, joissa lapsi ei ole itse aktiivisena toimijana, mutta joku hänen lähipiiristään on.

Aineistossa näyttäytynyt mikrosysteemissä tapahtunut vaino aiheutti lapselle erityisesti turvattomuutta ja pelkoa. Tästä saattoi seurata koulupoissaoloja, unettomuutta ja keskittymisvaikeuksia. Voidaan siis todeta, että mikrosysteemissä tapahtuva vaino heijastuu lapsen mesosysteemiin, kun pelko aiheuttaa elinpiirin ja sosiaalisten suhteiden kaventumista. Mesosysteemissä tapahtuva vaino, kuten vainoajan ilmaantuminen lapsen koulun pihalle, aiheutti lapselle häpeän ja pelon tunteita. Nämä myös osaltaan saattoivat aiheuttaa koulupoissaoloja. Mesotasolla lapseen vaikuttaa välillisesti myös hänen vanhempansa kokema vaino.

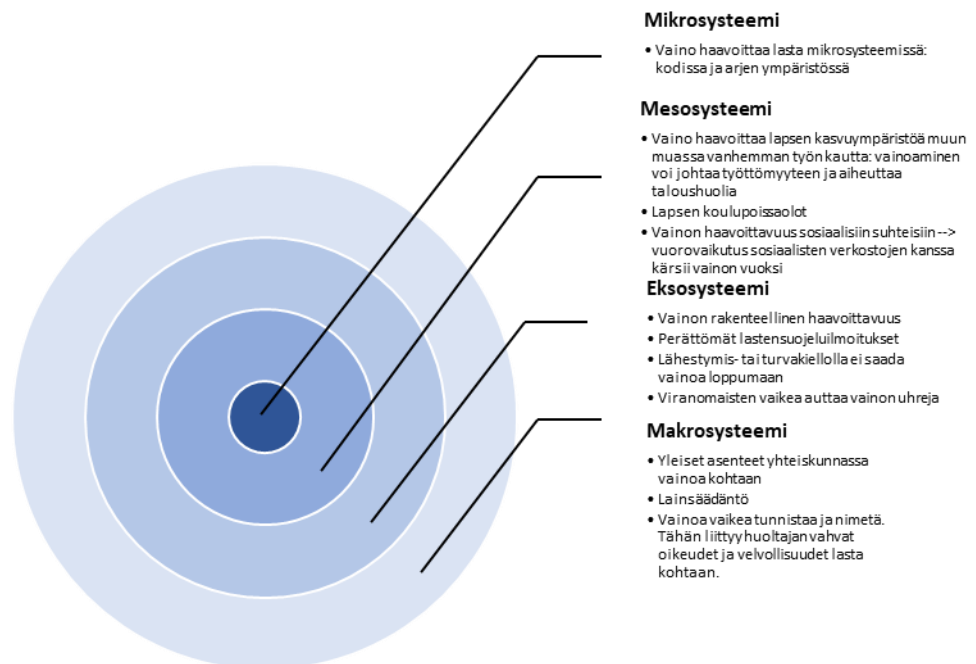
Aineisto osoitti, että lapsen vanhemman kohtaama vaino tuo haasteita työhön, voi aiheuttaa pitkiä sairaslomia ja työttömyyttä. Kahdessa tapauksessa vanhempi menetti myös oman yrityksensä vainon takia. Vanhemman mielenterveysongelmat, työttömyys ja taloudelliset huolet heijastuvat lapsen elämään ja koko perheen hyvinvointiin. Aikaisemmat tutkimukset (mm. Vauhkonen ym. 2017, Sirniö 2016, Mooney ym. 2015, Saari 2015, Kataja ym. 2014) osoittavat, että vanhemman taloudelliset vaikeudet heijastuvat lapsen arkeen pitkävaikutteisesti. Marjatta Bardy ja Tarja Heino (2013, 16–18) tuovat esiin, että jos taloudellinen ahdinko luo vanhemmalle stressiä, voi se vaikuttaa negatiivisesti lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen.

Mikrosysteemien eri osa-alueiden välinen vuorovaikutus ei noussut selkeästi aineistossa esille, mutta oli tulkittavissa. Esimerkiksi lapsen päiväkotitai kouluryhmän aikuisilla oli usein tiedossa lapsen kohdistunut vaino. Tapauksissa, joissa vuorovaikutusta oli lapsen eri mikrosysteemien sekä mikro- ja mesosysteemien välillä, näyttäytyi tiedon siirtyminen lasta tukevana. Tämä oli nähtävissä siinä, että esimerkiksi päiväkodissa tai koulussa lisättiin valvontaa lapsen kohdistuneen vainon vuoksi tai koulukuraattori saattoi saattaa lapsen koulusta kotiin. Vainoa kokeneen lapsen arjessa harrastukset ja muut vapaa-ajan vuorovaikutussuhteet usein rajoittuivat tai jäivät pois, mutta koulu ja päiväkotitai pysyivät pois-saoloista huolimatta lapsen elämässä.

Eksosysteemi koostuu esimerkiksi vainoa kohdanneen lapsen viranomaiskontakteista ja instituutioista. Eksosysteemissä lapsi ei ole itse aktiivisena vuorovaikutuksen osapuolena, mutta tällä kehällä tapahtuvat asiat vaikuttavat lapseen. Makrosysteemi muodostuu laajemmin yhteiskunnasta, jossa lapsi elää lapsuuttaan. Siihen vaikuttaa samat kulttuuriset arvot ja tavat, jotka koskettavat kaikkia yhteiskunnassa asuvia ihmisiä. (Bronfenbrenner 1979, 25, 237, 258, 268.)

Kun vainoa tarkastellaan eksosysteemissä, näyttäytyivät viranomaisten keinot auttaa vainoa kohdannutta perhettä haasteelliselta, koska esimerkiksi huoltajalla on vahvat oikeudet Suomessa. Vainoaminen ei poista vanhemmuutta vainoajalta, vaikka tämä olisikin toiminnallaan tehnyt lapsen elämän painajaismaiseksi. Vainoaja saattoi pyrkiä estämään vainottuna olevan perheen avunsaannin esimerkiksi kertomalla valheellisia asioita vainon uhreista. Vainon tunnistaminen voi myös kestää pitkään sen verhoutuessa muun toiminnan taakse, jolloin avun saaminen voi viedä aikaa. Tutkimustuloksissa nousi selvästi esille viranomaisia työllistävät perättömät lastensuojeluilmoitukset, joilla pyrittiin vaikuttamaan negatiivisesti lapsen ja hänen perheensä elämään. Eri toimilla ei ollut myöskään odotettua vaikutusta, esimerkiksi vainoajalle asetettu lähestymiskielto ei estänyt vainoa. Näkemyksemme mukaan meso- ja eksokehien välinen vuorovaikutus olisi tärkeää vainon uhrien auttamisessa. Esimerkiksi koulun ja perheen kanssa työskentelevien viranomaisten välisen yhteistyön vahvistaminen. Vainotapauksien sensitiivisen ja salassa pidettävän luonteen vuoksi yhteistyö ei ole yksiselitteistä.

Makrosysteemiä ajatellessa vainon tunnistamattomuus vaikuttaa vainon kohteena olevan lapsen lapsuuteen ja vainon haavoittavuuden osa-alueisiin. Koska vainoilmiö on vielä suhteellisen tuntematon, vaikuttaa tämä makrotasolla asenteisiin ja arvoihin. Ajatellaan, että yhteiskunnassa oletetaan tuntemattoman vainoajan toiminnan haavoittavan lasta enemmän kuin oman vanhemman vaino. Tätä samaa ajatusta tukee myös Villacampa ja Pujols (2019, 17–18) sekä Scott ym. (2014, 220) todetessaan ihmisten yleisenä asenteena olevan se, että vainon koetaan olevan haitallisempaa, jos vainoaja on tuntematon vainotulle. Tutkimustulostemme perusteella voidaan todeta, että oman vanhemman tai muun tutun ihmisen vainoaminen haavoittaa lasta vähintäänkin yhtä lailla kuin vainoajan ollessa lapselle tuntematon. Reyns ja Englebrecht (2012, 801–802) ovat havainneet, että tuttu vainoaja aiheuttaa uhrille enemmän pelon tunnetta kuin tuntematon vainoaja. Vainoajan ollessa lapsen vanhempi kyseenalaistaa se perheen ja vanhemmuuden sosiaalisen ja moraalisen järjestyksen sekä sen, millaista on hyväksyttävä ja odotusten mukainen vanhemmuus ja perhe-elämä (Nikupeteri 2016, 134). Vainon voidaan tulkita kyseenalaistavan ajatuksen instituutioiden perhekeskeisyydestä.

Kuvio 7. Näkemyksemme mukaan vainon haavoittavuus ekologisen systeemiteorian eri kehillä kuvattuna

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että vaino ulottuu kaikille Bronfenbrennerin (1979) ekologisen systeemiteorian kehille (kuvio 7). Internetissä ja etenkin sosiaalisessa mediassa tapahtuva vaino on nykypäivää ja se lisää vainon ulottuvuuden mahdollisuuksia. Ajatellaan, että internetissä tapahtuva vaino liikkuu kaikilla ekosysteemiteorian eri kehillä, mutta ei rajoitu eikä sovellu suoraa yhteen tiettyyn systeemikehään. Lapsella voi olla internetissä eri yhteisöjä, joihin hän kuuluu. Näissä yhteisöissä lapsi voi olla yhtä merkittävässä vuorovaikutuksessa kuin, mitä hän voi olla mikrosysteemikehällä muiden kasvokkain tapahtuvien vuorovaikutussuhteiden kanssa. Internetin yhteisöihin liittyy myös välillistä vuorovaikutusta kuin ekologisen systeemiteorian meso-, ekso- ja makrokehillä. Haasteeksi ekologisen systeemiteorian näkökulmasta katsottuna muodostuu se, ettei internetissä lapsen eri yhteisöt ole toistensa kanssa vuorovaikutuksessa tai vuorovaikutus eri kehien välillä jää ohueksi.

Eläessämme 2020-luvulla etenkin nuorilla sosiaalisessa mediassa tapahtuvaa vuorovaikutusta on vähintään yhtä paljon kuin kasvokkaista. Tämä tulee huomioda, kun tarkastellaan vainoilmiötä. Nykypäivään liittyy myös vahvasti digitalisaatio, jonka kautta vaino on jo tunnistettu. Tähän on kuitenkin edelleen haasteellista puuttua tai rajata. Vainoaminen on omanlaisensa poikkeuksellinen ilmiö, jolla on omanlaisensa vaikutuksensa uhriin (Logan & Walker 2019, 14).

Johtopäätöksenä voidaan myös todeta, että vaino vaikeuttaa kaikkien ekologisen systeemiteorian eri kehien välistä vuorovaikutusta, koska vainon uhrit pelkäävät, vainoa on vaikea tunnistaa ja se on monimuotoista ja ulottuu kaikille uhrin elämän osa-alueille. Haavoittavuuden näkökulmasta katsottuna ajatellaan vainon haavoittavan lasta eniten mikrotaasolla, jossa lapsi saa perustan ja turvan kasvulleen. Perusturvallisuuden horjumisella on kauaskantoisia vaikutuksia lapsen elämään (Toskala 1997, 55).

6.3 Pohdinta

Pro gradu-tutkimusprosessi oli meille tutkijoille monivaiheinen ja mielenkiintoinen. Vainon haavoittavuus konkretisoitui meille tutkimusprosessin aikana tutkimusaineiston kautta ja tutkimusprosessi piti myös sisällään meitä tutkijoita haastaneita tilanteita. Aineiston analysointivaihe sijoittui keväälle 2020, jolloin maailmaa kohtasi Covid-19-kriisi

ja Uudellemaalle asetettiin liikkumisrajoitus. Tutkimusaineiston salassapidon ja sensitivisyyden vuoksi se voitiin luovuttaa meille vain henkilökohtaisesti ja aineiston luovutuksen piti tapahtua pro gradu -tutkimusseminaarissa Helsingissä. Tässä vaiheessa tutkimusaineiston saaminen oli hyvin haavoittuva vaihe tutkimusprosessissamme. Onneksemme pääsimme kuitenkin Uudenmaan liikkumisrajoituksesta huolimatta hakemaan aineiston yöjunalla Helsingistä Rovaniemelle. Viettäessämme vuorokauden sisällä 20 tuntia junassa meillä oli hyvin aikaa pohtia tutkimaamme ilmiötä ja oli hyvä lähteä etenemään aineiston analysointiin. Kokemus kasvatti meitä tutkijoina sekä teki tutkimusprosessista ikimuistaisen.

Tutkimuksemme avulla on ollut mahdollista paremmin ymmärtää lapsiin kohdistunutta vainoa ja vainon yksilöllistä vaikutusta lapseen. Tutkimuksellamme ja analyysissä tekemillämme päätelmillä on nähdäksemme annettavaa sosiaalityön näkökulmasta. Lisäksi se antaa laajempaa ymmärrystä myös muille tieteenaloille, joissa vainoilmiötä tarkastellaan. Vaino kriminalisoitiin Suomessa vuonna 2014, mutta edelleen vainoilmiöön liittyvä tutkimustieto painottuu kansainvälisiin lähteisiin.

Tutkimuksemme osoittaa, että vaino on joissakin tapauksissa haastava tunnistaa, ja vaikka vainoaminen olisikin tunnistettu, voi se siltikin verhoutua muun toiminnan taakse. Vaino on voinut kestää jo hyvinkin pitkään ja kattaa ison osan lapsuudesta ennen kuin siihen on voitu puuttua. Tutkimustulostemme mukaan vainolla on aina vaikutusta lapseen ja heidän vanhempiansa. Analysoinnin haasteeksi nousi kuitenkin se, ettei kaikkia asioita ollut luettavissa päätöksistä, ja tutkijoina meidän oli luotettava tulkintaamme.

Tutkimuksen alussa esittelimme Nikupeterin (2016) jaottelua vainon haavoittavuudesta, johon lisäsimme rakenteellisen haavoittavuuden tarkastelun. Tutkimuksemme ulkopuolelle rajautui hänen jaottelusta ontologisen, ajallisen ja moraalisen haavoittavuuden muodot. Tutkijoina rajasimme nämä kolme edellä mainittua haavoittavuuden muotoa analysoinnin ulkopuolelle, vaikkakin ajallinen ulottuvuus oli tulkittavissa, kuten johtopäätöksissä tuomme esille. Oli mielenkiintoista tarkastella Nikupeterin (2016) vainon haavoittavuuden muotoja lapsen näkökulmasta, josta oli löydettävissä samankaltaisuutta naisten eron jälkeisen vainon kanssa.

Vainon haavoittavuuden muotojen lisäksi halusimme tutkijoina syventää teoreettista pohdintaa tutkimusaiheestamme. Sopivan teorian löytäminen vei aikaa ja haastoi meitä. Perehdyimme moniin eri sosiaalityön teoreettisiin näkemyksiin, mutta tuntui haasteelliselta löytää juuri meidän ajatukseemme sopivaa ja haavoittavuuden teoriaa tukevaa teoreettista näkemystä. Pitkällisen pohdinnan jälkeen päädyimme Bronfenbrennerin (1979) ekologiseen systeemiteoriaan, jonka kautta saimme uutta näkökulmaa vainon haavoittavuuteen ja syvällisemmin hahmotettua vainon haavoittavuutta lapsuuteen.

Tuloksia kirjoittaessa rajoitteita loi myös aineiston sensitiivisyys ja salassa pidettävyys. Tämä rajasi mahdollisuuden käsitellä koko Suomen kattavaa aineistoa kaupunkikohtaisesti tai pohtia päätöksiä tapauskohtaisesti tuoden esille yksilöllisiä tietoja – kuten esimerkiksi lapsen ikää – esille. Tutkijoina meidän tuli ymmärtää hyvin salassa pidettävän ja julkisen aineiston ero sekä niiden rajoitukset ja mahdollisuudet. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista haastatella käräjäoikeuden päätösten asianomistajia ja tarkastella uhrien kokemuksia fenomenologisesta näkökulmasta.

Huoltajilla on Suomessa vahvat oikeudet lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyen, ja tämä korostui tutkimustuloksissamme. Vanhemmalla on oikeus olla osallisena lapsen arjessa niin päiväkodissa, koulussa kuin vapaa-ajalla. Näissä ilmentyi lapseen kohdistuva vaino, kun vainoajana oli lapsen oma vanhempi. Tästä syystä vanhemman lapseen kohdistavaa vainoa on toisinaan hyvin haasteellista rajata erityisesti rakenteellisella tasolla. Tutkimusaineistomme useissa tapauksissa vedottiin vanhemman oikeuksiin ja vainosta huolimatta vanhemmuutta korostettiin. Eräässä tapauksessa lapsen äiti oli määrätty vainotun yksinhuoltajaksi, mutta hovioikeuden päätöksen mukaan vainoajan ja tämän lapsen tapaamiset oli saatava käynnistymään mahdollisimman pian, jotta lapsi ei vieraantuisi isästään.

Vaino voi koskettaa ketä vain. Se ei rajoitu vain yhteen tiettyyn ihmisryhmään, sosiaali- tai yhteiskuntaluokkaan. Vainoaminen ei myöskään kohdistu vain julkisuuden henkilöihin tavalla, jota saamme lehdistä lukea. Myös haavoittavuudelle ihmiset voivat altistua milloin tahansa riippumatta siitä millaisia yksilöllisiä ominaisuuksia ja tarpeita ihmisellä on (Aldridge 2015, 12; Virokannas ym. 2018, 327–335). Yksilölliset elämäntilanteet tulivat myös esille tutkimusaineistosta. Muutamassa käräjäoikeuden päätöksessä mainittiin päihteet, mutta muuten ihmisten työ-, koulutus-, uskonto- tai kulttuuritaustasta mikään ei

korostunut erityisesti. Vainoilmiö on monimuotoinen ja vainon kohteeksi voi joutua eri elämäntilanteessa hyvin yllättäen ja myös alkuun huomaamatta. Nikupeterin ja Laitisen (2017, 19) mukaan vaino voi koskea kaikkia ihmisiä riippumatta siitä, mistä yhteiskuntaluokasta tai etnisestä taustasta ihminen tulee. Vaino ilmiönä ja lähisuuhdeväkivaltana on jo pidemmän aikaa tunnistettu, haasteena on ollut sen sanoittaminen ja tunnistaminen lähisuhteissa tapahtuvana väkivaltana. Tämä tunnistamisen vaikeus on näkynyt niin ammatillisissa käytännöissä kuin uhrien kokemuksissa, mikä on tuonut haasteita uhrin avunsaamiseen ja vainon väliintuloon.

Bronfenbrennerin (1979, 3) ekologisessa systeemiteoriassa on olennaista käsitys yksilön ja ympäristön keskinäisestä ja kehittyvästä vuorovaikutuksesta. Vainoilmiötä tarkastellessa ja tunnistettaessa tärkeää on ekologisen systeemiteorian eri tasojen välinen vuorovaikutus ja niiden vaikutus lapseen. Tämä on myös edellytyksenä sille, että lasta ja hänen perhettään voidaan auttaa ja vainoaminen tunnistaa. Viranomaisten puutteelliset tiedot ja ymmärryksen puute ovat usein esteenä tuen ja avun saamiselle, mikä lisää uhrien taakkaa entisestään ja rajoittaa heidän pääsyään avun piiriin (Løkkegaard ym. 2019, 16). Tutkimustuloksista nousi esiin, että lapsen merkittäviä tukipilareita olivat koulukuraattori, koulupsykologi ja kouluterveydenhoitaja. Tutkimusaineistossamme avun saamista tarkasteltiin hyvin vähäisesti, joten jatkotutkimusaiheena ehdotamme lapsen avunsaamisen tarkastelua eri palveluista ja viranomaistahoilta. Bendlin ja Sheridan (2019, 1538–1539) toteavat, että vainon tunnistaminen ja sen vakavuuden tunnustaminen voi rohkaista vainon uhreja hakemaan myös itse apua. Lisäksi he voivat tuntea olonsa suojatuksi, kun tietävät, että tekijää pidetään vastuullisena teoistaan.

Lapsen suojaavien ja riskitekijöiden tunnistamisella voidaan havaita lapsen elämän haavoittuvuuksia (Anderson-Butcher & Cash 2010, 676–677). Lapsilla on erilaisia suojaavia ja riskitekijöitä elämässään. Suojaavien tekijöiden merkitys kasvaa, kun lapsi joutuu elämään hyvinkin kuormittavassa vainotilanteessa kuukausia tai jopa vuosia, mikä kattaa suuren osan yhteiskunnassamme määritellystä lapsuudesta. Tärkeää olisikin jatkossa tutkia, millaisia vaikutuksia vainon kestolla on lapseen ja elettyyn lapsuuteen sekä hänen tulevaisuuteensa. Vaikka lapsi ei olisi paikalla jokaisessa tilanteessa, jossa vainoa on ilmennyt, on lapsi voinut olla kuulolla tai vaistota omasta vanhemmastaan vainon. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että vaino haavoittaa lapsen turvallisuuden tunnetta, turvallista

kasvuympäristöä ja läheisverkostoja. Lapsi joutuu elämän pelon ilmapiirissä, joka ulottuu kaikkiin elämän osa-alueisiin ja luonnollisiin kasvuympäristöihin, kuten sosiaalisiin suhteisiin, kouluun, päiväkotiin, lähikauppaan, kotiin ja harrastuksiin. Lapsi saattaa joutua olemaan sivullisen roolissa ja kuulla, kun hänen vanhempansa haukutaan ja uhkaillaan.

Tutkimusaineistossa nostettiin useissa tapauksissa esiin viranomaisten ja erityisesti lastensuojelun rooli vainotun lapsen auttamisessa. Tutkimus osoitti, että lapsen suojelemisen lisäksi myös muuta perhettä ja vanhempia tulisi suojella. Aineisto kuitenkin nosti esille viranomaisten vähäiset mahdollisuudet puuttua riittävän ajoissa vainoon tämän tunnistamattomuuden ja laaja-alaisuuden takia. Puronvarsi ym. (2008, 14) tuovatkin esille, että vainoamisen tunnistaminen vaatii useiden viranomaisten yhteistyötä. Vainoamisen ennaltaehkäisyyn tähtäävien tehokkaiden interventioiden kehittäminen vaatii sitä, että useat eri viranomaiset terveydenhuollossa sekä sosiaali- ja rikosoikeuspalveluissa työskentelevät yhdessä muiden sidosryhmien kanssa. Vainon tunnistamisen merkitystä korostavat myös Bendlin ja Sheridan (2019, 1538–1539) toteamalla, että vainon tunnistaminen ja eliminoiminen voi estää vaarallisen ja tuhoisan väkivallan tapahtumisen ja säästää monen uhrin hengen.

On siis todettu, että vainoaminen on harvoin ennakoitavissa, ja toisinaan vainoa voi olla haastava tunnistaa ja nimetä. Vainon kriminalisoinnin myötä on vaino ilmiönä tullut enemmän niin yhteiskunnalliseen keskusteluun kuin tutkimukseenkin, mutta edelleen lasten rooli vainoilmiön tarkastelussa on hyvin heikko. Tutkimuksellamme nostamme esille lasten asemaa vainoilmiön keskellä sekä vainon haavoittavuutta lapsuuteen. Lasten omien kokemusten huomiotta jättäminen tulisi kyseenalaistaa palvelujärjestelmissä ja vainoa koskevilla tutkimuksilla, koska vaino koskettaa lapsia yhtä paljon kuin aikuisia uhreja (Callaghan ym. 2015, 1, 21).

Vainoilmiön tarkastelu tutkimuksessamme keskittyy 41 käräjäoikeuden vainotuomioon. Vaikka vainoilmiö todentuu tutkimuksessamme rajallisen aineiston pohjalta, voidaan tutkimuksen tuloksia laajentaa koskettamaan yleisemmin yhteiskunnallista vainoilmiön tutkimusta. Käräjäoikeuden päätöksistä piirtynyt kuva kertoo siitä yhteiskunnasta, jossa elämme. Kuvaako lasten heiveröinen näkyminen käräjäoikeuden päätöksissä aikaamme ja yhteiskuntaamme? Näkyykö lapsen asema samankaltaisena myös muiden sosiaalisten

ongelmien tarkastelussa? Tulisivatko samankaltaiset asiat esille, jos kertojana olisi lapsi itse? Olisiko eroa siinä, onko lapsi hyvin nuori vai jo lähellä täysi-ikäisyyttä? Jos lasta ei kuulla suoraan, mitä tietoa jää pimentoon?

Tärkeä yhteiskunnallinen kysymys vainoilmiötä tarkasteltaessa on, miten voimme ennaltaehkäistä vainoa ja suojella lapsia siltä. Jotta sosiaalityö voisi olla askeleen edellä vainon uhrien tunnistamisessa ja auttamisessa, edellyttäisi tämä myös vainoajien motiivien ja toiminnan selvittämistä. Jatkotutkimusaiheena esitämmekin vainoajan toiminnan motiivien sekä hänen avun ja tuen tarpeiden tarkastelun. Aineisto osoittaa, että viranomaisten asettamat rajoitukset eivät ole aina auttaneet vainotilanteissa, eikä vainoa ole yrityksistä huolimatta saatu estettyä tai loppumaan. Kaiken kaikkiaan tarvitaan lisää jatkotutkimuksia lapsiin kohdistuneesta vainosta, sen vaikutuksista ja merkityksistä lapsille sekä elettyyn lapsuuteen. Sillä tavoin voidaan paremmin vastata vainouhrien avuntarpeeseen, vainoon liittyviin kysymyksiin ja tuottaa parempi kokonaiskuva vainoilmiöstä sekä sen tuomista vaikeuksista uhrien elämään.

Voidaan todeta, että tutkimustuloksemme tukevat aiempaa vainotutkimusta vahvistamalla lapsen haavoittuvuuden esiin tuomista vainoilmiötä tarkastellessa ja tuomalla uutta näkökulmaa vainoilmiöön. Tutkimuksessamme käräjäoikeuden päätösten kautta tulkituna ilmeni se, että vaino haavoittaa lasta ilman merkityksellistä eroa siitä, oliko lapsi suoraan vai välillisesti vainon kohteena tai oliko vainoaja lapsen oma vanhempi tai muu tuttu. Voimme todeta, että lapsen oma ääni ja kokemus ilmenevät hyvin heiveröisesti käräjäoikeuden päätöksissä. Haluamme korostaa, että aikuisten kertomus ei korvaa lapsen omaa kokemusta, ja tätä olemme tutkimuksemme kautta halunneet korostaa. Tutkimuksemme haluammekin päättää aineistonäytteeseen, joka kuvaa vainon kokonaisvaltaista vaikutusta niin lapseen, hänen perheeseensä kuin koko elämään ja elettyyn lapsuuteen.

Vastaajan toiminnan vuoksi asianomistaja oli joutunut muuttamaan pois paikakunnalta. Asianomistajalla on turvakielto. Vastaajan jatkuva seurailu, vainoaminen ja henkinen väkivalta aiheuttaa ja ylläpitää lapsen oireita. Vastaaja selvitti asianomistajan asuinpaikan, kodin ja lapsen koulun osoitteet tietoonsa. Vastaaja kävi koululla ahdistelemassa lasta. Lapsi ei uskalla lähteä yksin kouluun, näkee painajaisia, valittaa vatsakipuja ja tarkkailee joka suuntaan ulkona.

Samat oireet esiintyvät, aina kun lapsi näkee vastaajaa tai jos joku edes muistuttaa vastaajaa, tai puhumattakaan kun vastaaja ottaa yhteyttä. Lapsi pelkää vastaajaa ja on kertonut asiasta viranomaisille. Siitä huolimatta vastaaja on seurailut lasta kouluun ja vainonnut lasta.

LÄHTEET

- Alanen, Leena 2009: Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa Alanen Leena & Karila Kirsti (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Vastapaino. Tampere, 9–30.
- Alanen, Leena & Bardy, Marjatta 1990: Lapsuuden aika ja lasten paikka. *Sosiaalilähtöksen julkaisu* 12/1990. Helsinki.
- Aldridge, Jo 2015: *Participatory Research. Working with vulnerable groups in research and practice*. Policy Press. University of Bristol.
- Anderson-Butcher, Dawn & Cash, Scottye J. 2010: Participation in Boys & Girls Clubs, vulnerability, and problem behaviors. *Children and Youth Services Review* 32(5), 672–678.
- Bardy, Marjatta & Heino, Tarja 2013: Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere, 13–42.
- Bendlin, Martyna & Sheridan, Lorraine 2019: Nonfatal Strangulation in a Sample of Domestically Violent Stalkers the Importance of Recognizing Coercively Controlling Behaviors. *Criminal justice and behavior* 46(11), 1528–1541.
- Berzin, Stephanie 2010: Vulnerability in the transition to adulthood: Defining risk based on youth profiles. *Children and Youth Services Review* 32(4), 487–495.
- Bessant, Judith & Broadley, Karen 2014: Saying and Doing. *Child Protective Service in decision-making*. Australia: *International Journal of children's rights* 22, 710–729.
- Björklund, Katja 2010: *Stalking and violence victimization among Finnish university students*. University of Helsinki. Helsinki.
- Bronfenbrenner, Urie 1979: *The Ecology of Human Development. Experiments by nature and design*. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, and London.
- Burr, Vivienne 2003: *Social constructionism*. Routledge. Taylor & Francis Group. London & New York.
- Brandt, Jonna 2017: *Teknologia vainon väylänä. Eron jälkeisen digitaalisen vainon kokemuksia*. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Brewster, Mary P. 2003: Power and Control Dynamics in Prestalking and Stalking Situations. *Journal of Family Violence* 18(4), 207–217.
- Brown, Kate 2011: 'Vulnerability': Handle with care. *Ethics and Social Welfare*, 5(3), 313–321.
- Brownridge, Douglas A. 2006: *Violence against women post-separation*. Department of Family Social Sciences, Canada Arthur V. Mauro Centre for Peace and Justice, 514–530.
- Callaghan, Jane E.M & Alexander, Joanne H. & Sixsmith, Judith & Fellin, Lisa Chiara 2015: Beyond "Witnessing": Children's Experiences of Coercive Control in Domestic Violence and Abuse. *Sage: Journal of Interpersonal Violence*, 1–31.
- CAPS 2020: CAPS-hanke (2017-2021). [https://www.ulapland.fi/FI/Kotisivut/CAPS-hanke-\(2017-2021\)](https://www.ulapland.fi/FI/Kotisivut/CAPS-hanke-(2017-2021).Viitattu%207.1.2020). Viitattu 7.1.2020.
- Chakraborti, Neil & Garland, Jon 2012: Reconceptualizing hate crime victimization through the lens of vulnerability and "difference". *Theoretical Criminology*, 16(4), 499–514.
- Elkit, Ask & Vangsgaard, Lene Annie & Olsen, Gregers & Witt, Anne Sophie & Ali, Al Sara 2019: *Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) Symptoms in Secondary Stalked*

- Children of Danish Stalking Survivors – A Pilot Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 1–10.
- Elliffe, Ruth & Holt, Stephanie 2019: Reconceptualizing the Child Victim in the Police Response to Domestic Violence. *Journal of Family Violence* 34, 589–600.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Eskonen, Inkeri 2005: Perheväkivalta lasten kertomana: miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä väkivallasta? Tampereen yliopisto. Tampere.
- Fineman, Martha Albertson 2010: The vulnerable subject: Anchoring equality in the human condition. Teoksessa Fineman Martha Albertson (toim.) *Transcending the Boundaries of Law: Generations of Feminism and Legal Theory*. Taylor & Francis Group, 161–175.
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta 2006: Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-Kustannus. Jyväskylä.
- Grabovschi, Cristina & Loignon, Christine & Fortin, Martin 2013: Mapping the concept of vulnerability related to health care disparities: a scoping review. *BMC Health Services Research* 13:94, 1–11.
- Heikkilä, Matti 2002: Eettisiä ongelmia yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Karjalainen Sakari, Launis Veikko, Pelkonen Risto & Pietarinen Juhani (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Gaudeamus. Helsinki, 165–176.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2014: Tutki ja kirjoita. Tammi. Helsinki.
- Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Pösö, Tarja 2013: Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.) *Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*. Helsinki, 149–164.
- Huovinen, Anu 2017: Perheväkivaltaa kokeneen lapsen identiteettikertomukset. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Hurst, Samia A. 2008: Vulnerability in Research and Health Care; Describing the Elephant in the Room. *Bioethics* 22 (4), 191–202.
- Häkkänen, Helinä 2008: Vainoaminen. *Katsaus. Duodecim* 124 (7), 751–776.
- Häkkänen-Nyholm, Helinä & Salo, Verna 2019: Miten vainoamisesta tuomitaan: Oikeuskäytäntö Suomessa vuosina 2015–2016. *Defensor legins* N:o 3/2019, 296–308.
- Härkönen, Ulla 2007: Teorian ja tutkimuskohteen vuorovaikutus- Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria ihmisen kehittymisestä. Teoksessa Niikko Anneli & Pellikka Ismo & Savolainen Erkki (toim.) *Oppimista, opetusta ja monitieteisyyttä – Kirjoituksia Kunnikaanmäeltä*. Savonlinnan opettajakoulutuslaitos. Savonlinna, 21–39.
- James, Allison & James, Adrian L. 2004: *Constructing Childhood – Theory, Policy and Social Practice*. Palgrave Macmillan. London.
- James, Allison & James, Adrian L. 2008: *Key concepts in childhood studies*. Sage Publications. London.
- James, Allison & Prout, Alan 2015: A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance Promise and Problems. Teoksessa James Allison & Prout Alan (toim.) *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. Routledge. Oxon, 6–28.
- Jordan, Judith V. 2008: Commitment to connection in a culture of fear. *Women & Therapy*, 31(2–4), 235–254.
- Junttila, Niina 2015: *Kavereita nolla – Lasten ja nuorten yksinäisyys*. Tammi. Helsinki.
- Kiili, Johanna 2006: Lasten osallistumisen voimavarat: tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

- Kinnunen, Jaana 2016: Kun väkivalta ei päättynytään eroon. Tutkimus lastenvalvojen työkäytännöistä eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa. Lapin yliopisto: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Kiviniemi, Kari 2010: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola Juhani & Valli Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. painos. PS-kustannus. Jyväskylä, 70–85.
- Korkodeilou, Jenny 2017: No place to hide’: Stalking victimisation and its psycho-social effects. SAGE. *International Review of Victimology* Vol. 23(1), 17–32.
- Kumpuniemi, Minna & Valtonen, Ulla & Säävälä Hannu 2017: Vainoajan kanssa työskentely. Teoksessa Laitinen Merja, Kinnunen Jaana & Hannus Riitta (toim.). Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41, 212–237.
- Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere.
- Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa 1999: Sisällön analyysi. *Hoitotiede* Vol. 11, no 1/ -99.
- Laitinen, Merja & Nikupeteri, Anna & Hurtig, Johanna 2018: Häiritsevä tieto ja toimijuus – lapset vanhempien eron jälkeisessä vainossa. Teoksessa Valkonen Jarno (toim.) Häiritsevä yhteiskuntatutkimus. Lapland University Press. Rovaniemi.
- Logan, TK & Walker, Robert 2019: The Impact of Stalking-Related Fear and Gender on Personal Safety Outcomes. SAGE. *Journal of Interpersonal Violence*, 1–23.
- Lökkegaard, Sille Schandorph & Beck Hansen, Nina & Wolf, Nele Marie & Elklit, Ask 2019: When Daddy Stalks Mommy: Experiences of Intimate Partner Stalking and Involvement of Social and Legal Authorities When Stalker and Victim Have Children Together. *Violence against Women*. SAGE, 1–19.
- Metsämuuronen, Jari 2000: Laadullisen tutkimuksen perusteet. International Methelp Ky. Helsinki.
- Mullen, Paul & Pathé, Michele & Purcell, Rosemary 2000: *Stalkers and their Victims*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Nikander, Pirjo & Zechner, Minna 2006: Ikäetiikka – elämänkulun ääripää, haavoittuvuus ja eettiset kysymykset. *Yhteiskuntapolitiikka* 71:5, 515–526.
- Nikupeteri, Anna & Ervasti, Pirjo & Marttala Pia & Laitinen, Merja 2017: Vaino lasten ja nuorten arjessa. Teoksessa Laitinen Merja, Kinnunen Jaana & Hannus Riitta (toim.). Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41, 102–125.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2017a: Vaino väkivaltana ja yhteiskunnallisammattillisena kysymyksenä. Teoksessa Laitinen Merja, Kinnunen Jaana & Hannus Riitta (toim.). Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41, 19–57.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2017b: Lasten sensitiivisten kokemusten tutkimisen metodologiset valinnat – Esimerkkinä vanhempien välisen eron jälkeisen vainon tutkimusprosessi. *Kasvatus & Aika* 11(1), 6–23.
- Nikupeteri, Anna 2016: Vainottuna. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2015: Children’s Everyday Lives Shadowed by Stalking: Postseparation Stalking Narratives of Finnish Children and Women. *Violence and Victims* 30 (5), 830–845.
- Nikupeteri, Anna & Tervonen, Harriet & Laitinen, Merja 2015: Eroded, Lost, or Reconstructed? Security on Finnish Children’s Experiences of Post-Separation Stalking. *Child Abuse Review* 24 (4), 285–296.

- Orjasniemi, Tarja & Kurvinen, Anne 2017: Häpeän päivät, pelon yöt – Lapsuuskokemuksia päihdeperheessä. *Janus* 25 (2), 127–143.
- Payne, Malcolm 2014: *Modern Social Work Theory*. 4th Edition. Palgrave Macmillan. Basingstoke.
- Pietarinen, Juhani 2002: Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Sakari Karjalainen, Launis Veikko, Pelkonen Risto & Pietarinen Juhani (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Gaudeamus. Helsinki, 58–69.
- Puolimatka, Tapio 2002: Opetuksen teoria – Konstruktionismista realismiin. Tammi. Helsinki.
- Puroila, Anna-Maija & Karila, Kirsti 2001: Bronfenbrennerin ekologinen teoria. Teoksessa Karila Kirsti, Kinon Jarmo & Virtanen Jorma (toim.) *Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia*. PS Kustannus. Jyväskylä, 204–226.
- Puronvarsi, Nelli & Ruotanen, Viivi & Holma, Juha 2018: Female survivors' experiences of authorities' actions in cases of partner stalking. University of Jyväskylä, Department of Psychology, Finland. *Journal of Gender-Based Violence*. University of Bristol, 1–17.
- Rantala, Irma 2010: Laadullisen aineiston analyysi tietokoneella. Teoksessa Aaltola Juhani & Valli Raine (toim.) 2010: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Raunio, Kyösti 2004: Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus. Helsinki.
- Reyns, Bradford W. & Englebrecht, Christine M. 2012: The Fear Factor: Exploring Predictors of Fear Among Stalking Victims Throughout the Stalking Encounter. *SAGE. Crime & Delinquency* 59(5), 788–808.
- Rolin, Kristina 2002: Tieteen etiikka metodologian näkökulmasta. Teoksessa Karjalainen Sakari, Launis Veikko, Pelkonen Risto & Pietarinen Juhani (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Gaudeamus. Helsinki, 92–117.
- Saarinen, Pirkko & Ruoppila, Isto & Korkiakangas, Mikko 1994: *Kasvatuspsykologian kysymyksiä*. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Helsingin yliopisto.
- Scott, Adrian.J. & Rajakaruna, Nikki & Sheridan, Lorraine & Sleath, Emma 2014: International Perceptions of Stalking and Responsibility. The Influence of Prior Relationship and Severity of Behavior. *CRIMINAL JUSTICE AND BEHAVIOR*, Vol. 41, No. 2, 220–236.
- Silvennoinen, Elisa & Tolvanen, Matti 2014: Vainoaminen rangaistavaksi – loittoneeko vaino, riita? *Defensor Legis* N:o 5, 752–763.
- Sirniö, Outi 2016: Constrained life chances. Intergenerational transmission of income in Finland. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Stark, Evan & Hester, Marianne 2018: Coercive Control: Update and Review. *Violence Against Women*. SAGE, 81–104.
- Suoranta, Juha 1997: Konstruktionismi ja realismi kasvatustieteessä. Teoksessa Eskola Jari (toim.) *Reflektio, realismi, konstruktionismi sekä muita kasvatustieteellisiä teemoja*. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 7–39.
- Toskala, Antero 1997: *Pelot ja niiden voittaminen*. Writers' House. Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Verkko-kirja, uudistettu painos. Tammi. Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi. Helsinki.
- Vehkakoski, Tanja 2006: *Leimattu lapsuus? Vammaisuuden rakentuminen ammatti-ihmisten puheessa ja teksteissä*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Villacampa, Carolina & Pujols, Alejandra 2019: Social perceptions of stalking in Spain: The behaviour's seriousness and legal response. *European Journal of Criminology*, 1–23.

- Virokannas, Elina & Liuski, Suvi, & Kuronen, Marjo 2018: The contested concept of vulnerability: a literature review. *European Journal of Social Work*, 23 (2), 327–339.
- Øverlien, Carolina 2013: ‘He didn’t mean to hit mom, I think’: positioning, agency and point in adolescents’ narratives about domestic violence. *Child and family social work*, 156–164.
- Øverlien, Carolina 2017: ‘Do you want to do some arm wrestling?’ children’s strategies when experiencing domestic violence and the meaning of age. Department of Social Work, Stockholm University, 680–688.
- Van der Aa, Suzan & Groenen, Anne 2010: Identifying the needs of stalking victims and the responsiveness of the criminal justice system: A qualitative study in Belgium and the Netherlands. *Victims and Offenders* 6, 19–37.
- Wilkins, David 2015: Balancing Risk and Protective Factors: How Do Social Workers and Social Work Managers Analyse Referrals that May Indicate Children Are at Risk of Significant Harm. *British Journal of Social Work* 45, 395–411.

KuntaL	Kuntalaki (10.4.2015/410).
LOS	Yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991).
LSL	Lastensuojelulaki (13.4.2007/417).
PL	Suomen perustuslaki (11.6.1999/731).
RL	Rikoslaki (19.12.1889/39).